

Σχολή Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας
Τμήμα Βιοϊατρικών Επιστημών
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

Παιδαγωγικό τμήμα

Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών
Προσεγγίσεων

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ο ρόλος του φόβου στην συναισθηματική ανάπτυξη των
παιδιών από την γέννηση έως 6 ετών. Απόψεις
παιδαγωγών προσχολικής ηλικίας.**

POST GRADUATE THESIS

**The role of fear in the emotional development of children from birth to
6 years. Opinions of preschool pedagogues.**

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΡΙΑΣ / NAME OF STUDENT

ΜΑΡΓΕΤΗ ΦΑΝΗ

MARGETI FANI

ΟΝΟΜΑ ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑΣ / NAME OF THE SUPERVISOR

ΦΩΤΗ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

FOTI PARASKEVI

ΑΙΓΑΛΕΩ / AIGALEO 2021

Faculty of Health and Caring Professions
Department of Biomedical Sciences
Faculty of Administrative, Financial and Social Sciences
Department of Early Childhood Education and Care

Department of Pedagogy

Inter-Institutional Post Graduate Program
Pedagogy through innovative Technologies and Biomedical approaches

POST GRADUATE THESIS

The role of fear in the emotional development of children from birth to 6 years. Opinions of preschool pedagogues.

MARGETI FANI

19054

fanimargeti@gmail.com

FIRST SUPERVISOR

FOTI PARASKEVI

SECOND SUPERVISOR

MOUSENA ELENI

AIGALEO 2021

ii

Δήλωση εργασίας μεταπτυχιακής εργασίας

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Μαργέτη Φανή του Κωνσταντίνου, με αριθμό μητρώου 19054 φοιτήτρια του Διδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Παιδαγωγική μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων του των Τμημάτων Βιοϊατρικών Επιστημών/ Τμήμα Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία/Παιδαγωγική τμήμα των Σχολών Επιστημών Υγείας και Πρόνοιας/Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

Μαργέτη Φανή

Ευχαριστίες

Η εργασία αυτή δεν θα είχε εκπονηθεί χωρίς τις σημαντικές συμβουλές και ανατροφοδοτικές συζητήσεις με την Α Επιβλέπουσα κα Παρασκευή Φώτη και την Β΄ Επιβλέπουσα κα Ελένη Μουσένα. Οι ευχαριστίες μου προς τα πρόσωπα τους και η ευγνωμοσύνη μου είναι πραγματικά το ελάχιστο που μπορώ να τους ανταποδώσω. Φυσικά χωρίς την συμπαράσταση και την ενθάρρυνση της οικογένειάς μου και των αγαπημένων μου φίλων, δε θα κατάφερα να εμψυχωθώ και να βρω τη δύναμη και την έμπνευση μου. Επιπλέον, ο σύζυγός μου Στράτος, τα παιδιά μας Κωνσταντίνα, Κατερίνα και ο μικρός μας Γιώργος με βοήθησαν να ανακαλύψω δυνατότητες, επιμονή και όνειρα που πίστευα ότι δεν είχα.

Αφιερώσεις

Την παρούσα εργασία αφιερώνω στα παιδιά μου για την κατανόηση που έδειξαν σε αυτή μου την προσπάθεια.

«Φίλοι μου θυμηθείτε αυτό. Δεν υπάρχουν κακοί άνθρωποι ή κακά φυτά. Υπάρχουν μόνο κακοί καλλιεργητές». Με αυτή τη ρήση του Βίκτωρος Ουγκώ κλείνει η ταινία του σκηνοθέτη Λάτζ Λι 'Les Miserables', ο οποίος μεταφέρει στην οθόνη τους άθλιους του 21^{ου} αιώνα, στηριζόμενος στο ομώνυμο έργο του Ουγκώ και με αφορμή πραγματικών γεγονότων.

Περίληψη

Εισαγωγή: Στις μέρες μας, οι Παιδαγωγοί Προσχολικής Ηλικίας στους Παιδικούς Σταθμούς που εργάζονται, καλούνται να αντιμετωπίσουν πλήθος παιδικών συμπεριφορών. Οι συμπεριφορές αυτές των παιδιών, πάντα κρύβουν μια δικαιολογημένη αντίδραση, η οποία κάποιες φορές οφείλεται στο φόβο και στο άγχος του παιδιού. Η εκδήλωση φόβου κάποιου παιδιού, δημιουργεί αποδιοργάνωση στο καθημερινό παιδαγωγικό πρόγραμμα, στην ψυχική κατάσταση του παιδιού και γενικότερα σε όλη τη ρουτίνα της παιδαγωγικής δράσης. Κατανοώντας και ερμηνεύοντας λοιπόν οι παιδαγωγοί τους παιδικούς φόβους με τις ανάλογες εκδηλώσεις τους, μπορούν να προσεγγίσουν την κάθε περίπτωση με την κοντινότερη ως προς αυτόν, παιδαγωγική πρόταση και να βοηθήσουν ολόπλευρα το παιδί. Μέλημα των παιδαγωγών είναι η ταυτόχρονη εξέλιξη της γνωστικής, αισθησιοκινητικής και συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών, ώστε να επέλθει η κοινωνικοποίηση και η μάθηση. Επομένως, με τη διπλωματική μου εργασία θα επιχειρήσω να τονίσω την αναγκαιότητα του φόβου, στην συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών από τη γέννηση μέχρι 6 ετών, καθώς και θα επισημάνω τη σημασία της σωστής παιδαγωγικής αντιμετώπισής του από την πλευρά των Παιδαγωγών Προσχολικής Ηλικίας.

Σκοπός: Να διερευνήσω τον τρόπο που εντοπίζουν, ερμηνεύουν και αντιμετωπίζουν τον παιδικό φόβο, στον Παιδικό Σταθμό οι παιδαγωγοί σήμερα.

Μέθοδος: Η ποιοτική έρευνα θα στηριχθεί στη μέθοδο της ημιδομημένης συνέντευξης, από εργαζόμενες παιδαγωγούς οι οποίες θα αναφέρουν βάσει των προσωπικών τους εμπειριών, τις απόψεις και τις προσεγγίσεις τους.

Αποτελέσματα: Η συλλογή των αποτελεσμάτων θα πραγματοποιηθεί με την καταγραφή των απόψεων των παιδαγωγών, ενώ θα ακολουθήσει κωδικοποίηση των αποτελεσμάτων σε πίνακα.

Συμπεράσματα: Καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ο παιδικός φόβος είναι απαραίτητο συναίσθημα ως προς την συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού, από τη γέννηση του, επομένως το παιδαγωγικό έργο ξεκινάει από πολύ νωρίς. Οι Παιδαγωγοί Προσχολικής Ηλικίας εφαρμόζοντας σωστές παρεμβάσεις και κατάλληλες δραστηριότητες στο παιδαγωγικό πρόγραμμα όπως η αφήγηση, το παιχνίδι, η επαφή, η διαθεματική προσέγγιση, η χρήση των ΤΠΕ, με τη χρήση σύγχρονων εργαλείων, με τη συνεχή τους παιδαγωγική ανατροφοδότηση και επιμόρφωση, μπορούν να προάγουν τη συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών σημαντικά, αντιμετωπίζοντας τον φόβο τους.

Λέξεις κλειδιά: φόβος, άγχος, φοβίες, αρνητικά συναισθήματα, συναισθηματική ανάπτυξη, συναισθηματική νοημοσύνη, ενσυναίσθηση

Abstract

Introduction: Nowadays, Preschool Pedagogues in the Nurseries Schools they work in are called upon to deal with a multitude of child behaviors. These behaviors of children always hide a justified reaction, which is sometimes due to the fear and anxiety of the child. The manifestation of a child's fear, creates disorganization in the daily pedagogical program, in the mental state of the child and in general in the whole routine of the pedagogical action. By understanding and interpreting the children's fears with their corresponding manifestations, the pedagogues can approach each case with the closest pedagogical proposal to it and help the child in every way. The concern of pedagogues is the simultaneous development of cognitive, sensory-motor and emotional development of children, so that socialization and learning can take place. Therefore, with my dissertation I will try to emphasize the necessity of fear, in the emotional development of children from birth to 6 years, as well as I will point out the importance of proper pedagogical treatment by Preschool Pedagogues.

Purpose: To explore the way that pedagogues today identify, interpret and deal with childhood fear in children up to 6 years old, in the Nursery School.

Method: Qualitative research will be based on the method of semi-structured interview, by working pedagogues who will report based on their personal experiences, views and approaches.

Results: The collection of results will be carried out by recording the views of pedagogues, while the results will be coded in a table.

Conclusions: We conclude that childhood fear is a necessary emotion for the emotional development of the child, from birth, therefore the pedagogical work begins very early. Preschool Pedagogues by applying the right interventions and appropriate activities in the pedagogical program such as storytelling, play, contact, interdisciplinary approach, the use of ICT, using modern tools, with their continuous pedagogical feedback and training, can promote the emotional development of children significantly, dealing with their fear.

Keywords: fear, anxiety, phobias, negative emotions, emotional development, emotional intelligence, empathy

Περιεχόμενα

Δήλωση εργασίας μεταπτυχιακής εργασίας	iv
Ευχαριστίες	vi
Αφιερώσεις.....	vii
Περίληψη.....	ix
Abstract.....	xi
Συνομογραφίες.....	xv
Πρόλογος.....	1
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	3
Κεφάλαιο 1: Βασικές αρχές και έννοιες.....	3
1.1. Εισαγωγή	3
1.2. Ο φόβος και τα συναισθήματα στη Νευροβιολογική Επιστήμη.....	5
1.3. Ο φόβος στην Εξελικτική Ψυχολογία, απόψεις και θεωρίες.....	7
1.3.1. Συμπεριφοριστική θεωρία.....	7
1.3.2. Ψυχαναλυτική θεωρία.....	8
1.3.3. Οι θέσεις της Melanie Klein	9
1.3.4. Η συμβολή του Donald Woods Winnicott	9
1.3.5. Οι οργανωτές του Rene Arpad Spitz	10
1.3.6. Η προσέγγιση της Margaret Schonberger Mahler	11
1.3.7. Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης.....	11
1.3.8. Γνωστική - Γενετική θεωρία.....	12
1.3.9. Απόψεις σχετικά με τη συναισθηματική νοημοσύνη.....	13
1.3.10. Σύγχρονες απόψεις σχετικά με το νεογνικό νου.....	14
1.4. Προέλευση των παιδικών φόβων	15
1.5. Ο φόβος σε σχέση με τα δύο φύλα	15
1.6. Αρνητικά συναισθήματα της μητέρας κατά την προγεννητική περίοδο και οι επιπτώσεις στο έμβρυο	16
1.7. Θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με την ψυχοσυναισθηματική δραστηριότητα του βρέφους κατά τη διάρκεια της γέννησης.....	18
1.8. Το συναίσθημα του φόβου και το άγχος στα βρέφη από τη γέννηση έως τους 12 μήνες	18

1.9. Το συναίσθημα του φόβου και το άγχος στα βρέφη από 12 έως 24 μήνες	20
1.10. Το συναίσθημα του φόβου και το άγχος στο παιδί από 24 έως 36 μήνες 20	
1.11. Το συναίσθημα του φόβου και το άγχος στο παιδί από 3 έως 6 χρονών 21	
Κεφάλαιο 2: Διαχείριση παιδικών φόβων	21
2.1. Παιδαγωγικές προσεγγίσεις σχετικά με τη διαχείριση παιδικού φόβου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, από τη γέννηση έως 6 ετών	21
2.2. Τα χαρακτηριστικά του αποτελεσματικού παιδαγωγού - εκπαιδευτικού	23
2.3. Ο ρόλος της οικογένειας.....	25
2.4. Λόγοι που ενισχύουν τον παιδικό φόβο και καθιστούν δύσκολη την αντιμετώπισή του	26
2.5. Η αξία του παιδικού φόβου και συναισθηματική ανάπτυξη.....	27
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ	28
Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία έρευνας	28
3.1. Εισαγωγή.....	28
3.2. Μεθοδολογία της έρευνας.....	29
3.3. Αποτελέσματα έρευνας.....	31
3.4. Συζήτηση.....	37
Συμπέρασμα.....	43
Αναφορές.....	47
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	51
A. Δείγμα ερωτήσεων του οδηγού συνέντευξης.....	51
B. ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΜΕΝΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ.....	53

Συντομογραφίες

	Αγγλική ορολογία	Ελληνική ορολογία
ADHD	Attention Deficit Hyperactivity Disorder	Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής-Υπερκινητικότητα (Δ.Ε.Π.Υ.)
ASD	Autism Spectrum Disorder	Αυτισμός
ICT	Information and Communication Technologies	Τεχνολογίες της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (Τ.Π.Ε.)
WHO	World Health Organization	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (Π.Ο.Υ.)
OECD	Organization for Economic Co-operation and Development	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.)

Πρόλογος

Η συναισθηματική ανάπτυξη ξεκινάει από την προγεννητική περίοδο. Επομένως η εξέλιξη της επηρεάζεται κατά μεγάλο βαθμό από την συναισθηματική κατάσταση που διακατείχε την εγκυμονούσα μητέρα κατά τη διάρκεια της κύησής της. Το βρέφος από πολύ νωρίς εκδηλώνει συναισθήματα φόβου, χαράς αλλά και άγχους.

Στη συνέχεια, σε όλες τις περιόδους εξέλιξής του το παιδί εμφανίζει συναισθήματα φόβου διότι είναι αναπόσπαστο κομμάτι της προσαρμοστικής του ικανότητας. Ο κοινός παιδικός φόβος λοιπόν είναι μια φυσιολογική και επόμενη συναισθηματική εκδήλωση συμπεριφοράς. Όμως ο φόβος συχνά συγχέεται με το άγχος και τις φοβίες, που σχετίζονται με τον κοινό φόβο ως γενικό παράγοντα προέλευσης ή αντίδρασης τους.

Ο μεσολαβητής μεταξύ παιδιού και εξωτερικού του περιβάλλοντος αποτελεί κάθε ενήλικας που εμπλέκεται στην ολόπλευρη ανάπτυξή του. Ξεκινώντας από τη μητέρα και γενικά το ρόλο της οικογένειας, έως τον παιδαγωγό που εμπλέκεται στην γνωστική και ψυχική του ανάπτυξη.

Οι παιδαγωγοί της Προσχολικής Ηλικίας, αναφορικά με το συναίσθημα του παιδικού φόβου καλούνται να εντοπίζουν, να ερμηνεύουν σωστά κάθε συμπεριφορά, και να αντιμετωπίζουν διεξοδικά τους επικείμενους φόβους τους.

Η δομή της παρούσας εργασίας αποτελείται από δύο βασικά μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Στο θεωρητικό μέρος αντιστοίχως αποτελείται από δύο κεφάλαια. Το πρώτο μέρος θεωρούμε ότι αποσκοπεί στην καλύτερη θεωρητική αντίληψη του αναγνώστη ως προς την έννοια, την προέλευση, την διαχείριση και τη σημασία του παιδικού φόβου. Στο πρώτο κεφάλαιο θα ασχοληθούμε αναφορικά του θέματός μας, με τη Νευροβιολογική Επιστήμη, την Εξελικτική και την Αναπτυξιακή Ψυχολογία. Αρχικά θα προσδιορίσουμε εννοιολογικά τον φόβο, το άγχος και τις φοβίες κατά την παιδική ηλικία. Θα αναφερθούμε στην νευροβιολογική διαδικασία του φόβου, και στη συνέχεια θα αναφερθούμε στις θεωρητικές παιδαγωγικές προσεγγίσεις ερευνητών της Εξελικτικής Ψυχολογίας αναφορικά με τον παιδικό φόβο και την συναισθηματική ανάπτυξη. Θα συνεχίσουμε με Ψυχοπαιδαγωγικές βιβλιογραφικές αναφορές ως προς την προέλευση του παιδικού φόβου, τη διαφορά του ανάμεσα στα δύο φύλα, τις επιπτώσεις της αρνητικών συναισθημάτων της εγκύου στο έμβρυο, τις προσεγγίσεις σχετικά με τα συναισθήματα του βρέφους κατά τη γέννηση και τέλος

θα αναφέρουμε με ποια μορφή εκδηλώνεται ο φόβος και το άγχος σε κάθε ηλικία έως τα 6 χρόνια.

Στο δεύτερο κεφάλαιο θα προσεγγίσουμε τις υποενότητες με βιβλιογραφικές αναφορές στην Παιδοψυχολογία και στην Παιδαγωγική Επιστήμη. Θα μας απασχολήσει η διαχείριση του παιδικού φόβου και οι παιδαγωγικές προσεγγίσεις περί αυτού. Θα αναφέρουμε τα χαρακτηριστικά του καλού παιδαγωγού, τον ρόλο της οικογένειας, τους λόγους που ενισχύουν τον παιδικό φόβο και τέλος της σημασία του παιδικού φόβου ως προς την συναισθηματική ανάπτυξη του ατόμου.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας μας, ξεκινάμε με το ερευνητικό μέρος και το τρίτο κεφάλαιο που αναφέρεται στη Μεθοδολογία της έρευνας που θα διεξάγουμε. Σύμφωνα με την ορολογία της Επιστήμης της Μεθοδολογίας της Έρευνας, θα ορίσουμε το είδος της έρευνας μας, θα σχεδιάσουμε τη μεθοδολογία της, τους συμμετέχοντες, το ερευνητικό υλικό και την τεχνική συλλογής δεδομένων τέλος θα περιγράψουμε την ερευνητική μας διαδικασία. Το κεφάλαιο θα ολοκληρωθεί με παράθεση των αποτελεσμάτων, σύμφωνα με τον αρχικό μας σκοπό. Θα μελετηθούν και θα αξιολογηθούν τα αποτελέσματα που θα προκύψουν σε σχέση με τις απόψεις των παιδαγωγών της Προσχολικής Ηλικίας σήμερα για τον παιδικό φόβο.

Στο τελικό στάδιο των συμπερασμάτων, ελπίζουμε στην ανάδειξη σημαντικών απόψεων ως προς τις αποτελεσματικότερες παιδαγωγικές προτάσεις που θα αφορούν τον εντοπισμό, την ερμηνεία και την αντιμετώπιση του παιδικού φόβου από τους παιδαγωγούς σήμερα.

Κλείνοντας, ευελπιστούμε στην χρησιμότητα της εργασίας αυτής με απώτερο στόχο την εξέλιξη του παιδιού σε όλους τους τομείς ανάπτυξης, και στη διαμόρφωση μιας αυτόνομης, ανεξάρτητης μελλοντικής προσωπικότητας. Χωρίς συναισθηματικά κατάλοιπα που θα λειτουργούν σαν τροχοπέδη στις γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές τους δραστηριότητες. Ένας παιδαγωγικός στόχος που αποτελεί κοινό σημείο των παιδαγωγών ανεξαρτήτως βαθμίδας εκπαίδευσης.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 1: Βασικές αρχές και έννοιες

1.1. Εισαγωγή

Τα θετικά και τα αρνητικά συναισθήματα όπως ο φόβος, η χαρά, η λύπη και ο θυμός, είναι αυτά που βιώνει κάθε άνθρωπος από τη στιγμή που γεννιέται, αλλά ταυτόχρονα είναι απαραίτητα για το άτομο, γιατί μας οδηγούν σε καινούριες αναζητήσεις.

Συγκεκριμένα ο φόβος είναι μια αντίδραση προσαρμογής που έχει εξαιρετική σπουδαιότητα για την προστασία και την αυτοσυντήρηση του ατόμου. Φόβος λοιπόν, είναι μια συναισθηματική αντίδραση σε κάποιον πραγματικό ή αναμενόμενο κίνδυνο. Είναι μια σφοδρή αρνητική θυμική αντίδραση, μια αφιθυμία, προς αντικείμενα, πρόσωπα ή καταστάσεις που αποτελούν απειλή- κίνδυνο για την ψυχοσωματική υπόσταση του ατόμου. (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 130). Ο ίδιος αναφέρει πως χαρακτηριστική αντίδραση του φόβου είναι η τάση για φυγή, για απομάκρυνση από την πηγή του φόβου, ενώ του θυμού χαρακτηριστική αντίδραση είναι ακριβώς το αντίθετο, η επιθετικότητα, η πρόκληση βλάβης. Ο φόβος θεωρείται ως φυσική αντίδραση σε συμβάντα που απειλούν το άτομο. Πρόκειται για μια εξόχως χρήσιμη αντίδραση προσαρμογής που έχει εξαιρετική σπουδαιότητα για την προστασία και την αυτοσυντήρηση. Παρόλ' αυτά, ο φόβος αποτελεί μια επιθυμητή ανθρώπινη εκδήλωση, διότι μας προετοιμάζει ώστε να είμαστε ικανοί να αντιμετωπίσουμε οποιαδήποτε έκτακτη ανάγκη προκύψει, καθώς και μας προφυλάσσει από επικείμενους κινδύνους.

Ομοίως, φόβος είναι ένα είδος συγκίνησης που, όπως όλες οι συγκινήσεις, παίζει βασικό ρόλο για τον οργανισμό. Όπως και τα άλλα συμπεριφορικά συστήματα που είναι υπεύθυνα για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών του οργανισμού, το καλούμενο σύστημα του φόβου επιτρέπει στον οργανισμό να απομακρύνεται ή να αποφεύγει μελλοντικά επικίνδυνες, απειλητικές καταστάσεις (Παπαθεοδωρόπουλος, 2015).

Συμπληρωματικά, είναι μια προσαρμοστική αντίδραση, υπό την έννοια ότι εξασφαλίζει στο παιδί την ετοιμότητα να αντιμετωπίζει καταστάσεις ανάγκης. Σε τέτοιες στιγμές το παιδί βιώνει μια ποικιλία από σωματικά συμπτώματα (Herbert, 1998, σ. 163), στα οποία θα αναφερθούμε παρακάτω.

Οι αντιδράσεις άγχους (anxiety) περιλαμβάνουν αισθήματα φόβου σαν αντίδραση σε ερεθίσματα που δηλώνουν κίνδυνο του οποίου η πηγή δεν είναι αναγνωρίσιμη, αλλά αόριστη ή άγνωστη (Βορβολάκος, 2011, σ. 5). Το άγχος είναι ένα είδος αιωρούμενου φόβου που κυριαρχεί σχεδόν σε όλες τις πλευρές της ζωής του ατόμου. Η κύρια διαφορά φόβου και άγχους είναι ότι ο φόβος είναι μια αφιθυμία- μια σφοδρή και έντονη αντίδραση συνδεδεμένη με συγκεκριμένο πραγματικό ερέθισμα, ενώ

το άγχος είναι ένα γενικευμένο συναίσθημα και συνδέεται κυρίως με αναμενόμενο κίνδυνο, με κίνδυνο που θα μπορούσε να προκύψει (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 130).

Επίσης, ο Παπαθεοδωρόπουλος (Παπαθεοδωρόπουλος, 2015), αναφέρει άλλη μια εκδοχή σχετικά με την έννοια της διαταραχής άγχους καθώς και της μετατραυματικής διαταραχής άγχους. Συγκεκριμένα, όταν ένα άτομο βιώσει πολύ έντονες αρνητικές εμπειρίες, μπορεί αυτές οι εμπειρίες να οδηγήσουν σε υπέρμετρο φόβο, μια κατάσταση που μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τη λειτουργικότητα του ατόμου, να προκαλέσει συναισθηματική διαταραχή (Βορβολάκος, 2011, σ. 7). Τέτοιες καταστάσεις είναι οι διαταραχές άγχους και μια πολύ χαρακτηριστική εκδοχή συνίσταται στη μετατραυματική διαταραχή άγχους. Είναι σαφές ότι η συχνότητα των περιπτώσεων αυτών υποδεικνύει την ανάγκη κλινικής θεραπευτικής αντιμετώπισής τους. Η μετατραυματική διαταραχή άγχους είναι μία σοβαρή διαταραχή η οποία συνίσταται στην αυθόρμητη, ορμητική και παλίνδρομη «εισβολή» αγχωτικών αναμνήσεων των τραυματικών εμπειριών σε διαφορετικό περιβάλλον (πλαίσιο) από αυτό στο οποίο είχαν αρχικά βιωθεί οι εμπειρίες αυτές, και αυτό συμβαίνει για μεγάλο διάστημα μετά τη βίωση της τραυματικής εμπειρίας. Αυτή η διαταραχή μπορεί να αποβεί κρίσιμη για την αποτελεσματική ικανότητα του ατόμου να λειτουργεί φυσιολογικά στο κοινωνικό περιβάλλον.

Συμπληρωματικά, ο Παρασκευόπουλος (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 131), αναφέρει ότι οι ακραίες περιπτώσεις έντονων και μόνιμων αγχωδών καταστάσεων αποτελούν τις λεγόμενες ψυχονευρώσεις, κι ένα είδος αυτών είναι οι φοβίες. Ορίζοντας ως φοβίες τους έντονους και μόνιμους αδικαιολόγητους φόβους που αναφέρονται σε ένα ορισμένο είδος ερεθισμάτων, όπως π.χ. η ακροφοβία, η αγοραφοβία, η κλειστοφοβία, η νυκτοφοβία, η μικροφοβία, η πυροφοβία, η ζωοφοβία κ.τ.ό.

Η φοβία είναι ένας υπερβολικός και περιοδικός-επανερχόμενος φόβος, ο οποίος είναι αδικαιολόγητος-ανεξήγητος, ακόμη και για αυτόν που τον αισθάνεται. Είναι μια φοβική αντίδραση δυσανάλογη προς την αιτία –το φοβικό αντικείμενο ή την κατάσταση – που την προκαλεί. Οι φοβίες είναι δυσπροσαρμοστικές μορφές συμπεριφοράς και δεν εξυπηρετούν σε κανένα χρήσιμο σκοπό, σε αντίθεση με το φόβο. Οι πιο γνωστές φοβίες είναι : η σχολική φοβία (η άρνηση του παιδιού για το σχολείο), η κλειστοφοβία (ο φόβος για περιορισμένους χώρους), η αγοραφοβία (ο φόβος για το πλήθος και τους ανοιχτούς χώρους), η ακροφοβία(ο φόβος για τα ύψη) και η ζωοφοβία (ο φόβος για τα ζώα), ενώ έχουν καταγραφεί περίπου 200 είδη φοβίας. (Herbert, 1998, σ. 174). Στατιστικές αναλύσεις αποδεικνύουν ότι κάποια άτομα είναι επιρρεπή στους φόβους όταν συνυπάρχουν σε αυτό πολλοί φόβοι και ενδεχομένως παρουσιάζουν ταυτόχρονα πολλές φοβίες. Επίσης υπάρχει και η περίπτωση ατόμων που εκδηλώνουν είτε μια γενικότερη φοβία που να σχετίζεται με το φόβο του αποχωρισμού, είτε μια γενικότερη φοβία που να σχετίζεται με το φόβο για τραυματισμό.

Επομένως, ο φόβος αποτελεί χρήσιμη αντίδραση του ανθρώπινου οργανισμού, προς αποφυγή επικείμενων κινδύνων, αλλά όταν αυτό παρουσιάζεται στην ήπια μορφή του, διαφορετικά η έντονη μορφή του προκαλεί δυσλειτουργία στους μηχανισμούς ρύθμισης με αποτέλεσμα να αποδιοργανώνει και να καθιστά ανήμπορο το άτομο να αντιδράσει καταλύοντας την ψυχική του ζωή. Επιπλέον, έχοντας υπόψη το γεγονός ότι οι τραυματικές εμπειρίες μπορούν να αναβιώσουν ξανά σε ένα διαφορετικό περιβάλλον με δραματικές εξελίξεις όσον αφορά την ψυχική ισορροπία του ατόμου, αντιλαμβανόμαστε τη σπουδαιότητα που έχει η προσέγγιση του παιδαγωγού απέναντι στον παιδικό φόβο και το σωστό χειρισμό του, προκειμένου να επιτύχει την απαλοιφή του φόβου αυτού.

1.2. Ο φόβος και τα συναισθήματα στη Νευροβιολογική Επιστήμη

Κατά τη Νευροβιολογική Επιστήμη οι εγκεφαλικές δομές που αποτελούν το συναισθηματικό μας κέντρο είναι η αμυγδαλή, ο προμετωπιαίος φλοιός και ο ιππόκαμπος. Η αμυγδαλή ή αλλιώς αμυγδαλοειδής πυρήνας βρίσκεται στο μεταχιακό σύστημα του εγκεφάλου. Βρίσκεται στο πλάι του εγκέφαλου και συντονίζει κυρίως τη μνήμη και το φόβο.

Μέσω των οπτικών νεύρων δέχεται τις πληροφορίες που λαμβάνει ο άνθρωπος από το εξωτερικό του περιβάλλον και ελέγχει τους πιθανούς κινδύνους. Το ερέθισμα που λαμβάνεται, οδηγείται στο θάλαμο, όπου ελέγχεται κι από κει επεξεργάζεται στον οπτικό φλοιό. Κάθε δυσάρεστο γεγονός ενεργοποιεί τους νευρώνες, όπου ελευθερώνονται πεπτιδία και ορμόνες, με έκκριση αδρεναλίνης, η οποία κρατά τον οργανισμό σε εγρήγορση. Στη συνέχεια μεταφέρονται τα σήματα σε διάφορους νευρώνες στο εσωτερικό του εγκεφάλου καταλήγοντας στο εγκεφαλικό στέλεχος, δηλαδή το κέντρο δράσης για την αντίδραση του φόβου.

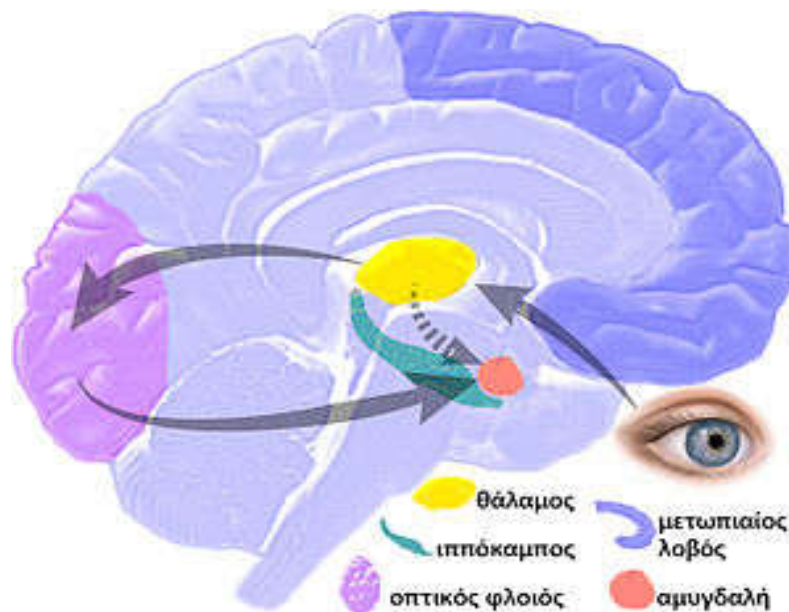
Ο εγγενής μηχανισμός της εγρήγορσης ελέγχεται από το αυτόνομο νευρικό σύστημα. Το αυτόνομο νευρικό σύστημα, όπως και ο εγκέφαλος, παίζει ρόλο στη διατήρηση της ισορροπίας του εσωτερικού περιβάλλοντος, μέσω της λειτουργίας των αδένων, των αιμοφόρων αγγείων, των απαλών μυών και των μυών της καρδιάς. Πρόκειται για ένα σύστημα ελέγχου κατώτερης τάξης, αλλά μεγάλης σημασίας στον καθορισμό του βαθμού εγρήγορσης (διέγερσης) του ατόμου, καθώς και ο εγκέφαλος, και ιδιαίτερα της θυμικής – συναισθηματικής του κατάστασης (Herbert, 1998, σ. 166).

Κάθε ένας μας βέβαια δεν μπορεί να αισθανθεί όλες αυτές τις διαδικασίες του κεντρικού νευρικού συστήματος που συντελούνται σε κλάσματα δευτερολέπτου. Ειδικά όταν σε μια κατάσταση ψυχικής έντασης, όπως είναι ο φόβος, ενεργοποιούνται οι μηχανισμοί και των δύο επιμέρους νευρικών συστημάτων, το συμπαθητικό και το παρασυμπαθητικό σύστημα. Το συμπαθητικό σύστημα συνεργεί στην προσαρμογή του σώματος σε καταστάσεις συναγερμού ή κινδύνου, ενώ ο κύριος ρόλος του

παρασυμπαθητικού είναι η ρύθμιση της βιοφυσιολογικής δραστηριότητας των οργάνων του σώματος (Herbert, 1998, σ. 166).

Οι αλλαγές που μπορούμε να παρατηρήσουμε στις λειτουργίες του σώματος είναι η διαστολή της ίριδας, η διάταση των βλεφάρων, η προβολή των βολβών των ματιών προς τα έξω, η αύξηση των καρδιακών παλμών, η αύξηση της αναλογίας του σακχάρου στο αίμα, η διοχέτευση μεγαλύτερης ποσότητας αίματος στα άκρα, η μείωση της ποσότητας του αίματος στα εσωτερικά όργανα και αναστολή της πέψης. Εξαιτίας της διέγερσης του συμπαθητικού συστήματος, κάποιες λειτουργίες αναστέλλονται, ενώ άλλες επιταχύνονται.

Πειραματικές μελέτες σχετικά με την καταστροφή της αμυγδαλής καταλήγουν στην απουσία φόβου, μειωμένες αντιδράσεις σε φοβικά ερεθίσματα και μειωμένη μνήμη σε γεγονότα που προκαλούν συναισθηματική φόρτιση (Σταματάκης).

Εικόνα 1. Εγκεφαλικές δομές εμπλεκόμενες με τα συναισθήματα
Πηγή από : <https://www.manolisischakis.gr/amygdalh-ipokampos-synaisthima/>

Η αμυγδαλή, ο προμετωπιαίος φλοιός και ο ιππόκαμπος, εκτός από την εκμάθηση των συναισθημάτων, συμμετέχουν και στη διαδικασία απαλοιφής του φόβου. Κατά τη διαδικασία εκμάθησης του φόβου συντελούνται πολύπλοκες αλληλεπιδράσεις μεταξύ διαφορετικών νευρωνικών δικτύων κυρίως εντός της αμυγδαλής. Η διεργασία της απαλοιφής αποτελεί μια υποσχόμενη θεραπευτική μέθοδο για την αντιμετώπιση τέτοιων διαταραχών, η αποτελεσματική εφαρμογή της οποίας εξαρτάται άμεσα από την κατανόηση των υποκείμενων μοριακοκυτταρικών μηχανισμών εκμάθησης και απαλοιφής φόβου, η οποία όμως είναι ακόμα αρκετά ελλιπής (Παπαθεοδωρόπουλος, 2015) .

1.3. Ο φόβος στην Εξελικτική Ψυχολογία, απόψεις και θεωρίες

1.3.1. Συμπεριφοριστική θεωρία

Η συμπεριφοριστική θεωρία, έχει τις ρίζες της στις απόψεις του Locke, οποίος υποστηρίζει ότι η γνώση λαμβάνεται μέσω των αισθήσεων και δεν είναι κληρονομημένη (Hayes, 1998, σ. 16). Το παιδί διαμορφώνεται σύμφωνα με τις εμπειρίες (tabula rasa) που κατακτά, γι' αυτό και οι γονείς οφείλουν να του εξασφαλίζουν ερεθίσματα ως προς την απόκτηση εμπειριών.

Η γνώση αυτή λοιπόν, προερχόμενη από τις εμπειρίες και τα ερεθίσματα που λαμβάνουν τα παιδιά από το περιβάλλον, ύστερα από συγκεκριμένες διαδικασίες καταλήγει στη μάθηση. Οι συμπεριφοριστές έχουν περιγράψει τρία είδη μάθησης, τα οποία παίζουν ρόλο στην ανάπτυξη του παιδιού: 1) η κλασική εξαρτημένη μάθηση, 2) η συντελεστική μάθηση και 3) την κοινωνική μάθηση (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 43).

Ο Ivan Pavlov πρώτος ήταν αυτός που μελέτησε και περιέγραψε την κλασική εξαρτημένη μάθηση σε μια σειρά πειραμάτων με ζώα, χαρακτηριστικό του πείραμα με τον πεινασμένο σκύλο, την τροφή (φυσικό ερέθισμα), η έκκριση σιέλου (φυσική αντίδραση) και τον ήχο του κουδουνιού (ουδέτερο ερέθισμα). Σύμφωνα με τη θεωρία του ολόκληρη η ανθρώπινη συμπεριφορά, καθώς και τα συναισθήματα και οι σκέψεις, μπορούν να ερμηνευτούν ως φυσιολογικές αντιδράσεις του οργανισμού σε ανεξάρτητα και εξαρτημένα ερεθίσματα που συνδυάζονται συναισθηματικά με μια ανταμοιβή, ή την απειλή μιας τιμωρίας (Νασιάκου, 1999, p. 162).

Ο John Watson εισήγαγε στο χώρο της ψυχολογίας τον όρο συμπεριφορισμός (behaviorism) με κεντρική ιδέα ότι η συμπεριφορά του ανθρώπου είναι βασικά επίκτητη και όλη η ψυχική ζωή του ανθρώπου, ακόμη και τα συναισθήματα και οι σκέψεις, είναι αντιδράσεις του οργανισμού σε ανεξάρτητα και εξαρτημένα ερεθίσματα κατά τον τύπο Ερέθισμα – Αντίδραση (Stimulus – Response, S – R). Αρνήθηκε το ρόλο της νόησης και του ψυχισμού και υποστήριξε ότι η ανθρώπινη συμπεριφορά καθορίζεται σχεδόν απόλυτα από τις περιβαλλοντικές επιδράσεις, αγνοώντας σχεδόν ολοκληρωτικά τη συμβολή των βιολογικών και κληρονομικών παραγόντων (Νασιάκου, 1999, p. 161). Χαρακτηριστικό πείραμα του Watson (Watson & Rayner, 1920) σε σχέση με την εξαρτημένη αντανάκλαστική μάθηση, είναι εκείνο κατά το οποίο παρουσιάζεται σε ένα βρέφος ένα κουνέλι και κάθε φορά που το βρέφος επιχειρεί να αγγίξει το μαλακό τρίχωμα του ζώου (ουδέτερο ερέθισμα), ένας δυνατός κρότος (φυσικό ερέθισμα) το τρομάζει και το αποθαρρύνει. Καταλήγοντας το βρέφος να τρομάζει με κάθε μαλακό αντικείμενο που αγγίζει (γενίκευση του ερεθίσματος).

1.3.2. Ψυχαναλυτική θεωρία

Ο Sigmund Freud θεωρείται ο θεμελιωτής της ψυχαναλυτικής θεωρίας διότι στην προσπάθειά του να διαγνώσει τα αίτια της νευρωσικής συμπεριφοράς και να εξεύρει τρόπους θεραπείας της, διαπίστωσε ότι πολλές μορφές παθολογικής συμπεριφοράς στους ενήλικους οφείλονται στις πρώτες εμπειρίες του ατόμου κατά την παιδική ηλικία. Διαπίστωσε ότι υπάρχουν ασυνείδητα κίνητρα συμπεριφοράς, γεγονός που οδήγησε το ενδιαφέρον των ερευνητών στο εξελικτικό ιστορικό του ατόμου και προς το ρόλο που διαδραματίζουν οι πρώτες εμπειρίες στη διαμόρφωση της προσωπικότητας (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 49).

Αναφορικά στη θεωρία του Freud (Freud, 1969), ο ίδιος υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος ενεργεί βάσει της ικανοποίησης των βιολογικών του ορμών και κυρίως της ορμής για ηδονή, τη libido, όπως την ονομάζει. Το ενδιαφέρον είναι ότι υποστηρίζει πως ακόμη και η ανάπτυξη του παιδιού ορίζεται από την ικανοποίηση της εξωλογικής και ασυνείδητης αυτής βιολογικής ορμής, της libido. Επομένως, σε όλη τη διάρκεια της ζωής του το άτομο προσπαθεί να ικανοποιήσει τη libido με τρόπο όμως αποδεκτό, ώστε να μην προκαλεί συγκρούσεις μεταξύ των εσωτερικών του παρορμήσεων και της κοινωνικής πραγματικότητας.

Κατά τον Freud η ανθρώπινη ψυχική συσκευή αποτελείται από τρία μέρη: το Εκείνο (Id), που λειτουργεί με βάση την αρχή της ευχαρίστησης και περιλαμβάνει τα βιολογικά ένστικτα που πιέζουν για άμεση ικανοποίηση. Το Εγώ (Ego), που λειτουργεί με βάση την αρχή της πραγματικότητας και περιλαμβάνει όλες αυτές τις ψυχικές λειτουργίες οι οποίες βοηθούν το άτομο να αντιληφθεί την πραγματικότητα, ενώ ταυτόχρονα είναι και ο ρυθμιστής μεταξύ των παρορμήσεων του Εκείνο και των κοινωνικών απαγορεύσεων. Τέλος, το Υπερεγώ (Superego), που περιλαμβάνει το σύνολο των ηθικών και κοινωνικών κανόνων συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνία στο άτομο (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 50).

Αξίζει να αναφερθούμε και στα στάδια που ορίζει ο Freud την ψυχοσεξουαλική ανάπτυξη, διότι τα αναγνωρίζει από την παιδική ηλικία του ατόμου. Πιο συγκεκριμένα, το α) στοματικό στάδιο, κατά το 1^ο έτος της ηλικίας, με κύρια πηγή ευχαρίστησης το θηλασμό, όπου το άτομο παρουσιάζει τη μεγαλύτερη εξάρτηση. Το β) πρωκτικό στάδιο, κατά το 2^ο και 3^ο έτος, κατά το οποίο το παιδί κατακτά την ενούρηση και εγκόρπιση και παρατηρείται η έντονη τάση για αυτονομία και ο αρνητισμός. Το γ) φαλλικό στάδιο, κατά το 3^ο έως το 7^ο έτος, κατά το οποίο το παιδί αποκτά ενδιαφέρον προς τη διαφορά των γεννητικών οργάνων και των δύο φύλων, συνειδητοποιεί την αγάπη του προς του γονείς του και εν συνεχεία προσκολλάται προς το γονέα του αντίθετου φύλου (Οιδιπόδειο σύμπλεγμα για τα αγόρια, σύμπλεγμα της Ηλέκτρας για τα κορίτσια). Το δ) στάδιο της λανθάνουσας σεξουαλικότητας, κατά το 7^ο έως το 11 έτος, όπου διακρίνεται από μια

ηρεμία καθώς υπερτερεί το Υπερεγώ, και τέλος το ε) στάδιο της ετερόφυλης σεξουαλικότητας, κατά το οποίο το άτομο αναζητά άτομα του αντίθετου φύλου προκειμένου να εκφράσει την αγάπη του και την ανάγκη του για αναπαραγωγή.

Συνεχίζοντας, σημαντικό είναι στα στάδια της ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης όταν το άτομο δεν ικανοποιήσει τη δεδομένη ηλικιακή στιγμή την βιολογική του ορμή, τότε το άτομο παρουσιάζει καθήλωση (fixation), με αποτέλεσμα την μειωμένη προσαρμογή του στα επόμενα στάδια (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., p. 51). Τότε προκειμένου να ικανοποιήσει τις προηγούμενες ορμές του παλινδρομεί σε μορφές συμπεριφοράς μικρότερης ηλικίας. Η καθήλωση και η παλινδρόμηση λειτουργούν ανασταλτικά στον ψυχισμό του ατόμου με αποτέλεσμα μόνιμες αλλοιώσεις στο χαρακτήρα και στην προσωπικότητα, όπως για παράδειγμα και οι ψυχοσυναισθηματικές διαταραχές, που εκδηλώνονται αργότερα στην ενήλικη ζωή του ατόμου.

1.3.3. Οι θέσεις της Melanie Klein

Η Klein διαφοροποιεί τους όρους της από εκείνους της φροϋδικής θεωρίας, χρησιμοποιώντας την έννοια της θέσης (position), αντί του σταδίου. Οι δύο θέσεις της λοιπόν είναι α) η παρανοειδής- σχιζοειδής θέση και β) η καταθλιπτική θέση.

Αναλυτικότερα και αναφορικά πάντα με το συναίσθημα του φόβου, η Klein στη α) παρανοειδής –σχιζοειδής θέση της υποστηρίζει ότι το Εγώ υπάρχει στη γέννηση και γι' αυτό το παιδί μπορεί να βιώσει άγχος. Στη β) καταθλιπτική θέση της, υποστηρίζει ότι το βρέφος 5 με 6 μηνών αντιλαμβάνεται πια την μητέρα του ως ανεξάρτητο άτομο και σαν αποτέλεσμα βιώνει άγχος. Επίσης αναφέρει ότι η καταθλιπτική θέση διαρκεί συνήθως πολύ και ίσως δεν ξεπερνιέται ποτέ στην ψυχική εξέλιξη του ατόμου. Από αυτή πηγάζουν οι μηχανισμοί άμυνας, όπως η απώθηση και η μετάθεση, καθώς σ' αυτή τη φάση βιώνεται και το πένθος για την απώλεια του αντικειμένου (Τσιάντης & Μανωλόπουλος, 2001).

1.3.4. Η συμβολή του Donald Woods Winnicott

Ο Winnicott (Τσιάντης & Μανωλόπουλος, 2001, σσ. 11-14), θεωρεί ότι η μητέρα που γεννά βρίσκεται συνειδητά και ταυτόχρονα σε ασυνείδητη ταύτιση με το μωρό της, όπως επίσης και το νεογέννητο βρίσκεται σε πλήρη ψυχική και σωματική εξάρτηση από τη μητέρα. Παρόλ' αυτά το βρέφος έχει τη δική του ιδιοσυγκρασία, ιδιαιτερότητες, εξελικτικές τάσεις κι ευαισθησίες που η μητέρα καλείται να τις ικανοποιήσει και να τις ερμηνεύσει. Εάν δεν τα καταφέρει, το βρέφος θα βιώσει την απειλή της ανυπαρξίας, προκαλώντας του άγχος κι ότι άλλο αυτό επιφέρει στην μελλοντική του εξέλιξη.

Ο Winnicott σε όλη του τη θεωρία αναφέρεται συχνά και στο ρόλο της μητέρας και στη σημασία της ευεργετικής της αντίδρασης σε κάθε φάση της συναισθηματικής εξέλιξης του βρέφους. Επίσης σημαντική προσφορά του Winnicott ως προς την

κατανόηση της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης κατά τη βρεφική ηλικία είναι η έννοια του μεταβατικού αντικειμένου. Υποστηρίζει ότι το μεταβατικό αντικείμενο είναι δημιούργημα του παιδιού, ενώ ταυτόχρονα παρέχεται από το περιβάλλον, και ότι μέσα από το μεταβατικό αντικείμενο ξεκινά η πραγματική εμπειρία.

1.3.5. Οι οργανωτές του Rene Arpad Spitz

Ο Spitz επηρεασμένος κι αυτός από το ψυχαναλυτικό πλαίσιο, προσέφερε σπουδαία αποτελέσματα με τις παρατηρήσεις του σχετικά με τον ιδρυματισμό και τις επιπτώσεις του στη σωματική, νοητική και συναισθηματική εξέλιξη των παιδιών το 1935, στην ερευνητική του πορεία. Επιπλέον, εισήγαγε την έννοια των οργανωτών, ένα όρο δανεισμένο από τη Βιολογία που αναφέρεται στη σύγκλιση διαφορετικών ευθειών βιολογικής εξέλιξης σε ένα συγκεκριμένο χώρο του εμβρύου, και αποτελούν σημαντική προσφορά στην θεώρηση της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης (Τσιάντης & Μανωλόπουλος, 2001, pp. 14 - 19). Επίσης, και ο Spitz όπως και ο Freud, υποστηρίζει ότι το μωρό τους πρώτους μήνες της ζωής του είναι αδιαφοροποίητο από το περιβάλλον, ότι δεν υπάρχει Εγώ, και η διαφοροποίησή του γίνεται μέσω δύο διεργασιών, την ωρίμανση και την εξέλιξη.

Αναγνωρίζει την ύπαρξη κρίσιμων περιόδων, τις οποίες παραλληλίζει με την έννοια του οργανωτή, οι οποίες συμβαίνουν κατά την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη, όπου συγκρούονται τα ρεύματα της εξέλιξης και έτσι αναδομούν το ψυχικό όργανο. Συγκεκριμένα, αναφέρει ως ενδείξεις ύπαρξης αλλά και εγκατάστασης οργανωτών, το χαμόγελο, το άγχος των οχτώ μηνών και την άρνηση, στην συμπεριφορά των βρεφών. Ο οργανωτής από τη στιγμή που εμφανίζεται στη συμπεριφορά του βρέφους, τότε πρέπει να σταθεροποιηθεί και να παγιωθεί, διαφορετικά παρατηρείται διατάραξη της ισορροπίας, με αποτέλεσμα την καθυστέρηση της συναισθηματικής εξέλιξης ή την παθολογική οργάνωση του ψυχικού συστήματος. Θεωρεί επιπλέον, ότι η εξέλιξη της προσωπικότητας του παιδιού διαταράσσεται, όταν οι δυνάμεις της εξέλιξης δεν κινηθούν αρμονικά με της ωρίμανσης.

Ο Spitz ορίζει κι αυτός τρία στάδια εξέλιξης των σχέσεων αντικειμένου, και ως προς τα συναισθήματα στο πρώτο στάδιο, α) προ- αντικειμενοτρόπο ή χωρίς αντικείμενο, κυριαρχεί η μητρική φιγούρα μέσω της οποίας γίνεται η μετάδοση συναισθημάτων στο βρέφος, σύμφωνα με την ψυχική της διάθεση. Ως προς τα ερεθίσματα του εξωτερικού περιβάλλοντος, η μητέρα αποτελεί το φράγμα ώστε να μην ενοχλείτε το βρέφος από τα ερεθίσματα αυτά.

Το επόμενο στάδιο, β) πρόδρομος του αντικειμένου, παρατηρείται στο δεύτερο περίπου μήνα του βρέφους, με σημαντική εμφάνιση του πρώτου οργανωτή, το χαμόγελο. Σε αυτό το στάδιο, το βρέφος είναι πια ικανό να θέσει μόνο του το φράγμα στα ενοχλητικά ερεθίσματα του περιβάλλοντος του.

Το τρίτο στάδιο, γ) λιβιδινικό αντικείμενο, παρατηρείται γύρω στους οχτώ μήνες με τον δεύτερο οργανωτή το άγχος του εκδηλώνεται από τη δυσαρέσκεια του βρέφους όταν το πλησιάζουν ξένα πρόσωπα. Ο Spitz σε αυτό το σημείο διαχωρίζει το συναίσθημα αυτό σε εκδήλωση πραγματικού άγχους, κι όχι φόβου. Τονίζει ότι αυτό το άγχος είναι η διακριτική αντίληψη του βρέφους στα ερεθίσματα του εξωτερικού περιβάλλοντος και έτσι σιγά σιγά το βρέφος κατακτά τη συγκρότηση του λιβιδινικού αντικειμένου. Μετά τους οχτώ μήνες, το βρέφος εκδηλώνει κι άλλα συναισθήματα, όπως η ζήλια, ο θυμός, ο φθόνος, η κτητικότητα, ο δεσμός, η χαρά, η αγάπη κ.α. Ο τρίτος οργανωτής, η δήλωση της άρνησης, εμφανίζεται στις αρχές του δεύτερου χρόνου ζωής του παιδιού.

1.3.6. Η προσέγγιση της Margaret Schonberger Mahler

Η Mahler αξίζει να αναφέρουμε, πως μέσα από την κλινική και ερευνητική της πείρα με ψυχωσικά παιδιά, διαπίστωσε ότι οι ρίζες της παιδικής ψύχωσης βρίσκονται στο δεύτερο εξάμηνο του πρώτου χρόνου και στο δεύτερο χρόνο της ζωής. Επίσης υποστηρίζει ότι η βιολογική γέννηση δεν συμπίπτει με την ψυχολογική γέννηση, η οποία είναι μια χρονοβόρα ενδοψυχική διεργασία για να λειτουργήσει και να εκδηλωθεί. Την ψυχοσυναισθηματική ανάπτυξη κατά τα δύο πρώτα χρόνια ζωής, την χαρακτηρίζουν δύο μεγάλες φάσεις, α) η φυσιολογική αυτιστική και β) η φυσιολογική συμβιωτική.

Η φυσιολογική αυτιστική φάση, τοποθετείται από τη Mahler τις πρώτες εβδομάδες της ζωής, όπου θεωρεί ότι δεν υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στα εσωτερικά ερεθίσματα του σώματος και στα εξωτερικά που προέρχονται από το περιβάλλον (Τσιάντης & Μανωλόπουλος, 2001, p. 20).

Το δεύτερο μήνα ζωής του βρέφους, ξεκινάει η φυσιολογική συμβιωτική φάση, όπου το βρέφος αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο που ικανοποιεί τις ανάγκες του, και ξεκινάει ο όρος συμβίωση. Η μητέρα είναι και πάλι πολύ σημαντική παρουσία κι εδώ, διότι είναι αυτή που συμβάλλει στη διαδικασία της φροντίδας του μωρού. Γενικότερα, κατά την Mahler, το βρέφος αναπτύσσει συναισθηματική ανάπτυξη σύμφωνα με την παρουσία της μητέρας του και τα συναισθήματα που απορρέουν από εκείνο, είναι συνδεδεμένα με την εικόνα της.

1.3.7. Θεωρία της Κοινωνικής Μάθησης

Σημαντικός θεωρητικός της Κοινωνικής Μάθησης είναι ο Albert Bandura, ο οποίος τονίζει το ρόλο που παίζει στη διαμόρφωση της συμπεριφοράς η συνεχής αλληλεπίδραση ανάμεσα στους τρόπους σκέψης του ατόμου, στο περιβάλλον και στη συμπεριφορά. Συγκεκριμένα παρατήρησε ότι οι άνθρωποι μαθαίνουν μέσω της μίμησης προτύπων συμπεριφοράς άλλων ανθρώπων, πραγματικών καταστάσεων ή φανταστικών (Νασιάκου, 1999, σ. 169). Η θεωρία αυτή του Bandura, όπως θα δούμε και λίγο παρακάτω σχετικά

με την προέλευση του παιδικού φόβου, είναι ιδιαίτερα σημαντική, διότι τα παιδιά από τη βρεφική κιόλας ηλικία μπορούν να αντιγράψουν και να μιμηθούν εκφράσεις ενηλίκων και να εκφράσουν στη συνέχεια τον ίδιο φόβο, με αυτόν του ενήλικα, και ειδικά σε αυτή την περίπτωση της μητέρας.

1.3.8. Γνωστική - Γενετική θεωρία

Η Γνωστική – Γενετική θεωρία είναι η πιο σύγχρονη κι αυτή που έχει σημειώσει την πιο μεγάλη πρόοδο τα τελευταία χρόνια, αφού οι μελετητές της ασχολήθηκαν με την έρευνα της νοητικής ανάπτυξης στα παιδιά. Η νοητική ανάπτυξη περιλαμβάνει όλες τις γνωστικές λειτουργίες, δηλαδή τις ψυχοπνευματικές διεργασίες, με τις οποίες το άτομο έρχεται σε επαφή και κατανοεί τον κόσμο (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 57).

Ο Jean Piaget, ο κύριος εκπρόσωπος αυτής της κατεύθυνσης αυτής, υποστηρίζει ότι η ψυχική και η νοητική εξέλιξη ακολουθούν παράλληλη και παρόμοια πορεία με τη σωματική ανάπτυξη. Όπως στη σωματική ανέλιξη τείνουμε να ξεπεράσουμε την ανισορροπία και να φτάσουμε σε μια μορφή ισορροπίας, το ίδιο συμβαίνει και με την ψυχική ανάπτυξη. Η ψυχική ανάπτυξη του παιδιού που αρχίζει από τη γέννηση και τελειώνει στην ηλικία του ενήλικου, μπορεί να συγκριθεί με την οργανική ανάπτυξη, γιατί κι αυτή είναι ουσιαστικά μια πορεία προς την ισορροπία. Αναφορικά με τη συναισθηματική εξέλιξη, υποστηρίζει ότι η ισορροπία των συναισθημάτων αυξάνει με την ηλικία.

Υπάρχει λοιπόν, μια παραλληλία ψυχικής και σωματικής ανάπτυξης ως ένα σημείο, διότι η οργανική ανάπτυξη ολοκληρώνεται και φτάνει σε μια τελική μορφή ισορροπίας, κι ύστερα ακολουθεί η κάμψη, το γήρας. Ενώ στις ανώτερες λειτουργίες της νοημοσύνης και της συναισθηματικότητας τα όρια της ανάπτυξης δεν περιορίζονται και κάθε φορά μπορεί να επιτυγχάνονται καινούριες και ποικίλες μορφές ισορροπίας, χωρίς να παρεμβαίνει το καταστροφικός συντελεστής της κάμψης (Φράγκου, 1999, σ. 168) .

Ο Piaget λοιπόν, δεν αναφέρεται συγκεκριμένα στο συναίσθημα του φόβου, αλλά εντάσσει ολόπλευρα τη συναισθηματική εξέλιξη σημαντικό παράγοντα στην ανάπτυξη της νοητικής εξέλιξης του παιδιού. Αναφέρεται επίσης, στην αμείωτη τάση για προσαρμογή του παιδιού σε κάθε μεταβολή, στη νοημοσύνη, η οποία είναι μια βιολογική λειτουργία που βοηθάει το άτομο στην προσαρμογή και τέλος για τη σημασία του περιβάλλοντος, ως εξωγενής παράγοντας, στη διαδικασία της νοητικής εξέλιξης και γενικότερα της μάθησης.

Η οντογενετική ανάπτυξη της νόησης κατά τον Piaget χωρίζεται σε τέσσερις περιόδους: 1) Αισθησιοκινητική περίοδος, από τη γέννηση έως το 2^ο έτος, 2) Προσυλλογιστική περίοδος, από το 3^ο έως το 6^ο έτος, 3) Περίοδος της συγκεκριμένης σκέψης, από το 7^ο έως το 11^ο έτος, και τέλος 4) Περίοδος της αφαιρετικής σκέψης, από το 12^ο έως το 16^ο έτος (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σσ. 59-61).

Στην παρούσα εργασία μας εστιάζομαστε στην 1^η και 2^η περίοδο στάδιο, αφού η ηλικία που μας ενδιαφέρει είναι η συγκεκριμένη. Κατά την Αισθησιοκινητική περίοδο λοιπόν, ο Piaget υποστηρίζει ότι η γνωστική λειτουργία είναι πραξιακή και στηρίζεται αποκλειστικά σε απλές αισθητηριακές και κινητικές δραστηριότητες. Για οποιοδήποτε πρόβλημα το παιδί έρχεται αντιμέτωπο, στηρίζεται αποκλειστικά σε ό,τι εκείνη τη στιγμή αντιλαμβάνεται με τις αισθήσεις και με τη διακίνηση του σώματός του και των στοιχείων που βρίσκονται στο κοντινό του περιβάλλον. Συγκεκριμένα, ορίζει 6 στάδια κατά την Αισθησιοκινητική περίοδο από τον 1^ο μήνα έως τον 24^ο μήνα του βρέφους, με χαρακτηριστικά τα αντανακλαστικά που εκδηλώνει το βρέφος σε κάθε στάδιο, σε συνάρτηση με τη νόηση που του παρέχουν (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 158). Σε αυτά τα στάδια που ο Piaget εντοπίζει κατά τη βρεφική ηλικία, οικοδομείται η μετέπειτα νοητική δραστηριότητα του ατόμου. Σε συνδυασμό με την επίδραση του περιβάλλοντος καταλήγει στα γνωστικά σχήματα, κατά τα οποία αποτελούνται από δύο λειτουργίες, της αφομοίωσης (assimilation) και της συμμόρφωσης (accommodation). Αυτές οι δύο λειτουργίες αλληλοσυμπληρώνονται και εξασφαλίζουν κάθε φορά την προσαρμογή (adaptation), η οποία συνίσταται στην ισορροπία (equilibrium) ανάμεσα στα περιβαλλοντικά ερεθίσματα και στις εσωτερικές γνωστικές δομές (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σσ. 159-160). Επίσης ο Piaget στο 4^ο στάδιο (7^{ος} ως 11^{ος} μήνας) της Αισθησιοκινητικής περιόδου, αναφέρει την αρχή της μίμησης, που μας ενδιαφέρει σύμφωνα με το θέμα μας, και στο 6^ο στάδιο (19^{ος} ως 24^{ος} μήνας), αρχίζει η συμβολική σκέψη, κατά την οποία το βρέφος πειραματίζεται και αρχίζει η ανακλητική μίμηση κάποιας μορφής συμπεριφοράς.

Κατά την Προσυλλογιστική περίοδο σύμφωνα με τον Piaget, το παιδί κατακτά το λόγο και με τη βοήθειά του αρχίζει να εμφανίζεται η συμβολική λειτουργία. Δηλαδή το παιδί μπορεί να αναπαριστά τον εξωτερικό κόσμο με τις πνευματικές εικόνες και ταυτόχρονα δραστηριοποιείται η ανακλητική μνήμη. Ωστόσο, η σκέψη κυριαρχείται από τον εγωκεντρισμό και κινείται μεταγωγικώς. Αξίζει να αναφέρουμε επίσης, πως ο Piaget σε αυτή την περίοδο διακρίνει άλλες δύο επιμέρους περιόδους, την προεγνωσιολογική (3^ο και 4^ο έτος) και την διαισθητική (5^ο και 6^ο έτος).

1.3.9. Απόψεις σχετικά με τη συναισθηματική νοημοσύνη

Ο όρος συναισθηματική νοημοσύνη αναφέρθηκε για πρώτη φορά το 1985 από τον Wayne Payne (Payne, 1985). Ο Payne υποστηρίζει ότι τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η κοινωνία οδηγούν σε συναισθηματική άγνοια, με αποτέλεσμα την κατάθλιψη, εθισμό, ασθένειες, θρησκευτικές συγκρούσεις, βία και πόλεμο. Συνεχίζει, υποστηρίζοντας ότι αυτό συνέβη από την κοινωνία, διότι υπήρχε λάθος ιδέα για τη φύση του συναισθήματος και τη σημαντική λειτουργία του στη ζωή μας. Με την ερευνητική του εργασία προσέφερε καθοδήγηση ως προς την έννοια, τη μέθοδο και τα εργαλεία για την ανάπτυξη της

συναισθηματικής νοημοσύνης. Επιπλέον στο έργο του, περιλαμβάνει στον όρο συναισθηματική νοημοσύνη τη δημιουργική σχέση που προκαλούνται από τα συναισθήματα του φόβου, του πόνου και της επιθυμίας.

Δέκα χρόνια μετά ο Daniel Goleman (Goleman, 2011) υποστηρίζει ότι συναισθηματική νοημοσύνη είναι ένας τρόπος να αντιλαμβάνεται κανείς τη νοημοσύνη πέρα από τις γνωστικές της πτυχές (όπως η μνήμη και η επίλυση προβλημάτων). Αποτελείται από την ικανότητα να αντιμετωπίζουμε αποτελεσματικά τους άλλους και τους εαυτούς μας, να συνδεθούμε με τα συναισθήματά μας, να τα διαχειριζόμαστε, να παρακινούμε τον εαυτό μας, να ελέγχουμε τις παρορμήσεις μας, να ξεπερνάμε τις απογοητεύσεις. Θεωρεί ότι η ικανότητα της συναισθηματικής νοημοσύνης τη διαθέτει κάθε άνθρωπος και η ανάπτυξη καθώς και η εξέλιξή της, εξαρτάται από το συναισθηματικό και κοινωνικό περιβάλλον που αναπτύσσεται κάθε άνθρωπος.

Στην προσέγγισή του, διακρίνει σε τέσσερις διαστάσεις την συναισθηματική νοημοσύνη, α) την αυτογνωσία, η ικανότητα να κατανοούμε τα συναισθήματά μας, β) το αυτό-κίνητρο, η ικανότητα να προσανατολίζουμε τους στόχους μας, να ανακάμπτουμε από τις δυσκολίες και να διαχειριζόμαστε το άγχος μας, γ) η κοινωνική συνείδηση και η ενσυναίσθηση, και δ) η ικανότητα να συσχετίζουμε, να επικοινωνούμε θετικά με σεβασμό με άλλους.

Βέβαια, κι άλλοι ερευνητές ασχολήθηκαν με τη συναισθηματική νοημοσύνη (Salovey & Mayer, 1990), οι οποίοι συγκεκριμένα αναφέρουν ότι τα παιδιά με ανεπτυγμένη συναισθηματική νοημοσύνη έχουν την ικανότητα συγκέντρωσης, είναι πιο αφοσιωμένα στο σχολείο, δημιουργούν περισσότερες θετικές και δημιουργικές σχέσεις και έχουν ενσυναίσθηση.

1.3.10. Σύγχρονες απόψεις σχετικά με το νεογνικό νου

Στο σημείο αυτό θεωρούμε ενδιαφέρον να αναφέρουμε πως η βιβλιογραφική ανασκόπηση μας οδήγησε και σε σύγχρονα ευρήματα, τα οποία συγκρούονται με παλαιότερες αναπτυξιακές θεωρίες που αφορούν το νεογνικό νου. Η προσπάθειά μας να προσεγγίσουμε αυτά τα ευρήματα θα είναι πολύ περιεκτική διότι δε θέλουμε να αποπροσανατολίσουμε τον αναγνώστη. Όμως θεωρούμε σημαντική την αναφορά μας, διότι η μάθηση, που όπως προκύπτει μέχρι αυτό το σημείο, είναι προϊόν και του φόβου, συντελείται από τη στιγμή της γέννησης.

Σύμφωνα λοιπόν με νεότερες μελέτες (Κουγιουμουτζάκης, 1999, σ. 4), τα νεογνά είναι ικανά να επικοινωνήσουν μέσω αισθητηριακών και κινητικών δεξιοτήτων, έχει την αίσθηση του εαυτού του από τη στιγμή της γέννησης, έχουν την αντίληψη της μορφής και κλαίνε για να αναζητήσουν τη μητέρα, στους επτά μήνες συνειδητοποιούν την αριθμητική αντιστοιχία των ηχητικών και οπτικών ερεθισμάτων, δηλαδή κατά μια έννοια μπορούν να

μετρούν. Επιπλέον βρέθηκε ότι τα βρέφη συνεργάζονται και επικοινωνούν στην επίδραση της μητρικής συμπεριφοράς, και τέλος ότι το ανθρώπινο χάδι προωθεί τον γρήγορο ρυθμό ωρίμανσης στα νεογνά.

1.4. Προέλευση των παιδικών φόβων

Οι φόβοι που εκδηλώνει κάθε παιδί είναι επίκτητοι και επηρεάζονται από την ιδιοσυγκρασία, τις εμπειρίες και την αλληλεπίδρασή του με το περιβάλλον (Herbert, 1998, σσ. 169-172). Στο παιδί ο φόβος μπορεί να προκληθεί α) από την άμεση εμπειρία του παιδιού, να αντιμετωπίσει απευθείας το ίδιο το παιδί κάποιο ξαφνικό ερέθισμα το οποίο θα του προκαλέσει άμεσο συνήθως πόνο, β) από την τοποχρονική συνεξάρτηση, όπου το παιδί εκδηλώνει φόβο όπως και στο πείραμα του Watson, σε ένα ερέθισμα με το οποίο το παιδί δεν έχει έρθει σε άμεση επαφή και να του έχει προκαλέσει κάποια επώδυνη εμπειρία, αλλά το έχει συνδυάσει με ένα παλιότερο χρονικά δυσάρεστο ερέθισμα, γ) από την παρατήρηση και μίμηση προτύπων, όπου ύστερα από πειράματα των θεωρητικών ψυχολόγων σχετικά με τον καθορισμό της μίμησης προτύπων, κατέληξαν ότι τα παιδιά μπορούν κάλλιστα να μιμηθούν τις ενέργειες ενός προτύπου, ακόμα κι αν αυτές είναι επιθετικές, το ίδιο συμβαίνει και με το φόβο, ακόμα κι όταν απλά παρατηρήσουν κάποιο άλλο πρόσωπο να εκδηλώνει φόβο προς κάποιο ερέθισμα, μπορούν να εκδηλώσουν και τα ίδια φόβο προς το ίδιο ερέθισμα χωρίς να έχουν καμία πραγματική επαφή. Αυτή η διαδικασία της μάθησης από παρατήρηση (observational learning), συσχετίζεται με τους φόβους που εκδηλώνει το παιδί και τους φόβους που εκδηλώνουν οι γονείς του. Δ) από τη μετατόπιση (Wubertagung), όπου το παιδί εκδηλώνει φόβο σε ένα υποκατάστατο ερέθισμα, όπου έχει μετατοπιστεί ο πραγματικός του φόβος. Αυτή η διαδικασία της μετατόπισης έχει περιγραφεί από τον Freud στην ψυχαναλυτική του βιβλιογραφία. Η σχολική φοβία επίσης αποτελεί ένα υποκατάστατο φόβο, σε αυτόν του αποχωρισμού από τη μητέρα (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σσ. 137-138).

Ωστόσο, οι αντιδράσεις του παιδιού στο φόβο, από οποιαδήποτε μορφή και να προέρχεται, συνήθως είναι το κλάμα, οι φωνές, η τάση για απομάκρυνση και πολλές φορές το κρύψιμο του προσώπου ή το κλείσιμο των αυτιών. Σωματικά παρατηρούνται ρίγος, εφίδρωση και ταχυπαλμία (Herbert, 1998, σ. 165).

1.5. Ο φόβος σε σχέση με τα δύο φύλα

Σχετικά με το φύλο των παιδιών και την εμφάνιση του φόβου σε αυτά, υπάρχουν διαφορετικές απόψεις, με τα κορίτσια να είναι πιο φοβικά από τα αγόρια.

Ο Pratt (Παρασκευόπουλος Θ. Δ., 2005), αναφέρει ότι τα είδη των φόβων και ο αριθμός τους διαφοροποιείται ανάλογα με το φύλο. Πιο συγκεκριμένα, πιστεύει ότι τα κορίτσια αισθάνονται περισσότερο φόβο για το σκοτάδι, τις αρρώστιες, τα έντομα και τις

αράχνες, ενώ τα αγόρια σε πράγματα όπως το σχολείο και τα άγρια ζώα. Θεωρεί λοιπόν τα κορίτσια πιο επιρρεπή στο φόβο από τα αγόρια.

Απόψεις της κοινωνιογνωστικής θεωρίας θέλουν το κοινωνικό περιβάλλον να θέτει συγκεκριμένους ρόλους στα δύο φύλα από την παιδική ηλικία, και σύμφωνα με αυτούς η εκδήλωση φόβου είναι πιο συμβατή από το ευαίσθητο και ρομαντικό κορίτσι, το οποίο δεν κατακρίνεται όταν εκδηλώνει το συναίσθημά του. Εν αντιθέσει με το σκληρό και αρρενωπό αγόρι που δεν του επιτρέπεται να εκδηλώσει το συναίσθημα του (Ollendick, Yang, Dong, Xia, & Lin, 1995).

1.6. Αρνητικά συναισθήματα της μητέρας κατά την προγεννητική περίοδο και οι επιπτώσεις στο έμβρυο

Από την προγεννητική περίοδο τα παιδιά έχουν ανάγκη από διατροφή, ασφάλεια και ερεθίσματα για την υγιή ανάπτυξη του εγκεφάλου. Τα πρώτα χρόνια της ζωής τους τα παιδιά σχηματίζουν νέες συνδέσεις με εκπληκτικά γρήγορο ρυθμό, κάτι που δεν θα επαναληφθεί σε καμία άλλη χρονική στιγμή (Unicef for every child). Είναι αποδεκτό το γεγονός ότι οι ψυχοκοινωνικές αντιδράσεις του παιδιού, ξεκινούν από πολύ νωρίς, πριν καν γεννηθεί και συγκεκριμένα κατά την προγεννητική περίοδο. Συνεπώς η μελλοντική του ανάπτυξη εξαρτάται κατά μεγάλο βαθμό και από την προγεννητική συμπεριφορά του εμβρύου, που επί της ουσίας βέβαια, εξαρτάται από την ψυχοσυναισθηματική συμπεριφορά της μητέρας, η οποία μεταφέρει μέσω ορμονών στο έμβρυο, κάθε της συναίσθημα. Έτσι λοιπόν, εφόσον μητέρα και παιδί ζουν σε ένα σώμα κατά τη διάρκεια της κύησης, η μητέρα είναι αυτή που οφείλει να προστατεύσει το έμβρυο από τους ενδεχόμενους κινδύνους που μπορεί να απειλήσουν εκείνη και το μελλοντικό βρέφος.

Απειλητικοί κίνδυνοι για τη μητέρα και το έμβρυο κατά την προγεννητική περίοδο θεωρούνται οι ασθένειες (μπορεί να επιφέρουν σοβαρές σωματικές και ψυχολογικές ανωμαλίες στο έμβρυο), τα φάρμακα (προκαλώντας ανεπανόρθωτες βλάβες στο έμβρυο), οι ακτινοβολίες (ανωμαλίες στο κεντρικό νευρικό σύστημα), η ασυμφωνία Rhesus (Rh) (παρουσιάζεται η αιμολυτική νόσος), επικίνδυνοι τραυματισμοί της μητέρας, η ηλικία της μητέρας (μητέρες κάτω των 18 με μεγάλη πιθανότητα αποβολής, ενώ για μεγαλύτερης ηλικίας μητέρες συχνότητα του συνδρόμου Down), η διατροφή (σωματική και ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού, αποβολές, νοητική ανεπάρκεια, ανωμαλίες του κεντρικού νευρικού συστήματος), το κάπνισμα, οινοπνευματώδη ποτά, ναρκωτικά (πρόωρος τοκετός, αναπτυξιακές διαταραχές) και τέλος η ψυχική κατάσταση της εγκύου (ScienceDaily, 2020) και (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σσ. 102-109) .

Οι συναισθηματικές αντιδράσεις της εγκύου, και σε αυτό το σημείο αναφερόμαστε στα θυμικά συναισθήματα, φόβος, θυμός, άγχος, ενεργοποιούν το αυτόνομο νευρικό σύστημα της μητέρας, με αποτέλεσμα να μειώνεται η ροή του αίματος στο έμβρυο και

εκκρίνονται ορμόνες, οι οποίες μέσω του πλακούντα διοχετεύονται στο έμβρυο (Anvibarron & Wiegartz, 2011). Παλιότερες έρευνες (Sontag, 1941), διαπίστωσαν ότι το έμβρυο που εμπλεκόταν σε μια τέτοια ψυχική αναστάτωση, γινόταν πιο κινητικό, ακόμα κι αν το αρνητικό συναίσθημα της μητέρας ήταν στιγμιαίο, η κινητικότητα μπορεί να διαρκούσε για ώρες. Το γενικό συμπέρασμα ήταν λοιπόν, ότι η παρατεταμένη ή και συχνά επαναλαμβανόμενη ψυχική ένταση της μητέρας κατά την διάρκεια της εγκυμοσύνης, μπορεί να προκαλέσει μόνιμες επιπτώσεις στο μελλοντικό παιδί της.

Σε μια πιο πρόσφατη έρευνα (Stoye, και συν., 2020), μελετήθηκαν τα αποτελέσματα 80 μητέρων και τα νεογέννητα μωρά τους, προκειμένου να διαπιστωθούν τα επίπεδα άγχους των μητέρων και την άμεση επίδραση αυτού στα βρέφη τους. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν σαρώσεις μαγνητικής τομογραφίας για να εξεταστεί η δομή της αμυγδαλής των νεογνών και πώς συνδέεται με άλλα μέρη του εγκεφάλου. Παράλληλα, η ποσότητα κορτιζόλης, γνωστή και ως ορμόνη του άγχους (Παπαδόπουλος, 1983), μετρήθηκε σε δείγματα μαλλιών που συλλέχθηκαν από της μητέρες κατά τη στιγμή της γέννησης, γεγονός που αντικατοπτρίζει τα επίπεδα άγχους κατά τους τελευταίους τρεις μήνες της εγκυμοσύνης. Στη συνέχεια, αξιολογήθηκαν τα αποτελέσματα απεικόνισης του εγκεφάλου των νεογνών, με τα επίπεδα κορτιζόλης των μητέρων και διαπιστώθηκε ότι η έκθεση σε υψηλότερα επίπεδα κορτιζόλης στη μήτρα, επηρέασε τα μωρά με διαφορετικούς τρόπους με βάση το φύλο τους. Δηλαδή, τα αγόρια εμφάνισαν μεταβολές στην λεπτή δομή της αμυγδαλής τους, ενώ τα κορίτσια εμφάνισαν αλλαγές στον τρόπο που συνδέεται η περιοχή του εγκεφάλου με άλλα νευρωνικά δίκτυα.

Επομένως, η επικινδυνότητα του προγεννητικού άγχους της μητέρας, καθώς εκτιμάται ότι επηρεάζει το 10-35% των παιδιών παγκοσμίως, αποτελεί μεγάλη ανησυχία στην εξέλιξη της ψυχοσυναισθηματικής ανάπτυξης του παιδιού, επειδή το στρες της πρώιμης ζωής μπορεί να συμβάλει στην εξασθένηση της γνωστικής ανάπτυξης, στην αρνητική συναισθηματικότητα, στη διαταραχή του φάσματος του αυτισμού (ASD) και στις ψυχιατρικές διαγνώσεις, καθώς και της διαταραχής ελλειμματικής προσοχής-υπερκινητικότητας (ADHD), εθισμός, κατάθλιψη και σχιζοφρένεια (Van den Bergh, et al., 2017).

Κατά τις πρώτες εβδομάδες της κύησης κι ενώ αρχίζει να δημιουργούνται τα πρώτα εγκεφαλικά κύτταρα και ο διαχωρισμός των ημισφαιρίων, ξεκινά και η ανάπτυξη της αμυγδαλής στο έμβρυο (Humphrey, 1968). Από πολύ νωρίς λοιπόν, τα αρνητικά συναισθήματα, και ιδιαίτερα οι στρεσογόνες καταστάσεις της τεκούσας, μπορούν να βλάψουν το έμβρυο, τόσο και κατά τη διάρκεια της κύησης στη μήτρα, όσο μεταγενέστερα στην ολόπλευρη ψυχοσωματική του ανάπτυξη του.

1.7. Θεωρητικές προσεγγίσεις σχετικά με την ψυχοσυναισθηματική δραστηριότητα του βρέφους κατά τη διάρκεια της γέννησης

Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεωρία η διαδικασία της γέννησης επηρεάζει σημαντικά το κάθε άτομο ως προς τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του. Το βρέφος βρίσκεται για πρώτη φορά εκτεθειμένο στο εξωγενές περιβάλλον, χάνοντας για πάντα την ζεστασιά και την ασφάλεια της έσω-μητρικής του ζωής.

Ο Otto Rank (Rank, 1924) υποστηρικτής της φροϋδικής θεωρίας, θεωρεί ότι η γέννηση προκαλεί τραύμα, το οποίο αποτελεί την πηγή όλων των ανθρώπινων δεινών και το κλειδί για την κατανόηση του άγχους στη μετέπειτα ζωή. Σχετίζει τα συναισθήματα που βιώθηκαν κατά τη γέννηση με τα συναισθήματα που σχετίζονται με το άγχος. Η θεωρία του ήταν μια προέκταση της προσέγγισης του Freud ότι η γέννηση είναι η πρώτη εμπειρία άγχους και ως εκ τούτου είναι η πηγή και η βάση του άγχους.

Μια διαφορετική προσέγγιση για την διαδικασία της γέννησης και τα συναισθήματα που δημιουργούνται στο βρέφος, είναι και εκείνες που υποστηρίζουν πως πρόκειται για μια τάση του ανθρώπινου οργανισμού για αυτάρκεια και αυτονομία. Πως το σημαντικότερο βήμα του ανθρώπου προς την ανεξαρτητοποίησή του αποτελεί η αποκόλλησή του από τον ομφάλιο λώρο (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 114).

1.8. Το συναίσθημα του φόβου και το άγχος στα βρέφη από τη γέννηση έως τους 12 μήνες

Το βρέφος εκφράζει τα συναισθήματά του με γενικό και ακαθόριστο τρόπο, με κύρια χαρακτηριστικά τη μεγάλη ένταση, τη μικρή διάρκεια και την αστάθεια (το βρέφος, ενώ κλαίει και τα μάτια του είναι πλημμυρισμένα από δάκρυα, απότομα μπορεί να αρχίσει να γελάει).

Ο φόβος παρουσιάζεται σε πολύ συγκεκριμένες στιγμές στην παιδική ηλικία. Θα μπορούσαμε να πούμε πως το νεογέννητο βρέφος βιώνει τον πρώτο του φόβο, της πτώσης, κατά την τυπική ψυχο-παιδιατρική εξέταση αμέσως μετά την γέννησή του. Το «αντανακλαστικό Moro», όπως αποκαλείται συμβαίνει στα νεογνά, όταν έπειτα από ξάφνιασμα ή όταν το αφήσουμε απότομα να πέσει, εκείνο εκτείνει τα χεράκια του και προσπαθεί ενστικτωδώς από κάπου να πιαστεί (Brazelton, 1998, σ. 61).

Στον 1^ο μήνα αρχίζει η διαφοροποίηση των πρώτων αρνητικών συναισθημάτων, ως μια γενική δυσφορία και συγκεκριμένα ο φόβος για τους ξένους, καθώς ήδη από τις πρώτες τέσσερις έως έξι εβδομάδες της ζωής του βρέφους, μπορεί να διακρίνει από τη φωνή και τις κινήσεις τους, τις ξένες μορφές ανθρώπων από τους γονείς του και ιδιαίτερα της μητέρας (Dorothy Huntington, 2001, σ. 31).

Παράλληλα, έχουν παρατηρηθεί κάποιες περιόδους, κατά τις οποίες το βρέφος βιώνει ραγδαία αύξηση στην ανάπτυξή του, και τα συναντάμε ως άλματα ανάπτυξης (

growth spurts). Κατά τις περιόδους αυτές, που μπορεί να διαρκέσουν λίγες μέρες, το βρέφος μπορεί να παρουσιάζει μια ανήσυχη συμπεριφορά με κύριο χαρακτηριστικό την αναζήτηση της μητρικής αγκαλιάς και σίπισης. Αυτά τα άλματα ανάπτυξης, εφόσον προκαλούνται εξαιτίας της ραγδαίας ανάπτυξης (Eisenberg, Murkoff, & Hathaway, 1996, p. 98), και σύμφωνα με το γεγονός ότι ο παιδικός φόβος εκδηλώνεται και σε περιπτώσεις που το παιδί έρχεται αντιμέτωπο για πρώτη φορά, και σε περιόδους μεγάλης ανάπτυξης (Brazelton, 1998, p. 62), θα τολμούσαμε ίσως να συμπεράνουμε πως τα άλματα ανάπτυξης αποτελούν μια φοβική περίοδο, κατά την οποία το βρέφος προσπαθεί να προσαρμοστεί με τα καινούρια περιβαλλοντικά ερεθίσματα, καθώς και την ατομική του εξέλιξη.

«Το βρέφος καταγράφει το γεγονός ότι ένας ενήλικας είναι συγχρονισμένος μαζί του. Μια τέτοια επίγνωση είναι παρούσα τουλάχιστον από την ηλικία των δύο μηνών. Μετά, το βρέφος αρχίζει να σχετίζεται με τις πράξεις και τις στάσεις του ενήλικα προς κάτι που δεν έχει σχέση ούτε με το ίδιο ούτε με τον ενήλικα. Αυτό το επίτευγμα μας δείχνει ότι το βρέφος έχει φτάσει στο στάδιο της δευτερογενούς δι-υποκειμενικότητας». (Hobson, 2006).

Στον 3^ο μήνα γίνεται η πρώτη διάκριση θετικών συναισθημάτων, ως χαρά και ευχαρίστηση, οπότε παρατηρούμε το βρέφος πια να χαμογελάει περισσότερο συνειδητά στα οικεία του πρόσωπα, παρά αντανεκλαστικά όπως συνέβαινε τους προηγούμενους μήνες.

Στη συνέχεια, στον 6^ο μήνα, η γενική δυσφορία θα διαφοροποιηθεί σε θυμό και σε φόβο και κάπου εδώ, μεταξύ 7^{ου} και 8^{ου} μήνα, το παιδί παρουσιάζει το φόβο προς τα άγνωστα πρόσωπα. Καθώς αρχίζει να αποκτά σαφή εικόνα του μητρικού προσώπου, η θέα του διαφορετικού, του άγνωστου προσώπου, του προκαλεί φόβο και αντιδρά με κλάμα ή αποτραβιέται προς τα πίσω (Dorothy Huntington, 2001, σ. 31).

Αυτή η φοβική αντίδραση του παιδιού εκδηλώνεται τώρα διότι σε αυτή την χρονική στιγμή, συναντάμε τον όρο της προσκόλλησης (attachment), (Bowlby, 1952). Με τον όρο αυτό, εννοεί τη σταθερή σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στο παιδί και τη μητέρα, αλλά και προς άλλα πρόσωπα του οικείου του περιβάλλοντος που συμμετέχουν στην φροντίδα του παιδιού. Αυτή η σχέση εμπεριέχει έντονα συναισθήματα και θυμικές αντιδράσεις. Πρόκειται για την πρώτη διαπροσωπική σχέση που αναπτύσσει το παιδί και το διαμορφώνει ως άτομο. Οι ψυχαναλυτικοί θεωρούν μάλιστα, ότι η προσκόλληση αποτελεί το πρότυπο πάνω στο οποίο διαμορφώνονται όλες οι μετέπειτα διαπροσωπικές σχέσεις του παιδιού.

Η ανάπτυξη του φαινομένου της προσκόλλησης, έχει τρία βασικά στάδια: α) Αδιαφοροποίητη προσκόλληση, το βρέφος δείχνει σημεία προσκόλλησης αδιακρίτως προσώπου, β) Μονοπροσωπική προσκόλληση, το βρέφος δείχνει σαφή προσκόλληση

προς ένα πρόσωπο- μητέρα, και γ) Πολυπροσωπική προσκόλληση, το βρέφος διευρύνει τις προσκολλήσεις του σε περισσότερα οικεία πρόσωπα. Επίσης, η προσκόλληση διαφοροποιείται ανάλογα το βαθμό και το συνοδευτικό συναισθηματικό τόνο σε, ασφαλή και ανασφαλή προσκόλληση (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σσ. 199-201).

Το επόμενο σημαντικό βήμα στην εξοικείωση με τους ξένους γίνεται στην ηλικία των οκτώ μηνών περίπου. Ακόμη κι αν νιώθει ασφαλές στην αγκαλιά της μητέρας του, αυτό το αντιλαμβάνεται ως εισβολή στο χώρο του.

Γύρω στους 10 έως τους 12 μήνες, το άγχος αποχωρισμού (separation anxiety), είναι άμεσο αποτέλεσμα της προσκόλλησης, καθώς παρατηρούμε και θετικά συναισθήματα όπως ο θαυμασμός και η αφοσίωση.

1.9. Το συναίσθημα του φόβου και το άγχος στα βρέφη από 12 έως 24 μήνες

Οι καταστάσεις που ενισχύουν το φόβο σε αυτή την ηλικία, συνδέονται με το συναίσθημα της ανασφάλειας, με το φόβο προς το άγνωστο και το απρόσμενο γεγονός. Το άγχος του αποχωρισμού παραμένει και τώρα κορυφώνεται μεταξύ του 13^{ου} και του 18^{ου} μήνα, ενώ μετά σταδιακά αρχίζει να μειώνεται και τελικά να εξαφανίζεται. Σε περίπτωση που το άγχος του αποχωρισμού συνεχιστεί και στις επόμενες ηλικίες έντονο, είναι πιθανό το παιδί να παρουσιάσει αργότερα δυσκολίες στην ψυχοκοινωνική προσαρμογή(παθολογική συμβιωτική σχέση με τη μητέρα, σχολική φοβία). Η προσκόλληση σε αυτό το στάδιο, μπορεί να διαφοροποιηθεί ανάλογα με το πρόσωπο προς το οποίο κατευθύνεται (ενήλικοι, παιδιά), ενώ στα αρνητικά συναισθήματα προστίθεται η ζήλεια.

Οι φόβοι που μπορεί να αναπτύξει ένα παιδί σε αυτή την ηλικία είναι επίσης ο φόβος προς τα ζώα, το σκοτάδι, τους δυνατούς θορύβους, τις αλλαγές πέρα του προγράμματός του (Κιόχου, 2018).

Μετά τους 12 μήνες το παιδί αρχίζει να αποκτά και λεξιλόγιο και πλήρη κινητικό έλεγχο αφού αρχίζει και η βόδιση, καθώς επίσης μπορεί να παρουσιάσει τουλάχιστον 11 συναισθηματικές αντιδράσεις.

1.10. Το συναίσθημα του φόβου και το άγχος στο παιδί από 24 έως 36 μήνες

Το παιδί πια είναι αυτόνομο, έχει κατακτήσει την αυτόνομη βόδιση και το λόγο, και με τελευταία κατάκτηση των έλεγχου των σφικτήρων και την εγκόρπιση. Σε αυτό το σημείο όμως, μπορεί να αποκτήσει μια καινούρια φοβία, το φόβο της τουαλέτας. Σύμφωνα με την ψυχαναλυτική θεωρία, το παιδί αρνείται να αποχωριστεί κάτι που προέρχεται από το ίδιο, διότι νομίζει ότι του ανήκει και θα το χάσει για πάντα. Βιώνει πια όλα τα συναισθήματα και μπορεί να τα εκφράσει λεκτικά.

Επίσης, συνεχίζει να φοβάται το σκοτάδι, τις μάσκες και τον αποχωρισμό από τους γονείς του (Κιόχου, 2018). Παράλληλα, παρατηρείται εκτός από τη διάθεση για

αυτονομία, όσο κι αν τρέχει μακριά από τους γονείς του και κατακτά τη μάθηση, την ίδια στιγμή τους αναζητά κι αισθάνεται εξαρτημένο από αυτούς.

1.11. Το συναίσθημα του φόβου και το άγχος στο παιδί από 3 έως 6 χρονών

Σε αυτό λοιπόν το στάδιο το παιδί κατακτά την ικανότητα να αντιλαμβάνεται την προέλευση των συναισθημάτων του, συνειδητοποιεί τη δική του επιθετικότητα, η οποία σταδιακά μειώνεται (Κούτσου, 2007, σ. 172). Η δυσκολία κατανόησης συναισθημάτων παρατηρείται περισσότερο σε αγόρια αυτής της ηλικίας, η οποία σχετίζεται με την εμφάνιση της επιθετικότητας. Παράλληλα, η ανεξαρτησία του ολοκληρώνεται ενώ κατακτά αυτονομία σε καθημερινές πράξεις. Συνεπώς, το συναίσθημα του φόβου στο παιδί, τη δεδομένη στιγμή είναι απαραίτητο ώστε να ισορροπήσει με τα υπέρμετρα συναισθήματα της ανεξαρτησίας, και να το προστατέψει.

Οι φόβοι που μπορεί να αναπτυχθούν είναι : φόβος προς ζώα που δαγκώνουν, φόβος για ισχυρούς θορύβους, φόβος για το σκοτάδι – φαντάσματα, τέρατα, φόβος για τα ύψη, φόβος για τον θάνατο των γονέων, φόβος για τους ξένους ή την κακοποίηση, φόβος για τα επιθετικά παιδιά, φόβος για την αποτυχία και τέλος φόβος για τον πόλεμο και την καταστροφή (Brazelton, 1998, σσ. 66-71).

Κεφάλαιο 2: Διαχείριση παιδικών φόβων

Στο προηγούμενο κεφάλαιο, αναφερθήκαμε στις θεωρίες και τις προσεγγίσεις της Εξελικτικής Ψυχολογίας, σχετικά με το συναίσθημα του φόβου στα παιδιά από την γέννηση έως 6 ετών. Βέβαια, όλες αυτές οι προσεγγίσεις προτείνουν και μια μέθοδο θεραπείας από τους ειδικούς, σε περιπτώσεις που κρίνεται απαραίτητη. Όμως οι παιδαγωγοί οφείλουμε να αναγνωρίζουμε εκδηλώσεις παιδικού φόβου, κι όχι να προβαίνουμε σε άστοχες διαγνώσεις. Πρωτίστως, λοιπόν η θεωρητική γνώση προερχόμενη από την Εξελικτική Ψυχολογία είναι απαραίτητη στους παιδαγωγούς ως προς την αναγνώριση των παιδικών φόβων, η προσέγγισή μας όμως πρέπει να έχει μόνο παιδαγωγικό χαρακτήρα και προέλευση.

2.1. Παιδαγωγικές προσεγγίσεις σχετικά με τη διαχείριση παιδικού φόβου σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, από τη γέννηση έως 6 ετών

Για να βοηθήσουμε λοιπόν τα παιδιά αποτελεσματικά ως προς τη διαχείριση των φόβων τους, οφείλουμε αρχικά να προσεγγίσουμε παιδαγωγικά το ζήτημα, ακολουθώντας τις παρακάτω προτάσεις (Herbert, 1998, σσ. 172-174), (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σσ. 138-139), (Brazelton, 1998, σσ. 71-73):

- Να ακούσουμε τους φόβους του παιδιού ώστε να ακούσει και το ίδιο τους λόγους του φόβου του και να το ενθαρρύνουμε ακόμα και με μια αγκαλιά.
 - Να βοηθήσουμε το παιδί να αναπτύξει δεξιότητες, με τις οποίες να μπορεί να αντιμετωπίζει αποτελεσματικά το φοβικό αντικείμενο ή τη φοβική κατάσταση, για παράδειγμα όταν φοβάται το σκοτάδι να έχει ένα φακό δίπλα του .
 - Να φέρνουμε το παιδί σταδιακά σε επαφή και αλληλεπίδραση με το φοβικό του αντικείμενο.
 - Να φέρνουμε το παιδί βαθμιαία σε επαφή με το φοβικό του αντικείμενο, να το παρατηρήσει, και από μόνο του όταν νιώσει ασφάλεια να το αγγίξει. Όλη αυτή η διαδικασία μπορεί να εφαρμοστεί με τη φυσική παρουσία κάποιου ενήλικα, ώστε να αισθανθεί την ασφάλεια το παιδί απέναντι στο φοβικό αντικείμενο.
- Επίσης, μερικές φορές μπορεί να χρειαστεί να το προσεγγίσουμε και με άλλες προτάσεις:
- Να χρειαστεί να εξηγήσουμε στο παιδί με το λόγο ότι το φοβικό του αντικείμενο δεν αποτελεί στην πραγματικότητα απειλή και να το διαβεβαιώσουμε για την ακινδυνότητά του.
 - Ενώ εξηγούμε στο παιδί το λόγο που δεν χρειάζεται να αισθάνεται φόβο, ταυτόχρονα μπορούμε έμπρακτα να του δείχνουμε ότι το φοβικό αντικείμενο δεν είναι επικίνδυνο, για παράδειγμα χαϊδεύουμε το σκύλο που φοβάται, ενώ παράλληλα του εξηγούμε πόσο ακίνδυνος και φιλικός είναι.
 - Χρησιμοποιούμε άλλα παραδείγματα θαρραλέας αντιμετώπισης, μπορούμε να αναφερθούμε σε παραδείγματα άλλων παιδιών ή προσωπικής μας εμπειρίας.
 - Με τη διαδικασία της τοποχρονικής συνεξάρτησης (πείραμα με το σκύλο του Ρανίον), οδηγούμε το παιδί στη διαπίστωση ότι το φοβικό του αντικείμενο δεν είναι δυσάρεστο, αλλά τελικά είναι ευχάριστο. Αντικαθιστά τον φόβο, ένα άλλο θετικό κι ευχάριστο συναίσθημα. Για παράδειγμα ο σκύλος που φοβόταν αρχικά το παιδί, είναι ευχάριστος κι ακίνδυνος γιατί προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα όταν ανταποκρίνεται στα χάρδια με το κούνημα της ουράς του, όταν παίζει μαζί μας, όταν ξαπλώνει για περισσότερα χάρδια, όταν μας γλείφει από αγάπη. Όταν το παιδί μεταβεί στο θετικό αυτοσυναίσθημά του, ενθαρρύνουμε την τάση του για αυτάρκεια και αυτονομία.
 - Ενημερώνουμε το παιδί και το προετοιμάζουμε για κάθε νέα ή ασυνήθιστη κατάσταση πρόκειται να βιώσει.
 - Το επιβραβεύουμε όταν καταφέρει να αντιμετωπίσει κάποιον φόβο του, ώστε να διδαχθεί από την επιτυχία του.
 - Να ελέγχουμε τους δικούς μας φόβους .

Ωστόσο, συμβαίνει επίσης, παιδιά χωρίς καμία βοήθεια να καταφέρνουν να ξεπερνούν τους φόβους τους, ως αποτέλεσμα της γενικής τους αναπτυξιακής τους πορείας προς την ωριμότητα, ή χρησιμοποιώντας τις παρακάτω τεχνικές:

- Στη συνεχόμενη προσπάθεια που καταβάλουν ώστε να αντιμετωπίσουν κάποιο φόβο, ανακαλούν τη βοήθεια που μπορούν να τους παρέχουν οι ενήλικες ή φέρνοντας στο μυαλό τους κάτι αγαπημένο κι ευχάριστο όπως είναι τα παιχνίδια τους.
- Συζητώντας με άλλους για τους φόβους αυτούς που αισθάνονται
- Συζητώντας με τον εαυτό τους, φτάνουν στο σημείο να διαπιστώσουν σχετικά με το πόσο πραγματικός ή παράλογος είναι ο φόβος τους.

Ανακεφαλαιώνοντας, το περιβάλλον που θα ευδοκιμήσουν αυτές οι προσεγγίσεις, πρέπει να προσφέρει μια σταθερή και ζεστή ατμόσφαιρα, με προϋποθέσεις αποδοχής, ασφάλειας, προστασίας και εμπιστοσύνης, ενώ ταυτόχρονα να ενθαρρύνεται η απόκτηση αυτάρκειας και αυτονομίας (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 139). Κλείνοντας, είναι σημαντικό να γνωρίζουμε ότι αν οι φόβοι βιώνονται κατά μεγάλο μέρος της ζωής του παιδιού και για χρονικό διάστημα άνω των έξι μηνών, τότε θα ήταν φρόνιμο να απευθυνθούμε σε κάποιον ειδικό.

2.2. Τα χαρακτηριστικά του αποτελεσματικού παιδαγωγού - εκπαιδευτικού

Ξεκινώντας σε αυτό το σημείο την αναφορά μας στον όρο «αποτελεσματικός εκπαιδευτικός», θα πρέπει αρχικά να διευκρινίσουμε την προέλευση του όρου «εκπαιδευτικού» και «παιδαγωγού». Είναι κοινώς αποδεχτό βέβαια πως και οι δύο ορισμοί παραπέμπουν επί της ουσίας στο ίδιο πεδίο ενδιαφέροντος, που είναι η παιδαγωγική επιστήμη και γενικότερα η φύση του παιδιού. Όμως στις έρευνες που στηριχθήκαμε η αναφορά του υποκειμένου γίνεται με τον όρο «εκπαιδευτικός» και αυτόν οφείλουμε να ακολουθήσουμε στη συγκεκριμένη ενότητα, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι το υποκείμενο της εργασίας μας αλλάζει.

Κυρίαρχος στόχος της εκπαίδευσης στη σημερινή Κοινωνία της Μάθησης (Learning Society) αποτελεί όχι μόνο η διδασκαλία χρήσιμων και απαραίτητων γνώσεων σε κάθε γνωστικό αντικείμενο, αλλά κυρίως η ανάπτυξη και η καλλιέργεια ισχυρών γνωστικών, μεταγνωστικών, κοινωνικών, και επικοινωνιακών δεξιοτήτων (21st Century Skills), που θα επιτρέψουν σε κάθε εκπαιδευόμενο να γίνει ένας ανεξάρτητα σκεπτόμενος και ενεργός πολίτης του 21^{ου} αιώνα (Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015, σ. 20), που θα δημιουργεί, θα διαχειρίζεται και θα αξιολογεί τη γνώση, οι δεξιότητες του εκπαιδευτικού πρέπει να είναι ανάλογες και ανταποκρίσιμες στις απαιτήσεις της εποχής μας.

Συνεπώς, ο εκπαιδευτικός που καλείται να επιτελέσει το παιδαγωγικό του έργο δεν αρκεί να κατέχει τον τίτλο του «καλού», ή του «αγαπητού», αλλά οι γνώσεις, οι

ικανότητες μεταγνωστικότητας και η ατομική του εξέλιξη και αυτό-αξιολόγηση, να του αποδίδουν τον όρο «αποτελεσματικός». Ορισμένες φορές, οι δύο έννοιες συμπίπτουν, αλλά συμβαίνει να είναι και διαφορετικές. Ένας δάσκαλος μπορεί να είναι καλός για ορισμένους, αλλά όχι αποτελεσματικός. Ή ένας δάσκαλος μπορεί αντικειμενικά να είναι αποτελεσματικός, αλλά όχι απαραίτητα καλός, τουλάχιστον σύμφωνα με την υποκειμενική κρίση ορισμένων. Ο καλός δάσκαλος καθορίζεται με υποκειμενικά και / ή αντικειμενικά κριτήρια, ενώ αντίθετα ο αποτελεσματικός δάσκαλος καθορίζεται μόνο με αντικειμενικά κριτήρια. Η έννοια του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού συνδέεται με την έννοια της αποδοτικότητας της διδασκαλίας (Παπανδρέου, 2001).

Τα χαρακτηριστικά στοιχεία που διαφοροποιούν τον αποτελεσματικό εκπαιδευτικό ως προς την επίτευξη της αποτελεσματικής διδασκαλίας είναι οι εξής μεταβλητές (Ανδρεαδάκης & Καδιανάκη, 2010, σ. 10):

- ✓ Σαφήνεια
- ✓ Ενθουσιασμός του εκπαιδευτικού
- ✓ Ποικιλία δραστηριοτήτων
- ✓ Συνεπής συμπεριφορά του εκπαιδευτικού προσανατολισμένη στη μάθηση
- ✓ Έκταση του διδακτικού περιεχομένου
- ✓ Ενθάρρυνση των μαθητών από τον εκπαιδευτικό
- ✓ Αποφυγή αρνητικής κριτικής
- ✓ Χρήση εποικοδομητικών σχολίων κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας
- ✓ Χρήση διαφορετικού τύπου ερωτήσεων
- ✓ Συστηματική πρόκληση ανταποκρίσεων από μέρος του μαθητή

Ωστόσο, το ζήτημα του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού και της αποτελεσματικής διδασκαλίας αποτελεί ένα ερευνητικό θέμα που έχει απασχολήσει ερευνητές εδώ και πολλές δεκαετίες, και θα συνεχίσει φυσικά να απασχολεί, εφόσον πρόκειται για ζητήματα που ακολουθούν την γενικότερη κοινωνική εξέλιξη της ανθρωπότητας. Όπως ήταν επόμενο λοιπόν, προέκυψε από έρευνες των Ghanizadeh & Moafian 2010, (Μόσχου, 2015, p. 29), οι εκπαιδευτικοί με υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη φαίνεται να μπορούν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικότερα τις προκλήσεις που γεννιούνται στο εργασιακό τους πλαίσιο. Καθώς και ο Kremenitzer το 2005 (Μόσχου, 2015, σ. 30), στην έρευνά του, υπογραμμίζει ότι οι εκπαιδευτικοί που είναι σε θέση να ρυθμίζουν και να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους, καθώς και να ανταποκρίνονται σε απρόβλεπτες και δύσκολες καταστάσεις μέσα στην τάξη, καταφέρνουν να επιτελέσουν αποτελεσματικά και με επιτυχία το διδακτικό τους έργο.

Άρα από τα συμφραζόμενα, καταλήγουμε στο γεγονός ότι ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός προκειμένου να επιτύχει την αποτελεσματική διδασκαλία, πρέπει να διακατέχεται η διδασκαλία του από κάποιες μεταβλητές. Επιπλέον, για να καταφέρει ο

εκπαιδευτικός να προάγει τη συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών του, πρέπει και ο ίδιος να διακατέχεται από συμπεριφορές που αποδεικνύουν στον ίδιο, υψηλή συναισθηματική νοημοσύνη.

Φυσικά την ίδια σημασία ως προς την ανάπτυξη της κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων έχει και ο ρόλος της σχολικής κοινωνίας. Το σχολείο σε μια πιο γενικευμένη μορφή πρέπει να προδιαθέτει τον εκπαιδευτικό στην υιοθέτηση των παραπάνω χαρακτηριστικών του, και να υποστηρίζει το έργο του με ένα πρόσφορο σχολικό κλίμα (Τσιαντής, 2000, σσ. 97-108).

2.3. Ο ρόλος της οικογένειας

Ο ρόλος της οικογένειας είναι να μεταδώσουν στο παιδί τους τις ηθικές αξίες και την ιδεολογία που υιοθετεί ως αποτέλεσμα των κοινωνικών πεποιθήσεων. Όμως οι διάφορες πεποιθήσεις πρέπει να φιλτράρονται από τους γονείς, μεγάλη ευθύνη και δυσκολία. Πρωταρχικός της στόχος λοιπόν πρέπει να είναι η κοινωνικοποίηση του παιδιού και όχι η χειραγωγήση (Herbert, 1998, σσ. 266-290).

Οι γονείς πολλές φορές στην προσπάθειά τους να προστατέψουν το παιδί τους από τον ενδεχόμενο φόβο που θα νιώσουν, δημιουργούν μεγαλύτερο πρόβλημα. Πολλές φορές εθελουφλούν στους φόβους του παιδιού τους, πιστεύοντας πως με την πάροδο του χρόνου το παιδί θα τους ξεπεράσει από μόνο του. Άλλες φορές αντιμετωπίζουν το φόβο του παιδιού τους διακωμωδώντας τον, ώστε το παιδί να μην επαναλάβει την εκδήλωσή του από ντροπή κι άλλοτε καταφεύγουν στην τιμωρία. Άλλοτε πάλι θεωρούν ότι το παιδί πρέπει να αντιμετωπίσει το φόβο του κατά μέτωπο, και επί της ουσίας το αναγκάζουν ίσως και βίαια, να εκτεθεί στο ερέθισμα που του προκαλεί το φόβο, για να τον ξεπεράσει. Φυσικά, ενώ πασχίζουν, κατά την άποψή τους, να βοηθήσουν το παιδί τους να αποδεσμευτεί από τους φόβους του, οι ίδιοι εκφοβίζουν το παιδί τους ώστε να πειθαρχήσει.

Αντίστοιχα, τα παιδιά μαθαίνουν να είναι αγχώδη όταν οι γονείς εκμυστηρεύονται τα προβλήματά τους και τις δυσκολίες τους, προκαλώντας τους μεγάλη αβεβαιότητα αφού δεν μπορούν ακόμα να διαχειριστούν τέτοιου είδους προβλήματα. Σε άλλη περίπτωση, οι γονείς επιδιώκουν από το παιδί τους το τέλειο πρότυπο και δεν είναι ικανοποιημένοι με καμία απόδοση του παιδιού. Αυτή η συμπεριφορά επιφέρει στο παιδί το φόβο ότι θα τους απογοητεύσει και χαμηλή αυτοεκτίμηση. Επίσης, υπάρχουν και οι γονείς που είναι πολύ περισσότερο ανεκτικοί και δεν θέτουν όρια στο παιδί. Εκείνο προκειμένου να νιώσει ασφάλεια, χρειάζεται σαφή όρια και ελλείψη αυτών, το παιδί νιώθει αβέβαιο για την ελευθερία δράσης του. Με αποτέλεσμα την αβεβαιότητά του να αυξάνεται (Herbert, 1998, σ. 172).

Όλες οι παραπάνω ενέργειες από γονικής πλευράς είναι βέβαια αναποτελεσματικές. Το παιδί χρειάζεται τους γονείς του στο πλάι του. Οι γονείς έχουν την φροντίδα να ικανοποιούν πρωτίστως τις βιολογικές ανάγκες, τη σωματική ακεραιότητα και την υγεία του παιδιού τους. Τη φροντίδα για την κοινωνικοποίηση του, την οικοδόμηση υγιούς προσωπικότητας και τέλος τη φροντίδα για την ανάπτυξη των γνωστικών ικανοτήτων (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 144). Για να ικανοποιηθούν λοιπόν, αυτές οι φροντίδες, πρέπει οι γονείς να στηρίζουν το παιδί τους και να του παρέχουν αποτελεσματική βοήθεια.

Οι γονείς δεν μπορούν να ξεριζώσουν τους φόβους από το παιδί, μπορούν όμως να το βοηθήσουν να τους πάρει στα σοβαρά και να μάθει από αυτούς. Κάποιες στιγμές οι γονείς ίσως δυσκολεύονται γιατί οι φοβίες στο παιδί μπορεί να θυμίσουν κρυφούς κι άλυτους φόβους των γονιών. Αν οι γονείς κατορθώσουν να δουν τους φόβους του παιδιού ως μέρος της διαδικασίας μάθησης, θα είναι σε θέση να το βοηθήσουν πιο αποτελεσματικά (Goleman, 2011).

2.4. Λόγοι που ενισχύουν τον παιδικό φόβο και καθιστούν δύσκολη την αντιμετώπισή του

Οι λόγοι που ενισχύουν τον παιδικό φόβο, και καθιστούν δύσκολη την αντιμετώπισή του, και ενδεχομένως δεν προάγουν τη συναισθηματική ανάπτυξη, δεν προέρχονται από το παιδί, αναφερόμενοι σε φυσιολογικά παιδιά χωρίς ψυχοπαθολογικά αίτια, αλλά από εξωτερικούς παράγοντες. Σαν δεδομένο βέβαια, λαμβάνουμε το γεγονός να είναι υγιές το άτομο που θα ασχοληθεί με τη φροντίδα του παιδιού.

Αρχικά όταν υπάρχει η άγνοια της ύπαρξής του, ή δεν υφίσταται η γνώση ή η αντίληψη της ύπαρξης του φόβου, από τον ενήλικα. Τότε ενδεχομένως είναι ακατόρθωτη και η αντιμετώπισή του.

Βέβαια, υπάρχει η άρνηση να αποδεχθεί ο ενήλικας τον παιδικό φόβο του παιδιού, όπως έχουμε ήδη αναφέρει σε προηγούμενη ενότητα, και πάλι καθιστά αδύνατη την αντιμετώπιση του φόβου.

Επίσης, άλλοι λόγοι που ενισχύουν τον παιδικό φόβο μπορεί να είναι οι νέες, έκτακτες καταστάσεις που καλούνται να εγκλιματιστούν τα παιδιά. Αυτές μπορεί να αφορούν το κοντινό, οικογενειακό τους περιβάλλον (διαζύγιο, θάνατος κ.α.), ή ακόμα και το γενικότερο περιβάλλον (κοινωνικά γεγονότα, πόλεμος, βία).

Επιπλέον, και οι οικονομικοί λόγοι (Painter, 1980, σ. 20) που καθιστούν ένα χαμηλό βιωματικό και κοινωνικό υπόβαθρο, μπορεί να ενισχύσουν τον παιδικό φόβο και να τον γιγαντώσουν στην ενήλικη ζωή.

2.5. Η αξία του παιδικού φόβου και συναισθηματική ανάπτυξη

Το βρέφος που γεννιέται προφανώς δεν κατέχει ακόμα την ικανότητα της λεκτικής ομιλίας. Ο τρόπος επικοινωνίας με το περιβάλλον είναι τα συναισθήματα που εκφράζει και τα συναισθήματα που δέχεται. Όλη αυτή η διαδικασία που συντελείται εκείνη τη στιγμή λοιπόν στο βρέφος είναι η ανάπτυξη των συναισθημάτων του. Ο φόβος συνεπώς, αφού αναφέραμε προηγουμένως ότι αποτελεί φυσιολογική αντίδραση του οργανισμού, συντελεί κι αυτός στη συναισθηματική ανάπτυξη κι ακόμα περισσότερο, συντελεί στην διαδικασία της μάθησης (Dorothy Huntington, 2001, σ. 39).

Η έκφραση των συναισθημάτων, σύμφωνα με έρευνες (Elfenbein & Ambady, On the Universality and Cultural Specificity of Emotion Recognition: A Meta- Analysis, 2002), θα λέγαμε ότι αποτελεί μια διεθνής γλώσσα διότι μεταφέρονται ανάμεσα σε ανθρώπους με διαφορετική γλώσσα και πολιτισμούς, με το ρόλο του διερμηνέα τις εκφράσεις του προσώπου και το ύφος, διακυμάνσεις της φωνής (Paulmann & Uskul, 2014). Επίσης έχει διαπιστωθεί πως οι μη δυτικές γλώσσες δεν είναι το ίδιο πλούσιες ως προς την ανάλυση και περιγραφή των συναισθημάτων τους, ενώ οι δυτικές είναι διαθέτουν πιο πλούσια περιγραφική δυνατότητα στην έκφραση των συναισθημάτων (Elfenbein & Ambady, Is There an In- Group Advantage in Emotion Recognition?, 2002). Αυτό όμως είναι κάτι που συμβαίνει μεταξύ μικρών παιδιών και ενηλίκων μέσω της αλληλεπίδραση των ερεθισμάτων του προσώπου, της ομιλίας ακόμα και οι χειρονομίες. Η έλλειψη όλων αυτών των ερεθισμάτων στις μικρές ηλικίες μπορεί να επιφέρει ανισότητες στη μάθηση και στη συμπεριφορά (InBrief: The Science of Early Childhood Development). Η έκφραση λοιπόν των συναισθημάτων αποτελεί τρόπο επικοινωνίας ακόμα και ανάμεσα σε διαφορετικούς πολιτισμούς.

Οι γνωστικές, οι συναισθηματικές και οι κοινωνικές δεξιότητες είναι άρρηκτα συνδεδεμένες καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μας. Η αξιοποίηση των δεξιοτήτων μας επιφέρει μια ολοκληρωμένη αυτόνομη και εξελισσόμενη προσωπικότητα. Ο παιδικός φόβος, ως ένα βασικό προσαρμοστικό συναίσθημα λοιπόν, δίνει τη δυνατότητα της προσαρμοστικότητας στο παιδί στις νέες καταστάσεις και το ενισχύει με αυτονομία.

Ο φόβος μαζί με τα υπόλοιπα συναισθήματα που αναπτύσσονται σε κάθε ανθρώπινο οργανισμό από τη γέννηση μέχρι όλη την εξέλιξη του ανθρώπου, αποτελούν τον όρο συναισθηματική νοημοσύνη (Goleman, 2011).

Τα οφέλη της συναισθηματικής νοημοσύνης στον άνθρωπο είναι πολλαπλά: 1) Βελτίωση της αυτογνωσίας και αποφασιστικότητα, 2) Βελτίωση της απόδοσης της εργασίας, 3) Διαχείριση του άγχους, 4) Βελτίωση των διαπροσωπικών σχέσεων, 5) Προσωπική ανάπτυξη, 6) Ικανότητες διαχείρισης του πλήθους, 7) Προωθεί την ψυχολογική ευημερία, 8) Ευεργετική διαχείριση στην κατάθλιψη, 9) Επίτευξη στόχων, 10) Καλύτερος ύπνος. Επιπλέον η συναισθηματική νοημοσύνη σχετίζεται στα παιδιά με την

ικανότητα της συγκέντρωσης στο σχολείο και σαν ενήλικες εξελίσσονται πιο αποδοτικοί στον εργασιακό χώρο (Tominey, O' Bryon, Rivers, & Shapses, 2017).

Η σπουδαιότητα που έχει η ανάπτυξη της παιδικής υγείας σε όλους τομείς της, ψυχική, γνωστική, συναισθηματική, έχει τονιστεί κι από επίσημους διεθνείς οργανισμούς όπως είναι ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (World Health Organization, WHO) με τη σύσταση της. Επιγραμματικά αναφέρουμε ότι η υγιής ανάπτυξη έχει βασική σημασία για το παιδί, για αυτόν τον λόγο είναι απαραίτητο για το παιδί να έχει την ικανότητα να ζει αρμονικά σε ένα μεταβαλλόμενο συνολικά περιβάλλον (Constitution of the World Health Organization, 1946). Παρομοίως κοινό στόχο με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας και διεθνής Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Organization for Economic Co-operation and Development, OECD), συμβάλει με τα προγράμματα του στην κοινωνική ανάπτυξη, συναισθηματική ευεξία, τον κίνδυνο εγκατάλειψης του σχολείου, προασπίζοντας το δικαίωμα εκπαίδευσης των παιδιών (Early Childhood Education: Equity, Quality, and Transitions).

Κλείνοντας το θεωρητικό μέρος της παρούσας εργασίας και σύμφωνα με τις θεωρητικές ψυχοπαιδαγωγικές προσεγγίσεις που αναφέρθηκαν, καταλήγουμε στην ενίσχυση του αρχικού μας προβληματισμού σχετικά με τον τρόπο που εντοπίζεται, ερμηνεύεται και αντιμετωπίζεται ο παιδικός φόβος από τους παιδαγωγούς σήμερα. Η ερευνητική διαδικασία που θα μας δώσει απαντήσεις στους προβληματισμούς μας, ακολουθεί παρακάτω.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 3: Μεθοδολογία έρευνας

3.1. Εισαγωγή

Μια μελέτη για να ολοκληρωθεί, πρέπει να περιλαμβάνει και το ερευνητικό της μέρος. Με το ερευνητικό μέρος οδηγούμαστε σε συμπεράσματα, άρα η μελέτη μας πέρα από τη θεωρητική της βάση, αποκτά και ένα προϊόν, τη γνώση. Όμως δεν πρόκειται για μια απλή διαδικασία, προφανώς, διότι από αυτήν εξαρτάται η ποιότητα της γνώσης που μας αποφέρει.

Μέχρι αυτό το σημείο, πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφικά η παιδαγωγική προσέγγιση του παιδικού φόβου. Αυτή η σύνδεση λοιπόν του παιδικού φόβου με την Παιδαγωγική, και συγκεκριμένα με τους παιδαγωγούς που εντάσσονται στο εκπαιδευτικό πλαίσιο της Προσχολικής Ηλικίας, δημιουργεί τον εξής προβληματισμό: Με ποιον τρόπο εντοπίζουν, ερμηνεύουν, και αντιμετωπίζουν τον παιδικό φόβο οι παιδαγωγοί Προσχολικής Ηλικίας χρονών σήμερα.

Επομένως, στη συνέχεια της μελέτης μας εισαγόμαστε στις αρχές Επιστήμης της Μεθοδολογίας της Έρευνας, ώστε να καταλήξουμε βάσει της Μεθοδολογίας, σε ποιοτικά και αξιόπιστα αποτελέσματα. Συνοψίζοντας, «έρευνα είναι κάθε προσπάθεια που αποσκοπεί στο να ευρεθεί κάτι, όπως να ανακαλυφθεί κάτι, να επιβεβαιωθεί κάτι, κ.ο.κ.» (Δημητρόπουλος, 1994, σ. 16).

3.2. Μεθοδολογία της έρευνας

❖ Ερευνητική μέθοδος

Ύστερα από βιβλιογραφία σχετικά με τη ερευνητική μέθοδο της έρευνας, καταλήγουμε στην ποιοτική έρευνα βάθους, διότι το επίκεντρο μας είναι ο παιδικός φόβος, δεν έχει μορφή αριθμητική, επιπλέον οι απόψεις και οι εμπειρίες των παιδαγωγών αποτυπώνονται καλύτερα με τη μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας. Άλλωστε το ερευνητικό μας αντικείμενο αφορά την έκφραση συναισθημάτων, τα οποία απασχολούν τις κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες. Επομένως, σύμφωνα και με τη σχετική βιβλιογραφική ανασκόπηση, (Ίσαρη & Πουρκός, 2015, σ. 28) προορισμός της ποιοτικής μεθόδου, στην οποία βασίζονται οι κοινωνικές και ανθρωπιστικές επιστήμες, είναι η κατανόηση των φαινομένων.

❖ Συμμετέχοντες

Το πλήθος της έρευνας, προσδιορίζεται στους εν ενεργεία Παιδαγωγούς Προσχολικής Ηλικίας. Εκείνοι οι οποίοι λαμβάνουν μέρος στην ποιοτική μας έρευνα, είναι οι συμμετέχοντες. Στην παρούσα έρευνα οι συμμετέχοντες ήταν 15 εν ενεργεία παιδαγωγοί, γυναικείου φύλου, ηλικίας από 34 έως 53 χρονών, εργαζόμενες σε Δημοτικούς και Ιδιωτικούς Παιδικούς Σταθμούς, του Νομού Αττικής. Όλοι οι συμμετέχοντες έχουν από 12 έως 30 χρόνια εμπειρίας, και οι ειδικότητές τους είναι ΠΕ, ΤΕ και ΔΕ.

❖ Ερευνητικό υλικό

Από τις διαθέσιμες ποιοτικές τεχνικές συλλογής δεδομένων στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη ή συνέντευξη βάθους. Οι ημιδομημένη συνέντευξη προσφέρει στον μελετητή τη δυνατότητα να λάβει μεγάλης αξίας ερευνητικό υλικό και στους συμμετέχοντες να μιλήσουν σε βάθος για τις αντιλήψεις του και τις εμπειρίες τους (Ίσαρη & Πουρκός, 2015, σ. 97). Επιπλέον οι αντιλήψεις και οι εμπειρίες αποτυπώνονται σαφέστερα δια μέσω του λόγου, ο οποίος μεταφέρει και άλλες χρήσιμες πληροφορίες όπως αξίες, σκέψεις, συναίσθημα (Χρηστάκης, 2010).

Εφόσον το ερευνητικό μας εργαλείο είναι ο οδηγός της συνέντευξης, καλούμαστε να ορίσουμε τους βασικούς άξονες αυτού του οδηγού, οι οποίοι προέρχονται από τον προβληματισμό που μας δημιουργήθηκε. Αυτοί οι άξονες είναι:

1. Πως εντοπίζουν οι συμμετέχοντες τον παιδικό φόβο στο χώρο εργασίας τους
 2. Πως ερμηνεύουν τον παιδικό φόβο οι συμμετέχοντες
 3. Τρόποι αντιμετώπισης παιδικού φόβου σύμφωνα με την εμπειρία των συμμετεχόντων
 4. Η σημασία της επιμόρφωσης
- Αυτοί οι 4 άξονες αποτελούν και τον ερευνητικό μας σκοπό.

❖ Ερευνητική διαδικασία

Η ερευνητική διαδικασία συλλογής δεδομένων είναι εξίσου σημαντική και προϋποθέτει πολύ καλή οργάνωση και επικοινωνιακές ικανότητες, σχεδίασης και ευελιξίας του ερευνητή. Στην παρούσα έρευνα η συλλογή δεδομένων σχεδιάστηκε πρωτίστως με τις υπάρχουσες κοινωνικές συνθήκες της γενικής απαγόρευσης λόγω covid 19, οπότε η διαδικασία της συνέντευξης πραγματοποιήθηκε μέσω τηλεφωνικής κλήσης. Αξίζει να αναφέρουμε πως δόθηκε η δυνατότητα επιλογής στις συμμετέχουσες, ως προς την απλή τηλεφωνική επικοινωνία, ή την επικοινωνία μέσω βιντεοκλήσης. Ωστόσο μόνο μία συμμετέχουσα διάλεξε την διαδικασία της βιντεοκλήσης, γεγονός που θα αναλυθεί και στην πορεία της έρευνάς μας. Ο χρόνος διάρκειας της κάθε συνέντευξης ορίστηκε στα 15 έως 20 λεπτά, και οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν από 23 Δεκεμβρίου 2020 έως 2 Ιανουαρίου 2021. Η τηλεφωνική κλήση και η βιντεοκλήση στις συμμετέχουσες πραγματοποιήθηκε με τη διαδικασία της ανοιχτής ακρόασης, ώστε ταυτόχρονα μπορούσε να ηχογραφηθεί η ηχητική κλήση στο laptop, με συγκεκριμένο πρόγραμμα ηχογράφησης, το οποίο παρέχεται από το λογισμικό του laptop και παράλληλα πραγματοποιήθηκε η διαδικασία της απομαγνητοφώνησης με συγκεκριμένο εργαλείο (voice typing), μέσω της εφαρμογής των Google Docs, που παρέχεται η δυνατότητα ηχητικής καταγραφής. Φυσικά, μετά το πέρας της κάθε συνέντευξης, επανεξετάστηκε λεπτομερώς η κάθε ηχητική καταγραφή, προκειμένου να μην διαφύγει οποιαδήποτε σημαντική λεπτομέρεια.

Βάση των τεσσάρων αξόνων του οδηγού της συνέντευξής μας, καταλήξαμε σε 15 ερωτήσεις, με ιδιαίτερη προσοχή ως προς το σχεδιασμό και τη διατύπωσή τους (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Οι συμμετέχουσες που πήραν μέρος στην ποιοτική μας έρευνα, είχαν ερωτηθεί σχετικά με την συμμετοχή τους με μήνυμα που είχε προηγηθεί, κι αφού έδωσαν τη συγκατάθεση τους αρχικά, ως είθισται ακολουθήσαμε πιστά τους τυπικούς κανόνες περί ανωνυμίας, εχεμύθειας και ερευνητικής ανάγκης (Παρασκευοπούλου-Κόλλια, 2008). Προς την ανάγκη δημιουργίας ενός καλού κλίματος πριν τη διεξαγωγή της συνέντευξης, προηγήθηκε μια εισαγωγή ευχαριστήρια και ενημερωτική ταυτόχρονα ως προς το χρόνο της διαδικασίας, διευκρινίστηκε η ανάγκη της έρευνας και η επιλογή αποχώρησης από τη διαδικασία της συνέντευξης σε περίπτωση που έκκριναν οι συμμετέχοντες, καθώς επίσης

γνωστοποιούσαμε και την ηχογράφιση της συνομιλίας. Τα βασικά στοιχεία των συμμετεχόντων συλλέχθηκαν πριν την ηχογράφιση, προκειμένου να μην καθυστερούμε τη διαδικασία της συνέντευξης και να μην παρεκκλίνουμε.

Η διαδικασία εξελίχθηκε με πολύ ικανοποιητικές αντιδράσεις με ποικιλία συναισθημάτων και εμπειριών. Υπήρξε μεγάλο ενδιαφέρον διότι κάθε συμμετέχουσα μας παρέθεσε τη προσωπική της προσέγγιση και παραδείγματα, που έκαναν διαφορετική και μοναδική την κάθε συνέντευξη. Υπήρξαν στιγμές αμηχανίας που δόθηκε ο κατάλληλος χρόνος προς σκέψη από τον ερευνητή και σε κάποιες περιπτώσεις ακόμα και κάποια μικρή διευκρίνιση σχετικά με την ερώτηση. Κάποιες συμμετέχουσες ήταν λιγότερο ομιλητικές και κάποιες περισσότερο. Οι περισσότερες επίσης επιπρόσθετα, στο τέλος της συνέντευξης με μεγάλη προθυμία παρέθεταν και την προσωπική τους άποψη και συμβουλή επί του θέματος. Με την περάτωση των συνεντεύξεων, περάσαμε στο επόμενο στάδιο της απομαγνητοφώνησης, ο εντοπισμός σημαντικών αποσπασμάτων, η κωδικοποίηση, η μετάβασή τους στα θέματα και η παρουσίαση των ευρημάτων, όπως ακολουθεί λεπτομερώς παρακάτω. Φυσικά τα αρχεία των ηχογραφήσεων και των απομαγνητοσκοπήσεων βρίσκονται αποθηκευμένα σε προσωπικό αρχείο του laptop μας.

3.3. Αποτελέσματα έρευνας

Οι ερωτήσεις που ορίστηκαν στον οδηγό της συνέντευξής μας ήταν 15, τέθηκαν σύμφωνα με τους άξονες της έρευνάς μας, που αποτέλεσαν και το βασικό σκοπό μας και απαντήθηκαν από όλες τις συμμετέχουσες.

Η πρώτη ερώτηση αναφερόταν στην άποψη των συμμετεχόντων, σχετικά με την αναφορά τους σε κάποιους παιδικούς φόβους. Όλες απάντησαν σε αυτή την ερώτηση, χωρίς να χρειαστεί να αναφέρουμε την έννοια του παιδικού φόβου, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 130). Οι συμμετέχουσες απάντησαν ορθά τουλάχιστον έναν παιδικό φόβο, κυρίως του αποχωρισμού και προς τα ξένα πρόσωπα, ενώ όλες συμπεριέλαβαν στην απάντησή τους και κάποιες φοβίες που συναντάνε στον Παιδικό Σταθμό. Άλλοι παιδικοί φόβοι που αναφέρθηκαν ήταν για το ύψος, ο φόβος της τουαλέτας, τα φυσικά φαινόμενα και οι καταστροφές (κεραυνοί, σεισμός, θάνατος), ενώ οι υπόλοιπες και περισσότερες αναφορές ήταν σε φοβίες όπως το σκοτάδι, τα ζώα, τα έντομα, τους θορύβους, το γιατρό, τις μεταμφιέσεις, τις θεατρικές παραστάσεις, πλάσματα των παραμυθιών και της φαντασίας, τις σκάλες, η επαφή με μπογιές και ο φόβος να λερωθούν τα παιδιά, της τιμωρίας. Επίσης ανέφεραν ότι κάποιες φοβίες εκδηλώνονται με μεγαλύτερη ένταση από περιπτώσεις παιδιών που βρίσκονταν στο φάσμα του αυτισμού και φιλοξενούνταν στον Παιδικό Σταθμό. Μία μόνο συμμετέχουσα κατά την απάντησή της ανέφερε το δισταγμό της σχετικά με το φόβο και τη φοβία και αν η απάντηση της αφορούσε κάποια φοβία, κι όχι φόβο.

Στη δεύτερη ερώτηση ζητήσαμε από τις συμμετέχουσες να αναφερθούν στους παιδικούς φόβους που έχουν συναντήσει από τα παιδιά στον Παιδικό Σταθμό. Σχεδόν όλες οι απαντήσεις συμφωνούσαν στο ότι όσα είχαν απαντηθεί στην προηγούμενη ερώτηση, αφορούσαν και τους παιδικούς φόβους που είχαν συναντήσει στον Παιδικό Σταθμό, με πιο συχνούς το φόβο της αποχώρησης από το γονέα, το φόβο προς τα ξένα πρόσωπα και των δυνατών θορύβων. Οι υπόλοιποι φόβοι αποτελούσαν ήδη αναφερόμενες φοβίες και μία συνεντευξιαζόμενη ανέφερε και το φόβο που διακατέχει το παιδί ως προς το να γίνει αποδεκτό από τους συνομήλικους του.

Στην τρίτη ερώτηση ζητήσαμε από τις συμμετέχουσες να αναφερθούν στα συναισθήματα που τους προκαλούνται, όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου. Δύο από τις δεκαπέντε συμμετέχουσες ανέφεραν ότι στην αρχή της επαγγελματικής τους πορείας, όταν αντιμετώπιζαν κάποιο παιδικό φόβο, αισθάνονταν και οι ίδιες τρόμο και άγχος. Στην πορεία όμως και με την απόκτηση σχετικής εμπειρίας, αντιμετωπίζουν τέτοιες καταστάσεις με ηρεμία και διάλογο. Τα συναισθήματα που πλαισίωσαν τις απαντήσεις γενικότερα αυτής της ερώτησης ήταν αμηχανία γιατί διαταράσσεται η ρουτίνα και το πρόγραμμα, αγωνία, συμπόνια και η ανάγκη να το πάρω αγκαλιά, στεναχώρια, ανησυχία, περίεργα γιατί ανακαλούνται και τους προσωπικούς τους παιδικούς φόβους, η ανάγκη να το καθησυχάσω, μου δημιουργείται η ανάγκη ως ενήλικας να το βοηθήσω, και ηρεμία διότι είναι κάτι φυσιολογικό και ως παιδαγωγοί καλούμαστε να το αντιμετωπίσουμε.

Στην τέταρτη ερώτηση αναρωτηθήκαμε εάν αυτά τα συναισθήματα που προκαλούνται στις συμμετέχουσες, τις επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστούν στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού. Οι τρεις απαντήσεις που δόθηκαν ήταν αρνητικές και μάλιστα αιτιολογούμενες πως παρατηρώντας το γεγονός, μετέφεραν τα δικά τους συναισθήματα στο παιδί, τα οποία ήταν ανησυχία και άγχος, δεν ήταν αποτελεσματικά στην πορεία της διαχείρισης του παιδιού. Η μία συμμετέχουσα ανέφερε ότι ενώ στο παρελθόν δεν επηρεαζόταν, τώρα πια ακολουθώντας μια πιο ενσυναισθηματική προσέγγιση δίνοντας μεγαλύτερο βάρος στις συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών. Οι υπόλοιπες απαντήσεις ήταν θετικές στο γεγονός ότι επηρεάζονται από τα συναισθήματά τους, προσπαθώντας όμως να παραμείνουν ψύχραιμες και ήρεμες, ώστε να καταφέρουν να εξισορροπούν την ευαισθησία που τους προκαλείται με την ανάγκη να διατηρηθεί η ομαλή λειτουργία της τάξης.

Στη συνέχεια ρωτήσαμε τις συμμετέχουσες να αναφέρουν τα σημάδια που εντοπίζουν σε μια παιδική συμπεριφορά, τα οποία τους παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου. Οι απαντήσεις που δόθηκαν περιέλαβαν σχεδόν όλες αρχικά το έντονο κλάμα. Επίσης ανέφεραν κάποια χαρακτηριστικά σημάδια του παιδιού που είναι ορατά όπως το τρέμουλο του κορμιού, να κλείνει τα μάτια του ή τα αυτιά του, να κρύβει το πρόσωπό του ή να προσπαθεί να κρυφτεί, η αποστροφή προς το αντικείμενο που του

προκαλεί φόβο ή η φυγή, οι εκφράσεις του προσώπου, η εφίδρωση, η προσκόλληση σε κάποιο αντικείμενο ή παιχνίδι. Επιπλέον, η στάση του παιδιού μπορεί να δηλώνει φόβο, άλλοτε να είναι διστακτικό, ανήσυχο, απομονωμένο από το σύνολο και να μη συμμετέχει σε δράσεις, να μη θέλει να έρθει στο σχολείο, η ονυχοφαγία. Άλλες φορές αναζητά έντονα την αγκαλιά του ενήλικα, ενώ άλλες μπορεί να την απορρίπτει και να παρουσιάζει μια επιθετική συμπεριφορά, ιδιαίτερα προς τους συμμαθητές του. Τέλος, αναφέρθηκε επίσης ότι ένα παιδί μπορεί εκφράσει το φόβο του λεκτικά.

Στην έκτη ερώτηση ζητήθηκε από τις συμμετέχουσες να περιγράψουν μια εκπαιδευτική δράση, κατά την οποία να αποκαλύφθηκε από το παιδί κάποιος παιδικός φόβος. Μία συμμετέχουσα απάντησε πως δεν έχει εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση. Επίσης, μία συμμετέχουσα εξέφρασε αμηχανία και την προσπάθεια της να σκεφτεί. Οι υπόλοιπες απαντήσεις που δόθηκαν αφορούσαν περιπτώσεις που αποκαλύφθηκαν μέσα από τα πλαίσια της διαθεματικής προσέγγισης με θέματα όπως το ανθρώπινο σώμα, τον πόλεμο, κάποια δραστηριότητα με μπογιές που δεν ήθελε το παιδί να έρθει σε επαφή ώστε να μη λερωθεί, ακόμα και ένα ομαδικό παιχνίδι που προκαλούσε σκάσιμο μπαλονιού με αποτέλεσμα να εντείνει το φόβο παιδιού. Συχνές αναφορές υπήρξαν για το παραμύθι, τις θεατρικές παραστάσεις και το κουκλοθέατρο και πιο συγκεκριμένα για τις μεταμφιέσεις των ηθοποιών, τη φωνή, και τις φιγούρες ενός παραμυθιού.

Στη συνέχεια ρωτήσαμε τις συμμετέχουσες εάν στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό τους εντάσσουν το θέμα του φόβου και στην επόμενη ερώτηση που ακολούθησε, με ποιες δράσεις συνήθως. Οι έξι συμμετέχουσες απάντησαν πως εντάσσουν το θέμα του φόβου στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό, ύστερα από κάποια εκδήλωση παιδικού φόβου στην τάξη τους. Δίνεται το έναυσμα μέσω της εκδήλωσης κάποιου παιδιού και στη συνέχεια το αντιμετωπίζουν με συζήτηση, δραστηριότητες, βιβλία και παραμύθια, κουκλοθέατρο, φύλλα εργασίας και άλλοτε ίσως καταλήξουν και στη συνεργασία με τους γονείς, ώστε να αντιμετωπιστεί και από το οικογενειακό περιβάλλον. Δύο συμμετέχουσες ανέφεραν ότι στο βρεφικό τμήμα που βρίσκονται, δυσκολεύονται να εντάξουν έναν τέτοιο θέμα, γιατί τα παιδιά ενδεχομένως είναι δύσκολο να αντιληφθούν την έννοια του συναισθήματος και ότι τους είναι δύσκολο να χρησιμοποιήσουν βιωματικές δραστηριότητες λόγω της μικρής ηλικίας των παιδιών. Μάλιστα η μία από τις δύο εξέφρασε μια αβεβαιότητα και αμηχανία στο λόγο της, απαντώντας υποθετικά μία δράση. Μία συμμετέχουσα ανέφερε πως δεν εντάσσει το θέμα του φόβου στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό της, και αποφεύγει να ασχοληθεί πολύ με τους φόβους των παιδιών, ωστόσο βοηθάει το παιδί με συζήτηση και αγκαλιά για να μπορέσει να το ηρεμήσει και συνεχίζει το πρόγραμμά της. Οι υπόλοιπες ανέφεραν πως το θέμα του φόβου εντάσσεται στον εκπαιδευτικό τους σχεδιασμό, ανεξάρτητα κάποιας εκδήλωσης παιδιού, και πλαισιώνεται με δραστηριότητες που

καλλιεργούν τις συναισθηματικές τους δεξιότητες ή αποτελούν μέρος μιας διαθεματικής βιωματικής προσέγγισης με θέμα το φόβο ή τα συναισθήματα γενικότερα.

Στην ένατη ερώτηση ζητήσαμε από τις συμμετέχουσες να μας αναφέρουν εάν υπήρξε κάποια περίπτωση παιδικού φόβου που δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν, λόγω άλλων παραγόντων και ποιών συγκεκριμένα. Οι περισσότερες συμμετέχουσες απάντησαν πως δεν έχει συμβεί ποτέ κάποιο περιστατικό το οποίο να μην ήταν διαχειρίσιμο και να μην κατάφεραν να αντιμετωπίσουν, και για όσο χρονικό διάστημα μπορούσαν να παρατηρήσουν τη συμπεριφορά του παιδιού. Επίσης, αναφέρθηκε ότι το οικογενειακό περιβάλλον είναι αυτό που έχει λειτουργήσει ανασταλτικά σε κάποιες περιπτώσεις είτε επειδή δεν γνωστοποιούσαν τον φόβο του παιδιού, είτε επειδή τον μεγιστοποιούσαν και τον ενίσχυαν, είτε γενικότερα κακής συνεργασίας με την παιδαγωγό. Τρεις συμμετέχουσες ανέφεραν ότι υπήρξαν ιδιαίτερα δύσκολες οι περιπτώσεις παιδικού φόβου από παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές και παιδιών στο φάσμα του αυτισμού που προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν με τη συμβουλή ή την παρέμβαση και ειδικών θεραπειών. Μία συμμετέχουσα ανέφερε πως δεν είχε κάποιο περιστατικό κατά νου. Τέλος, ακόμα μία συμμετέχουσα ανέφερε για μια περίπτωση προσαρμογής, με το φόβο του αποχωρισμού που δεν κατάφερε να αντιμετωπίσει, η οποία πραγματοποιήθηκε προς το τέλος της σχολικής χρονιάς όπου εγγράφηκε το παιδί.

Συνεχίζοντας, ζητήσαμε από τις συμμετέχουσες να περιγράψουν τον τρόπο που διαχειριστήκαν ή διαχειρίζονται μια εκδήλωση παιδικού φόβου και πως εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του. Όλες οι απαντήσεις έχουν κοινή αναφορά στην ψυχραιμία, την συζήτηση, την αγκαλιά, την ηρεμία, την κατανόηση, την συμπάθεια και γενικότερα την έμφυτη ανάγκη να προσφέρουν την βοήθεια και απαλοιφή του φόβου. Ωστόσο επειδή οι απαντήσεις αποτελούν προϊόν διαφορετικών εμπειρικών προσεγγίσεων, τα παραδείγματα που δόθηκαν ήταν πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα, κάποιες απαντήσεις αναφορικά με τη διαχείριση του φόβου προσανατολίστηκαν στις παιδαγωγικές δράσεις, όπως ζωγραφική, ομαδικά παιχνίδια, κατασκευές, κουκλοθέατρο, σχετικά με τον επικείμενο φόβο, με θετικά αποτελέσματα ως προς την εξέλιξή του. Επίσης κάποιες αναφέρθηκαν και στην επιτυχημένη συνεργασία και των γονιών σε όλη αυτή τη διαδικασία, με την ενθάρρυνσή τους από το σπίτι, αλλά και τη συνεργασία μεταξύ και της συναδέλφου τους στην τάξη. Από την άλλη, υπήρξαν και δύο αναφορές της αναποτελεσματικής συνεργασίας των γονέων, είτε διότι δεν συνεργάστηκαν, είτε διότι συνέχισαν να ενισχύουν αυτόν τον φόβο του παιδιού. Επιπλέον, κάποιες απαντήσεις αναφέρθηκαν στην απομάκρυνση του παιδιού από το φόβο του, ώστε να μην διαταράσσεται και η υπόλοιπη τάξη, ενώ άλλες εμμένουν στην έκθεση του παιδιού στο φόβο του, τονίζοντας όμως και τη δική τους υποστηρικτική κι ενθαρρυντική στάση δίπλα στο παιδί. Διατυπώθηκε και άλλη μια σκέψη που αφορούσε

την επιθετική συμπεριφορά που προκαλείται από ένα φοβισμένο παιδί και αναφέρθηκε σχετικά με την αντιμετώπιση αυτής της συμπεριφοράς η απομάκρυνση του παιδιού από την ομάδα του, ώστε να ηρεμήσει, με την παρουσία της παιδαγωγού δίπλα και να του εξηγήσει συζητώντας με ηρεμία.

Στην ενδέκατη ερώτηση, οι συμμετέχουσες ερωτήθηκαν εάν πιστεύουν ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του. Σχεδόν όλες οι απαντήσεις που δόθηκαν θεωρούν απαραίτητη την υποστηρικτική συμβολή της οικογένειας και των υπόλοιπων εμπλεκόμενων ενηλίκων στην ανάπτυξη του παιδιού. Πως ένα παιδί από μόνο του είναι δύσκολο να ξεπεράσει το φόβο του, ειδικά εάν πρόκειται για ένα παιδί επιρρεπή στους φόβους, χρειάζεται τόνωση της αυτοπεποίθησης και απαραίτητη προσοχή στην διαχείριση του ενήλικα ώστε να μην του μεταδώσει και τους δικούς του φόβους. Ωστόσο αναφέρθηκε πως ίσως μεγαλώνοντας το παιδί κι αποκτώντας καλύτερη αντίληψη και ταυτόχρονα τη συμπληρωματική οικογενειακή υποστήριξη, μπορέσει ενδεχομένως σε μεγαλύτερη ηλικία να το ξεπεράσει από μόνο του. Με μεγαλύτερη σιγουριά στην απάντησή τους τρεις συμμετέχουσες ανέφεραν πως μπορεί το παιδί μόνο του να ξεπεράσει το φόβο του, εφόσον δεν συντρέχουν άλλοι λόγοι ψυχικής διαταραχής, κι εφόσον αναπτυξιακά βρεθεί σε μια ώριμη στιγμή και με πιθανή μια παράλληλη ενήλικη υποστήριξη εάν τη χρειαστεί. Τέλος, αναφέρθηκε επίσης από μια συμμετέχουσα πως οι περισσότεροι φόβοι σε αυτές τις ηλικίες είναι παροδικοί, όταν όμως αυτοί εξελιχθούν σε φοβίες που επηρεάζουν την μετέπειτα ζωή του παιδιού, τότε ίσως χρειαστεί και η συμβολή κάποιου ειδικού. Ωστόσο επισημάνθηκε επίσης πως η ανάγκη της παιδαγωγού είναι να δώσει άμεσα λύση σε οποιοδήποτε πρόβλημα αντιμετωπίζει κάποιο παιδί, οπότε δε θα μπορούσε να το αφήσει αβοήθητο να προσπαθεί να ξεπεράσει κάτι από μόνο του, γιατί θα είχε ήδη επέμβει.

Κατά την επόμενη ερώτηση ζητήσαμε από τις συμμετέχουσες να αναφέρουν εάν έχουν αναφέρει ποτέ στα παιδιά την προσωπική τους εμπειρία των παιδικών τους φόβων και πως αντέδρασαν εκείνα. Πέντε από τις συμμετέχουσες ανέφεραν ότι δεν έχουν ποτέ αναφερθεί στους δικούς τους φόβους και μάλιστα η μία εκ των οποίων ανέφερε πως δεν το θεωρεί καλό παράδειγμα προς τα παιδιά να τους μεταφέρει τους δικούς τις φόβους. Οι υπόλοιπες ανέφεραν πως έχουν εξιστορήσει στα παιδιά τους δικούς τους παιδικούς φόβους με αποτέλεσμα την έκπληξη των παιδιών με χαμόγελα, διότι πρωτίστως δεν μπορούν να αντιληφθούν το γεγονός ότι η δασκάλα τους υπήρξε κάποτε παιδί, και επιπλέον ανακουφίζονται που κάποιος τόσο μεγάλος φοβόταν κι αυτός κάποτε. Μάλιστα μία συμμετέχουσα έκανε και την εξής παρομοίωση, πως εκείνη τη στιγμή της εξιστορήσής της, ο φόβος των παιδιών που μοιάζει στα μάτια τους σαν παγόβουνο, τελικά σπάει.

Στη συνέχεια οι συμμετέχουσες ρωτήθηκαν εάν πιστεύουν ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των

Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ), μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων. Μία συμμετέχουσα μόνο ανέφερε ότι δεν έχει σκεφτεί ότι θα μπορούσε να συμβεί κάτι τέτοιο. Τρεις απαντήσεις που δόθηκαν από τις συμμετέχουσες αν και ανέφεραν ότι δεν χρησιμοποιούν στο παιδαγωγικό τους έργο τεχνολογικά εργαλεία, πιστεύουν όμως ότι οποιαδήποτε πρόοδος στον παιδαγωγικό τομέα και ανάπτυξη νέων τεχνολογικών προσεγγίσεων, μόνο εξέλιξη και βελτίωση μπορεί να επιφέρει στην αντιμετώπιση πολλών ζητημάτων όπως και οι παιδικοί φόβοι. Αξίζει να αναφερθεί πως μία συμμετέχουσα από τις παραπάνω, χρειάστηκε να διευκρινιστεί από τον ερευνητή ο όρος ΤΠΕ, καθώς δυσκολεύτηκε να κατανοήσει εννοιολογικά τον όρο ΤΠΕ. Οι περισσότερες απαντήσεις που δόθηκαν πιστεύουν πως η χρήση των τεχνολογικών μέσων και ιδιαίτερα τα εργαλεία που διατίθενται, μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως προς τη διαχείριση και αντιμετώπιση των παιδικών φόβων. Συγκεκριμένα αναφέρθηκαν στα διαδραστικά παιχνίδια, σε παραμύθια ή ιστορίες με ήχο και κίνηση που εξιτάρουν το ενδιαφέρον των παιδιών. Αναφέρθηκε η δημιουργία κάποιου PowerPoint με εικόνες οικείες στα παιδιά, δημιουργικά παιχνίδια με τα οποία τα παιδιά για παράδειγμα μπορούν να αλλάξουν τη φιγούρα του τρομακτικού λύκου, βάζοντας άλλα χρώματα, ακόμα και φωνή πιο γλυκιά. Μία συμμετέχουσα ανέφερε πως η ίδια κατασκευάζει με τη βοήθεια της τεχνολογίας εργαλεία όπως βίντεο και ιστορίες με ήχο, εμπνευσμένες από ερεθίσματα που τις δίνουν τα παιδιά, και τα χρησιμοποιεί στην τάξη της. Επίσης αναφέρθηκε ότι η εικόνα για τα παιδιά είναι πολύ ισχυρό μέσο, καθώς τα παιδιά μπορούν να καθρεφτιστούν μέσω αυτό που βλέπουν απέναντί τους και να παραδειγματιστούν από αυτό.

Στην προτελευταία ερώτηση ζητήσαμε από τις συμμετέχουσες εάν θα τις ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων. Όλες οι απαντήσεις που δόθηκαν θεωρούν πολύ ενδιαφέρον μια σχετική επιμόρφωση, ακόμα και για όλες τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες. Αναφέρθηκε ότι το θέμα των παιδικών φόβων είναι ένα καθημερινό πρόβλημα που αντιμετωπίζουμε στον Παιδικό Σταθμό, και η παλαιότερη γνώση ή η γνώση που αποκτήθηκε από τις εμπειρίες, δεν αρκεί. Επίσης ότι το θέμα του φόβου κάποιες φορές δεν είναι εύκολα ανιχνεύσιμο και ίσως θεωρείται λίγο ταμπού η γνωστοποίηση προς τους γονείς, οι οποίοι μπορεί να το εκλάβουν ως δική τους ενοχή, ανεπάρκεια, ή παράλειψη, και μια σχετική επιμόρφωση λοιπόν θα ήταν διευκρινιστική ως προς τη διαχείρισή τους.

Στο τέλος της κάθε συνέντευξης, οι συμμετέχουσες ρωτήθηκαν εάν επιθυμούν να προσθέσουν κάτι άλλο επί του θέματος. Υπήρξαν κάποιες συμβουλευτικές προτάσεις επί του θέματος και κάποιες διαπιστώσεις με το πέρας των ερωτήσεων από τις συμμετέχουσες. Πιο συγκεκριμένα, πρότειναν πως είναι χρέος μας σαν παιδαγωγοί να αφουγκραζόμαστε και να παρατηρούμε τις συμπεριφορές των παιδιών. Να επιδιώκουμε την συνεργασία με την οικογένεια του παιδιού προκειμένου την αποδοτικότερη απαλοιφή

των παιδικών φόβων. Να παρέχουμε συνεχώς ερεθίσματα στα παιδιά ακόμα και ως προς εκδήλωση του φόβου τους, ώστε να γνωρίσουν νέα συναισθήματα και να τον αντιμετωπίσουν. Να βρισκόμαστε δίπλα στα παιδιά υποστηρικτές ενός ασφαλούς περιβάλλοντος και αμοιβαίας εμπιστοσύνης, ώστε στο μέλλον να διαχειρίζονται μόνα τους τα παιδιά δύσκολα ζητήματα. Να επικεντρωνόμαστε οι παιδαγωγοί κυρίως στην ανάπτυξη των κοινωνικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων, καθώς σε αυτή την ηλικία του Παιδικού Σταθμού εδραιώνονται αυτές οι δεξιότητες. Επίσης υπήρξε αναφορά πως μέχρι τη στιγμή εκείνη ο μόνος φόβος που γνώριζαν ήταν του αποχωρισμού, και με τη συνέντευξη δόθηκε η ευκαιρία να αναζητηθεί νέας γνώση, καθώς η γνώση που προέρχεται από την εμπειρία τους, δεν τους καλύπτει ολόπλευρα πάνω σε αυτό το θέμα. Μάλιστα αναφέρθηκε από μία συμμετέχουσα και η δυσκολία της σε κάποιες απαντήσεις λόγω των ατελών γνώσεων επί του θέματος.

3.4. Συζήτηση

Εφόσον καταγράψαμε και συγκεντρώσαμε τα δεδομένα μας, προκειμένου να ολοκληρώσουμε την έρευνά μας, σε αυτό το στάδιο ώστε να καταστεί η έρευνά μας αξιόπιστη και έγκυρη, θα ανατρέξουμε στο θεωρητικό υπόβαθρο της εργασίας μας, ώστε να καταλήξουμε σε γενικότερα αποτελέσματα. Πρωτίστως, θα αναφέρουμε ξανά το σκοπό που πραγματοποιήθηκε η έρευνά μας για λόγους διευκόλυνσης και υπενθύμισης. Ο αρχικός μας λοιπόν σκοπός ήταν να διερευνήσουμε τον τρόπο που εντοπίζουν, που ερμηνεύουν και αντιμετωπίζουν τον παιδικό φόβο στον Παιδικό Σταθμό, οι παιδαγωγοί σήμερα, καθώς και η σημασία της επιμόρφωσης ως προς το θέμα του παιδικού φόβου.

➤ Ποιοι είναι οι παιδικοί φόβοι σύμφωνα με τις παιδαγωγούς στον Παιδικό Σταθμό

Από το σύνολο των απαντήσεων που δόθηκαν διαπιστώνουμε ότι οι παιδαγωγοί σήμερα είναι ικανοί να κατονομάσουν κάποιους βασικούς παιδικούς φόβους, όπως το φόβο προς τα ξένα πρόσωπα. Όμως οι απαντήσεις τους στο σύνολό τους διακατέχονται από μια ασάφεια ως προς την έννοια του φόβου, του άγχους, και της φοβίας. Ναι μεν, εντοπίζουν τα στοιχεία που δηλώνουν μια φοβική αντίδραση από το παιδί, όμως η εννοιολογική απόδοση της συμπεριφοράς που αντιμετωπίζουν, δε συνδέεται πάντα με την έννοια του φόβου, αλλά με το άγχος και τις φοβίες του παιδιού. Πιο συγκεκριμένα, ο φόβος ενώ αποτελεί μια σημαντική προσαρμοστική λειτουργία, η διαφοροποίηση του από το άγχος και τη φοβία είναι ότι αυτά απορρέουν από ένα φοβικό γεγονός, το οποίο δεν είναι πραγματικό ή επικίνδυνο, όπως το ερέθισμα του φόβου. Επιπλέον, το άγχος και η φοβία συνήθως είναι προϊόντα ενός φόβου κι όχι καθεαυτού φόβοι. Σύμφωνα βέβαια με την

σχετική θεωρητική προσέγγιση (Παρασκευόπουλος I. N., σ. 130), (Παπαθεοδωρόπουλος, 2015), (Herbert, 1998, σ. 174).

Επομένως, εν μέρει η εννοιολογική προσέγγιση του παιδικού φόβου από τις παιδαγωγούς ταυτίζεται με τη βιβλιογραφία μας, αλλά με αναφερόμενα χαρακτηριστικά που αποτελούν εννοιολογική βάση άλλων όρων κι όχι ξεκάθαρα μόνο του παιδικού φόβου.

Το πλήθος των φοβιών που αντιμετωπίζουν οι παιδαγωγοί σε όλα αυτά τα εμπειρικά έτη, αναδεικνύει ποικιλομορφία φοβιών, αναλογικά με των κοινών φόβων. Άρα η άποψή μας περί εννοιολογικής ασάφειας ενισχύεται ακόμα περισσότερο αφού διαπιστώσαμε πως οι παιδαγωγοί ανακαλούν όσες φοβίες έχουν συναντήσει από παιδιά στον Παιδικό Σταθμό, και τις προσδιορίζουν ως παιδικό φόβο.

Από την άλλη βέβαια, το γεγονός ότι οι παιδαγωγοί εντοπίζουν μεγάλο πλήθος φοβιών σήμερα από τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας, μας βάζει σε σκέψεις, βάσει σύγχρονων ερευνών (Stoye, και συν., 2020), (Van den Bergh, et al., 2017), μήπως τελικά η αυξημένη συχνότητα αυτών των φοβιών, οφείλεται σε γεγονότα και συναισθήματα που βίωσε το παιδί πολύ νωρίτερα και συγκεκριμένα από την προγεννητική περίοδο. Καθώς αποδεικνύεται από τις προαναφερόμενες έρευνες η επίδραση των συναισθημάτων της μητέρας κατά την προγεννητική περίοδο, στο τότε έμβρυό της και η μετέπειτα συναισθηματική του εξέλιξη.

➤ **Μπορούν να αντιληφθούν τα σημάδια μιας φοβικής συμπεριφοράς;**

Αναδείχτηκε από τα δεδομένα μας ότι οι παιδαγωγοί μπορούν να αντιληφθούν τα σημάδια μιας φοβικής συμπεριφοράς, στα πλαίσια του εργασιακού τους χώρου, τα οποία ταυτίζονται με τη σχετική βιβλιογραφική αναφορά (Παρασκευόπουλος I. N., σ. 130). Μάλιστα περιέγραψαν τα σημάδια αυτά με μεγάλη ακρίβεια, με πολλά παραδείγματα και απόλυτη κατανόηση της ερμηνείας τους, ότι δηλαδή αποτελούν σημάδια μιας φοβικής συμπεριφοράς.

Επίσης, οι παιδαγωγοί ανέφεραν πως ύστερα από πολυετή πείρα δε διστάζουν να αντιμετωπίσουν καμία τέτοιου είδους συμπεριφορά, διότι η ανάγκη που τους γεννάται είναι να επιδράσουν συναισθηματικά σε κάθε περίπτωση με σκοπό την ψυχική ισορροπία του παιδιού, αλλά και της ομάδας γενικότερα.

Επιπρόσθετα, όλες οι παιδαγωγοί συμπάσχουν και αναπτύσσουν ταυτόχρονα συναισθήματα συμπάθειας όταν έρχονται αντιμέτωπες με φοβικές παιδικές συμπεριφορές. Ανέφεραν πως στην αρχή της επαγγελματικής τους πορείας τα συναισθήματα που τους δημιουργούνταν, σε κάποιες περιπτώσεις της επηρέαζαν στον τρόπο που θα διαχειρίζονταν στη συνέχεια την παιδική συμπεριφορά, έτσι ώστε να μην

ήταν αποτελεσματική η παρέμβασή τους. Με την πολυετή εμπειρία τους τώρα, έχουν οπλιστεί με ψυχραιμία ώστε να κατέχουν την ικανότητα να κατευνάζουν τα δικά τους συναισθήματα, προκειμένου με ηρεμία να διαχειριστούν στην πορεία το παιδί, γεγονός που επιβεβαιώνεται βιβλιογραφικά (Μόσχου, 2015, pp. 29-30). Με αυτόν τον τρόπο αποδεικνύονται ικανές και ως προς την επιτέλεση του διδακτικού τους έργου.

Μάλιστα, ανέφεραν πως ο εντοπισμός μιας φοβικής συμπεριφοράς συνήθως πραγματοποιείται μέσα από εκπαιδευτικές δράσεις, ερεθίσματα, που επιτελούνται καθημερινά στον Παιδικό Σταθμό. Μπορεί να είναι απλές καθημερινές δράσεις όπως ανέφεραν η ανάγνωση του παραμυθιού, ή ακόμα και συνηθισμένες δραστηριότητες όπως αναφέρθηκε η ζωγραφική με δαχτυλομπογιές και ο φόβος να λερωθούν. Ωστόσο τα περιστατικά αυτά, περισσότερο ταυτίζονται με φοβίες, οι οποίες απορρέουν από κοινούς φόβους, σύμφωνα με (Brazelton, 1998, σσ. 66-71) και (Herbert, 1998, σσ. 174-178), όπως ήδη προαναφέραμε.

➤ **Παιδαγωγικές τεχνικές που χρησιμοποιούν οι παιδαγωγοί προκειμένου να αντιμετωπίσουν φοβικές συμπεριφορές**

Από τα δεδομένα που συγκεντρώσαμε αναδεικνύεται ότι ο τρόπος που σχεδιάζουν το εκπαιδευτικό τους πλαίσιο οι παιδαγωγοί επηρεάζεται από την ηλικία των μαθητών τους. Πιο αναλυτικά, οι παιδαγωγοί που μας ανέφεραν ότι ασχολούνται με τα βρεφικά τμήματα, δήλωσαν πως δεν ακολουθούν κάποιο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο. Ανέφεραν πως εφόσον η λεκτική επικοινωνία σε αυτές τις ηλικίες των παιδιών είναι περιορισμένη, ο τρόπος που αντιμετωπίζουν συνήθως φοβικές συμπεριφορές είναι με τη σωματική επαφή - αγκαλιά και το διάλογο, με απλές λέξεις και παραδείγματα ώστε να πετύχουν την αποτελεσματικότερη επικοινωνία. Ωστόσο σύμφωνα και με τη σχετική βιβλιογραφία νεότερων μελετών, (Κουγιουμουτζάκης, 1999, σ. 4), μας επιβεβαιώνει την ανάγκη επικοινωνίας ακόμα και από την νεογνική ηλικία, καθώς και τη σημασία της ανθρώπινης σωματικής επαφής, την αγκαλιά και το χάδι, που εντείνουν το ρυθμό της ωρίμανσης.

Σύμφωνα και με τις υπόλοιπες απαντήσεις που δόθηκαν γενικότερα, οι παιδαγωγοί της Προσχολικής Ηλικίας εντάσσουν το θέμα του φόβου στο εκπαιδευτικό τους πλαίσιο μόνο ύστερα από αφόρμιση που θα τους δοθεί. Συγκεκριμένα ανέφεραν πως η αφόρμιση για την ενασχόληση τους με το συναίσθημα του φόβου στον εκπαιδευτικό τους σχεδιασμό μπορεί να αποτελέσει μια τυχαία και αυθόρμητη εκδήλωση κάποιας φοβικής συμπεριφοράς. Ωστόσο, οι παιδαγωγοί που ανέφεραν πως ήδη στο εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα εντάσσουν τα συναισθήματα και τον φόβο, αναφέρθηκαν σε πιο οργανωμένες δραστηριότητες που συνήθως αποτελούσαν και μέρος μιας παιδαγωγικής διαδραστικής βιωματικής προσέγγισης.

Παρόλ' αυτά όλες οι αναφερόμενες παιδαγωγικές δράσεις που χρησιμοποιούν οι παιδαγωγοί, παρουσιάζουν μια ποικιλία ως προς το είδος τους, καθώς επίσης αναδεικνύουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην απαλοιφή φοβικών συμπεριφορών, αναφερόμενες στη σπουδαιότητα της συναισθηματικής ανάπτυξης και την καλλιέργεια της ενσυναίσθησης στα παιδιά, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τη σχετική βιβλιογραφία (Dorothy Huntington, 2001, σ. 39), (Salovey & Mayer, 1990), (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σσ. 138-139), (Brazelton, 1998, σσ. 71-73).

Οι περιπτώσεις φοβικής συμπεριφοράς που δεν μπόρεσαν επιτυχώς να απαλειφθούν από τις παιδαγωγούς, αφορούσαν περιστατικά παιδιών με αναπτυξιακές διαταραχές και απαιτούσαν ξεχωριστή αντιμετώπιση, ή περιστατικά που ενισχύονταν το φοβικό τους συναίσθημα από άλλους εξωσχολικούς παράγοντες, όπως αναφέρθηκε η αναποτελεσματική συνεργασία με το οικογενειακό περιβάλλον (Herbert, 1998, σσ. 266-290), (Herbert, 1998, σ. 172). Γενικότερα, η οικογένεια αναφέρθηκε και ως ανασταλτικός παράγοντας σε περιπτώσεις που συγκάλυπταν το φόβο του παιδιού, τον ενίσχυαν, ή δεν τον αποδεχόντουσαν.

Επιπλέον, ενώ όπως έχουμε ήδη παρατηρήσει και στην προηγούμενη ανάλυση μας, η ποικιλία των απαντήσεων αναφορικά με την εννοιολογική προσέγγιση του παιδικού φόβου με τις φοβίες, παραμένει σε όλες τις απαντήσεις που δόθηκαν. Από μόνο του αυτό σαν γεγονός μας παραπέμπει σε αμφισβήτηση σχετικά με το αν έχει κατανοηθεί πλήρως η προέλευση του παιδικού φόβου από τις παιδαγωγούς.

Από την άλλη, έχοντας υπόψη αυτή την ασάφεια των εννοιολογικών όρων, αναδείχτηκε πως οι παιδαγωγοί που ανέφεραν πως εντάσσουν το θέμα του φόβου στο εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα, ακολουθούν πιο καινοτόμες τεχνικές όπως η βιωματική προσέγγιση, και η τεχνολογικά μέσα, όπου είναι δυνατή η χρήση τους.

➤ **Πόσο εξοικειωμένες είναι οι παιδαγωγοί της Προσχολικής Ηλικίας με τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα και ποια η σπουδαιότητα της επιμόρφωσης**

Από τις απαντήσεις που δόθηκαν συμπεραίνουμε ότι το 1/3 των παιδαγωγών δεν είναι εξοικειωμένο με τη χρήση των ΤΠΕ. Βέβαια, παίρνοντας σαν δεδομένο αρχικά ότι γενικά ο χώρος της Προσχολικής Αγωγής στην Ελλάδα δεν είναι εξοπλισμένος τεχνολογικά με υλικό και μέσα που ενδεχομένως να παρείχαν τη δυνατότητα αυτή, οι παιδαγωγοί καλούνται από μόνες τους να ανταπεξέλθουν σε αυτή την πραγματικότητα. Επομένως, αυτές οι παιδαγωγοί που δεν είναι εξοικειωμένες με τις ΤΠΕ, δεν έχουν τη γνώση να δημιουργήσουν ή να χρησιμοποιήσουν κάποιο τεχνολογικό μέσο ως προς την αντιμετώπιση κάποιου παιδικού φόβου, διότι δεν έχουν την επαφή αυτή με την τεχνολογία. Ωστόσο, αποδεχόμενες τα οφέλη της τεχνολογίας γενικότερα στην κοινωνική

ανάπτυξη του ανθρώπου, υποστηρίζουν τη χρήση των ΤΠΕ, αδυνατώντας πάραυτα την δημιουργική χρήση της.

Οι υπόλοιπες αποδεχόμενες επίσης τη σπουδαιότητα της παιδαγωγικής χρήσης των ΤΠΕ, προσπαθούν να χρησιμοποιούν, να δημιουργούν και να παρουσιάζουν τεχνολογικά εργαλεία στον Παιδικό Σταθμό, τα οποία μπορούν να συμβάλλουν στην διαδικασία απαλοιφής του παιδικού φόβου, στηριζόμενες στην προσωπική τους κατάρτιση και εμπειρία πάνω στο τεχνολογικό αντικείμενο.

Όλες οι παιδαγωγοί συνολικά, αντιλαμβάνόμενες την εξέλιξη της κοινωνίας γενικότερα, την πρόοδο της παιδαγωγικής επιστήμης, της πρότερης ατελής γνώσης, της ανάγκης τους για αποσαφήνιση των εννοιών, και γενικότερα ατομικής τους μάθησης, διακατέχονται από την ανάγκη επιμόρφωσης και ειδικότερα ως προς το θέμα των παιδικών φόβων, ως προς την κατανόησή του και τη συμβουλευτική προσέγγιση αναφορικά με τη συνεργασία με την οικογένεια. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά πλαισιώνουν και συνδέονται με τα χαρακτηριστικά του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού του 21^{ου} αιώνα (Πετροπούλου, Κασιμάτη, & Ρετάλης, 2015, σ. 20).

▪ Παράγοντες που δυσκόλεψαν την έρευνά μας

Κάθε έρευνα όταν διεξάγεται, καταλήγοντας στα συμπεράσματά μας και αξιολογώντας συνολικά όλη την ερευνητική διαδικασία, συμπεραίνουμε και τους παράγοντες που καθόρισαν την πορεία και την εξέλιξη της. Διότι κατέχουμε πια την εμπειρική γνώση να προσδιορίσουμε τα σημεία που πιθανώς αν είχαν διαχειριστεί διαφορετικά, να καταλήγαμε και σε ποικίλα συμπεράσματα.

Στην παρούσα έρευνα, το γεγονός που καθόρισε την διεξαγωγή των συνεντεύξεων, όπως έχουμε προαναφέρει, ήταν πως συνέπεσαν με την καθολική απαγόρευση κυκλοφορίας λόγω covid-19. Όλη αυτή η πρωτοφανής κοινωνική κατάσταση ίσως συνετέλεσε και σε ψυχολογική επιβάρυνση προς όλες τις παιδαγωγούς με το αυξημένο φόρτο εργασίας και την κοινωνική αβεβαιότητα, επηρεάζοντας και την κρίση τους ενδεχομένως σε κάποια σημεία της συνέντευξής μας. Πιθανότατα, και η συνολική επιλογή των παιδαγωγών, εκτός από μία όπως προαναφέραμε στην ερευνητική διαδικασία, σχετικά με τον τρόπο διεξαγωγής της συνέντευξης με τηλεφωνική κλήση, να υπήρξε πιο διευκολυντική για αυτές, καθώς η επιλογή της βιντεοκλήσης να τις στρέσαρε περισσότερο.

Αυτό το κοινωνικό δεδομένο μας άφησε μοναδική επιλογή την εξ αποστάσεως επικοινωνία και δεν κατέστη δυνατή η διαπροσωπική επικοινωνία με σκοπό την διεξαγωγή των συνεντεύξεων. Οπότε δεν υπήρχε αυτή η άμεση σχέση και η βλεματική επαφή ακόμα και ο τρόπος που θα εκφραζόντουσαν οι συμμετέχουσες με εκφράσεις του

προσώπου τους ή των χεριών τους. Βέβαια το γεγονός ότι η τεχνολογία πια μας έχει εμπλουτίσει με όλα αυτά τα τεχνολογικά εργαλεία ως προς την επίτευξη του σκοπού μας είναι άξιο αναφοράς .

Επιπλέον το γεγονός ότι σε κάθε συνέντευξη υπήρχε ερευνητικό ενδιαφέρον γιατί οι συμμετέχουσες ανέφεραν διαφορετικές εμπειρικές προσεγγίσεις περί του θέματος, οπότε υπήρχε ιδιαίτερη ποικιλία στις απαντήσεις τους, μας βάζει σε σκέψεις ώστε να σκεφτούμε και το ενδεχόμενο ότι θα μπορούσαμε να απευθυνθούμε και σε μεγαλύτερο αριθμό συμμετεχόντων στις συνεντεύξεις μας, προκειμένου να συλλέξουμε ακόμα περισσότερα δεδομένα.

Παράλληλα, η επιλογή του δείγματός μας που αποτέλεσε δική μας επιλογή ίσως ασυνείδητα έδωσε τη δυνατότητα στις συμμετέχουσες να είναι πιο προετοιμασμένες και οι απαντήσεις τους να ήταν πληρέστερες από άλλες που μπορεί να λαμβάναμε από ένα τυχαίο εθελοντικό ίσως δείγμα.

Κατά τ' άλλα, και δεδομένου του χρονοδιαγράμματος που είχε τεθεί ως προς την ολοκλήρωση αυτής της εργασίας, θεωρούμε ότι η όλη διαδικασία και ο ρυθμός εκτέλεσης όλων των πλαισίων, συντέλεσαν σε μια αξιόπιστη και όσο το δυνατόν έγκυρη τελική μορφή της.

▪ Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Θα ήταν μεγάλη τιμή αυτή η εργασία να αποτελέσει τροφή για μελλοντικές έρευνες. Ερωτήματα και σκέψεις που δημιουργήθηκαν κατά τη ολοκλήρωσή της είναι αρχικά η σκέψη σχετικά με την εμφάνιση και τα είδη των παιδικών φοβιών, που όπως καταλήξαμε ίσως εμφανίζονται σε πιο νεαρή ηλικία από αυτό που γνωρίζαμε, και ενδεχομένως να ερευνηθεί η αιτία της συχνότητάς τους.

Παράλληλα, έχοντας υπόψη πως ζούμε στην εποχή της πληροφορίας, τα παιδιά δέχονται καθημερινά πληθώρα ερεθισμάτων, τα οποία με τη σειρά τους συντελούν σε μια εξελιγμένη αντίληψη του περιβάλλοντος. Συνεπώς, μήπως αυτή η εξελιγμένη μορφή παιδικής αντίληψης για τον κόσμο γενικότερα, γεννά με τη σειρά της στα παιδιά περισσότερες φοβίες; Επίσης μια υπόθεση άξια γενικότερης διερεύνησης.

Μια άλλη προσέγγιση με μεγάλο ενδιαφέρον θα ήταν ενδεχομένως και η άποψη των γονέων στο θέμα των παιδικών φόβων, ως προς τον εντοπισμό τους, τη διαχείριση της οικογένειας στο θέμα των φόβων και η συνεργασία με τους παιδαγωγούς.

Επιπλέον θα μπορούσε να επεκταθεί η έρευνα των παιδικών φόβων και ως προς το ηλικιακό όριο των παιδιών. Θα είχε μεγάλο ενδιαφέρον μια διαχρονική έρευνα με σκοπό την εξέλιξη παιδικών συμπεριφορών ως προς τους παιδικούς φόβους, με την παρατήρηση κάποιου δείγματος από την βρεφική ηλικία μέχρι την σχολική του ηλικία.

Βέβαια μια τέτοιου είδους έρευνα προϋποθέτει προφανώς και την συνεργασία κι άλλων ειδικών παιδαγωγών από κάθε εκπαιδευτική βαθμίδα.

Συμπέρασμα

Έμπνευση της παρούσας διπλωματικής εργασίας υπήρξε ο προβληματισμός μας σχετικά με το συναίσθημα του φόβου και συγκεκριμένα τη σπουδαιότητά του στην συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών κατά την προσχολική ηλικία. Θέσαμε ως σκοπό της ερευνητικής μας προσπάθειας, την αναζήτηση των εμπειρικών απόψεων των Παιδαγωγών της Προσχολικής Ηλικίας αναφορικά με το πώς οι ίδιες ορίζουν τον παιδικό φόβο, εάν μπορούν να τον εντοπίσουν στην καθημερινότητα του Παιδικού Σταθμού, με ποιες τεχνικές τον αντιμετωπίζουν, ποια η άποψή τους για την σύγχρονη τεχνολογική προσέγγιση και δε θα μπορούσαμε να παραλείψουμε την άποψή τους σχετικά με την επιμόρφωση, από τη στιγμή που η παρούσα εργασία αποτελεί μέρος επιμορφωτικής προσπάθειας.

Ύστερα από βιβλιογραφική ανασκόπηση, ψυχοπαιδαγωγικές πηγές και επιστημονικές έρευνες καταλήξαμε στο θεωρητικό μας μέρος, κατά το οποίο αναφερθήκαμε αρχικά στην έννοια του φόβου και τη διαφορά του ανάμεσα στο άγχος και τη φοβία. Θυμίζουμε λοιπόν, πως ο φόβος είναι ένα συναίσθημα εξαιρετικής σπουδαιότητας, διότι προστατεύει τον άνθρωπο από κάποιον πραγματικό ή αναμενόμενο κίνδυνο που μπορεί να αποτελεί απειλή για τη ψυχοσωματική υγεία του ανθρώπου (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 130). Ακόμα και για τα παιδιά αποτελεί μια προσαρμοστική αντίδραση γιατί τα καθιστά έτοιμα να ανταπεξέλθουν σε οποιαδήποτε δύσκολη κατάσταση (Herbert, 1998, σ. 163).

Το άγχος περιλαμβάνει συναισθήματα φόβου, όμως η πηγή του είναι αόριστη ή μη αναγνωρίσιμη, (Βορβολάκος, 2011, σ. 5), ή με έναν κίνδυνο που θα μπορούσε να προκύψει (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 130). Η φοβία είναι ένας επανερχόμενος, αδικαιολόγητος φόβος ακόμη και για αυτόν που τον αισθάνεται, οι οποίες δεν εξυπηρετούν σε κανένα χρήσιμο σκοπό, παρά μόνο δυσκολεύουν τον άνθρωπο στην προσπάθεια προσαρμογής του με το περιβάλλον. Οι πιο γνωστές είναι η σχολική φοβία, η κλειστοφοβία, η αγοραφοβία, η ακροφοβία και η ζωοφοβία, ενώ έχουν καταγραφεί περίπου 200 είδη φοβίας (Herbert, 1998, σ. 174).

Στη συνέχεια, αναφερθήκαμε στις θεωρητικές προσεγγίσεις εξελικτικών μελετητών σχετικά με το συναίσθημα του φόβου και της συναισθηματικής ανάπτυξης, στην προέλευση των παιδικών φόβων, καθώς και τη σχέση του με τα δύο φύλα. Επισημάναμε τις επιπτώσεις των αρνητικών συναισθημάτων της μητέρας κατά την προγεννητική περίοδο, βάση ερευνών (Stoye, και συν., 2020), (Van den Bergh, et al., 2017), στο έμβρυο καθώς επίσης αναφερθήκαμε σε θεωρητικές προσεγγίσεις αναφορικά

με το συναίσθημα του φόβου στο βρέφος τη στιγμή της γέννησης. Με τη βιβλιογραφική ανασκόπηση προσθέσαμε στο θεωρητικό μας μέρος την αναφορά μας στο συναίσθημα του φόβου και του άγχους στα παιδιά από την γέννηση μέχρι 6 χρονών.

Στη συνέχεια θεωρήσαμε απαραίτητο να αναφέρουμε και τις παιδαγωγικές προσεγγίσεις ως προς τη διαχείριση των παιδικών φόβων, με βασική προϋπόθεση τα χαρακτηριστικά του αποτελεσματικού εκπαιδευτικού, το ρόλο της οικογένειας και αναφερθήκαμε στους λόγους που ενισχύουν τον παιδικό φόβο, ενώ κλείσαμε το θεωρητικό μας πλαίσιο με την σπουδαιότητα του παιδικού φόβου και την συναισθηματική ανάπτυξη.

Έχοντας υπόψη μας λοιπόν το παραπάνω θεωρητικό πλαίσιο, καταλήξαμε στην αναγκαιότητα της ερευνητικής διαδικασίας σχετικά με τον αρχικό μας προβληματισμό. Η διεξαγωγή λοιπόν των συνεντεύξεων των παιδαγωγών της Προσχολικής Ηλικίας μας ανέδειξε προτάσεις, οι οποίες κατόπιν συσχέτισης του θεωρητικού μέρους με το ερευνητικό μας, καταλήγουμε σε συμπεράσματα που απαντούν στα αρχικά μας ερωτήματα, αλλά και σε άλλα επίσης που θα αναφερθούμε στη συνέχεια.

Συνεπώς, αναφορικά με τον αρχικό μας προβληματισμό διαπιστώσαμε ότι οι παιδαγωγοί της Προσχολικής Ηλικίας στις μέρες μας μπορούν να εντοπίσουν τις παιδικές φοβικές συμπεριφορές, συνδέοντας όμως τον όρο και τα χαρακτηριστικά του κοινού φόβου, με αυτά του άγχους και της φοβίας. Ο παιδικός φόβος εντοπίζεται από τις παιδαγωγούς, αλλά ο όρος του συγχέεται με την έννοια του άγχους και της φοβίας. Εκτός από την εννοιολογική ανεπάρκεια των παιδαγωγών σχετικά με τον παιδικό φόβο που αναδύεται, καταλήγουμε και σε ένα άλλο συμπέρασμα που προέκυψε σχετικά με το πλήθος των φοβιών και την εμφάνισή τους σε μικρές ηλικίες.

Η ύπαρξη τόσων πολλών φοβιών από πολύ μικρή ηλικία στα παιδιά, μας προδιαθέτει να στρέψουμε την προσοχή μας στις έρευνες (Stoye, και συν., 2020), (Van den Bergh, et al., 2017) που κατέδειξαν την σημασία της συναισθηματικής εξέλιξης από την προγεννητική περίοδο του παιδιού και την επίδραση στην ψυχική υγεία του παιδιού μεταγενέστερα. Επίσης, το παιδί αντιλαμβάνεται το περιβάλλον μέσω ερεθισμάτων, τα οποία μεταφέρουμε ακόμα κι εμείς οι ενήλικες. Οι γρήγοροι ρυθμοί πια της κοινωνίας μας, οι πολλές πληροφορίες από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, ο κλονισμός της παγκόσμιας υγείας, το διευρυμένο εργασιακό ωράριο και των δύο γονιών, και οι αυξημένες προσδοκίες γενικότερα, επιβαρύνουν με άγχος, αρνητικά συναισθήματα, φοβίες εμάς τους ίδιους που με τη σειρά μας τα μεταφέρουμε στα παιδιά.

Αναφορικά με τον επόμενο προβληματισμό μας οι παιδαγωγοί αναδείχθηκε ότι είναι ικανοί να εντοπίσουν τα σημάδια που παραπέμπουν σε εκδήλωση παιδικού φόβου, μέσα από δράσεις στον Παιδικό Σταθμό. Ωστόσο, οι παιδαγωγοί παρουσιάζουν ιδιαίτερη συναίσθηση όταν έρχονται αντιμέτωπες με φοβικές συμπεριφορές, ανακαλώντας και τους

δικούς τους παιδικούς φόβους και αντιμετωπίζουν το περιστατικό με ευαισθησία και κατανόηση. Επιπλέον η πείρα τους τις έχει εξοπλίσει με ικανότητες αυτογνωσίας και αυτοδιαχείρισης, ώστε να αντιμετωπίζουν οποιαδήποτε παρέμβαση αποτελεσματικά.

Οι παιδικές φοβικές συμπεριφορές απορρέουν από τα ερεθίσματα του εκπαιδευτικού τους προγράμματος, ή από τυχαία περιστατικά. Γεγονός που μας αναδεικνύει τη σημαντικότητα ενός οργανωμένου εκπαιδευτικού σχεδίου από μεριάς των παιδαγωγών, καθώς η συναισθηματική ανάπτυξη σαν διαθεματική προσέγγιση από εκείνες είναι ανεπαρκής ή σχεδόν απύσχα από το εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα. Αναδείχθηκε ότι η ενασχόληση με το θέμα των συναισθημάτων στο πρόγραμμά τους γίνεται περισσότερο εξαιτίας μιας εκδήλωσης φοβικής συμπεριφοράς που αναστατώνει την καθημερινή ρουτίνα, και δεν αποτελεί μέρος θεματολογίας του βασικού τους προγραμματισμού.

Από την άλλη βέβαια αξίζει να αναφερθούμε στο γεγονός ότι οι παιδαγωγοί σήμερα καλούνται στην καθημερινότητά τους να καταπιάνονται με ποικίλες συμπεριφορές, τις οποίες πρέπει να ερμηνεύουν και να υποστηρίζουν. Πολλές φορές μέρος αυτών των συμπεριφορών αποτελούν και παιδιά με αναπτυξιακές διαταραχές, τα οποία συνήθως εντοπίζονται από τους ειδικούς κατά την προσχολική τους ηλικία, και προφανώς χρήζουν ιδιαίτερης αντιμετώπισης ή συνεργασίας των παιδαγωγών με τους γονείς ή τους θεραπευτές. Αυτά τα περιστατικά απαιτούν την προσοχή καθώς επίσης στερούν περισσότερο εκπαιδευτικό χρόνο από τις παιδαγωγούς ως προς τη διαχείρισή τους.

Γενικότερα, το θέμα του φόβου ως προς την ενασχόλησή τους θεματολογικά στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, φαίνεται να τους προκαλεί μια διστακτικότητα και επιλέγουν να μη τον θίξουν, ώστε να μην προκαλέσουν ενδεχομένως κρυφούς φόβους παιδιών. Ωστόσο η διάθεσή τους να τον αντιμετωπίσουν είναι μεγαλύτερη, όπως προαναφέραμε, ίσως όμως περισσότερο στα πλαίσια της εύρυθμης λειτουργίας της ομάδας τους και όχι τόσο της αναγκαιότητας της συναισθηματικής ανάπτυξης του παιδιού, εφόσον δεν τίθεται σαν θέμα του εκπαιδευτικού τους προγράμματος οργανωμένα.

Πιο συγκεκριμένα, οι παιδαγωγοί σήμερα ενώ ασχολούνται ιδιαίτερα αποτελεσματικά με τις φοβικές αντιδράσεις των παιδιών, και υποστηρίζουν την σπουδαιότητα της συναισθηματικής ανάπτυξης, δεν εντάσσουν στο σύνολό τους δράσεις οργανωμένες με βιωματικές διαθεματικές δραστηριότητες, οι οποίες μας δίνουν τη δυνατότητα να προσεγγίσουμε ολιστικά ένα θέμα.

Σχετικά με τον επόμενο βασικό προβληματισμό μας οι παιδαγωγοί αναδεικνύεται πως ύστερα από την πείρα που διαθέτουν οι εκπαιδευτικές τεχνικές που ακολουθούν ως προς την αντιμετώπιση φοβικών αντιδράσεων είναι αποτελεσματικές και υποστηρικτικές. Βασίζονται τόσο στη σωματική επαφή, αγκαλιά, στον διάλογο, στην ενθάρρυνση και σε δράσεις παραδειγματικές και ευχάριστες. Ωστόσο κι εδώ αξίζει να αναφέρουμε ότι η

διαθεματική προσέγγιση ακολουθείται από τις παιδαγωγούς που εντάσσουν το θέμα του φόβου οργανωμένα στο πρόγραμμά τους.

Παράλληλα, η τεχνολογική υποδομή υστερεί στην Προσχολική Εκπαίδευση και καθορίζεται μόνο από τη γνώση των παιδαγωγών σχετικά με τη χρήση των ΤΠΕ. Συνεπώς η τεχνολογική χρήση που αποτελεί καινοτόμο προσέγγιση, εξαρτάται αποκλειστικά από τις γνώσεις και τη διάθεση της κάθε παιδαγωγού. Άρα θα ήταν χρήσιμο και αποτελεσματικό να στηριχθεί η τεχνολογική υποδομή και κατάρτιση της Προσχολικής Αγωγής, με επιμορφώσεις και τεχνολογικά υλικά, από φορείς όπως αρχικά οι Δήμοι και γενικά τον Κρατικό παράγοντα.

Ωστόσο η ανάγκη για επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων διακατέχει τις παιδαγωγούς παρόλο την πολυετή τους πείρα, καθώς αφορά ένα θέμα που χρήζει σωστή διαχείριση και ως προς το παιδί και ως προς την οικογένειά του. Η επιμόρφωση των παιδαγωγών θα βοηθήσει στην κατανόηση των φόβων και στη διάκρισή τους από το άγχος και τις φοβίες, θα καταστεί σαφέστερη η προέλευση και η διαχείρισή τους, και θα προαχθεί ένα δημιουργικό, συμβουλευτικό και συνεργατικό κλίμα μεταξύ παιδαγωγού και οικογένειας.

Κλείνοντας, ως υπεύθυνοι ενήλικες οφείλουμε να διασφαλίσουμε την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών, μέσα από οποιονδήποτε ρόλο καλούμαστε να λάβουμε. Η ευθύνη μας ξεκινάει από τη στιγμή που αποδεχόμαστε το ρόλο μας, είτε σαν γονείς, είτε σαν παιδαγωγοί, είτε σαν ευσυνείδητοι άνθρωποι με απώτερο σκοπό την εξέλιξη αυτών των παιδιών σε ανθρώπους υπεύθυνους, αυτάρκεις, με κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες. Όλα αυτά τα εφόδια θα προετοιμάσουν τους μελλοντικούς πολίτες, ώστε να ανταπεξέλθουν σε κάθε απαίτηση χωρίς να καταλύονται ψυχικά και συναισθηματικά από δυσεπίλυτα προβλήματα που θα τους καθιστούν δυσλειτουργικούς και δυστυχημένους πολίτες. Αντιθέτως, η συναισθηματική τους ανάπτυξη θα τους εξελίξει σε δημιουργικούς, αυτοελεγχόμενους, υπεύθυνους, ανεξάρτητους και ευτυχημένους μελλοντικούς πολίτες.

Αναφορές

- Avni-barron, O., & Wiegartz, P. S. (2011, Σεπτέμβριος 7). *Psychiatric Times*. Ανάκτηση Νοέμβριος 23, 2020, από www.psychiatrictimes.com:
<https://www.psychiatrictimes.com/view/issues-treating-anxiety-disorders-pregnancy>
- Bowlby, J. (1952). Ανάκτηση Δεκέμβριος 9, 2020, από www.apps.who.int.com:
<https://apps.who.int/iris/handle/10665/40724>
- Brazelton, T. (1998). *Τα αναπτυξιακά προβλήματα του βρέφους και του νηπίου. Η ιατρο-ψυχολογική αντιμετώπισή τους*. (Β' εκδ.). (Ι. Ν. Παρασκευόπουλος, Επιμ., & Ά. Παπασταύρου, Μεταφρ.) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Center on the Developing Child. Harvard University. (n.d.). Ανάκτηση Δεκέμβριος 15, 2020, από www.developingchild.harvard.edu:
<https://developingchild.harvard.edu/resources/inbrief-science-of-eecd/>
- Dorothy Huntington, P. S. (2001). *Ημερήσια αγωγή και φροντίδα μικρών παιδιών (Από τη γέννηση μέχρι τριών ετών)* (β' εκδ.). (Ε. Τ.-Τ. Έφη Καλατζή-Κανατά, Μεταφρ.) Αθήνα.
- Eisenberg, A., Murkoff, H. E., & Hathaway, S. E. (1996). *What to Expect The First Year*. Λονδίνο: Simon & Schuster.
- Elfenbein, H. A., & Ambady, N. (2002). Is There an In- Group Advantage in Emotion Recognition? *Psychological Bulletin*, 128(2), σσ. 243-249.
- Elfenbein, H. A., & Ambady, N. (2002). On the Universality and Cultural Specificity of Emotion Recognition: A Meta- Analysis. (B. T. Dolores Albarracin, Επιμ.) *Psychological Bulletin*, 128(2), σσ. 203-235.
- Frued, S. (1969). *Άπαντα :Πέντε μαθήματα ψυχανάλυσεως*. (Π. Κ. Σύρρου, Μεταφρ.) Πανεκδοτική.
- Goleman, D. (2011). *Η συναισθηματική νοημοσύνη. Γιατί το "EQ" είναι πιο σημαντικό από το "IQ"*. (Ι. Ν. Νέστορος, Χ. Ξενάκη, Επιμ., & Ά. Παπασταύρου, Μεταφρ.) ΠΕΔΙΟ.
- Hayes, N. (1998). Εισαγωγή στην Ψυχολογία. Στο Α. Κωσταρίδου-Ευκλείδη (Επιμ.). Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Herbert, M. (1998). *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας. Πλήρης οδηγός για όλους τους ενδιαφερομένους* (10η εκδ., Τόμ. Α'). (Ι. Ν. Παρασκευόπουλος, Επιμ.) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Herbert, M. (1998). *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας. Πλήρης οδηγός για όλους τους ενδιαφερομένους* (10η εκδ., Τόμ. Β'). (Ι. Ν. Παρασκευόπουλος, Επιμ.) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

- Hobson, P. (2006). *Το λίκνο της σκέψης*. (Ο. Μαράτου, Επιμ., & Μ. Σόλμαν, Μεταφρ.) Αθήνα: Παπαζήση.
- Humphrey, T. (1968, January). *Wiley Online Library*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 4, 2020, από www.onlinelibrary.wiley.com:
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/cne.901320108>
- OECD. (n.d.). Ανάκτηση Δεκέμβριος 4, 2020, από www.oecd.org:
<http://www.oecd.org/education/school/earlychildhoodeducationandcare.htm>
- Ollendick, T. H., Yang, B., Dong, Q., Xia, Y., & Lin, L. (1995, August). Perceptions of fear in other Children and adolescents: The role of gender and friendship status. *Journal of Abnormal Child Psychology*(23). Ανάκτηση από SpringerLink: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF01447207>
- Painter, G. (1980). *Πως να βοηθήσετε το παιδί σας ν' αναπτυχθεί (από νεογέννητο έως 3 χρονών)*. (Ε. Καλαϊτζή, Μεταφρ.) Αθήνα: Καστανιώτη.
- Paulmann, S., & Uskul, A. K. (2014). Cross- cultural emotional prosody recognition: Evidence from Chinese and British listeners. *Cognition and Emotion*, 28(2), σσ. 230-244.
- Payne, W. L. (1985). *PhilPapers*. Ανάκτηση Οκτώβριος 18, 2020, από www.philpapers.org: <https://philpapers.org/rec/PAYASO>
- Rank, O. (1924). *The trauma of birth*. Martino Publisher 2010.
- Salovey, P., & Mayer, J. D. (1990, Μάρτιος 1). *SAGE journals*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 11, 2020, από www.journals.sagepub.com:
<https://journals.sagepub.com/doi/10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG>
- ScienceDaily*. (2020, Νοέμβριος 24). Ανάκτηση Νοέμβριος 30, 2020, από www.sciencedaily.com:
<https://www.sciencedaily.com/releases/2020/11/2011241111105.htm>
- Sontag, L. W. (1941, December). The significance of fetal environmental differences. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 42(6), σσ. 996-1003.
- Stoye, D. Q., Blesa, M., Sullivan, G., Galdi, P., Lamb, G. J., Black, G. S., . . . Boardman, J. P. (2020, November 24). *eLife*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 3, 2020, από www.elifesciences.org:
<https://elifesciences.org/articles/60729#abstract>
- Tominey, S. L., O' Bryon, E. C., Rivers, S. E., & Shapses, S. (2017, March). JSTOR. *YC Young Children*, 72(1), σσ. 6-14. Ανάκτηση Οκτώβριος 17, 2020, από www.jstor.org: https://www.jstor.org/stable/90001479?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents
- Unicef for every child*. (n.d.). Ανάκτηση Δεκέμβριος 3, 2020, από www.unicef.org:
<https://www.unicef.org/early-childhood-development>

- Van den Bergh, B. R., Van de Heuvel, M. I., Lahti, M., Braeken, M., de Rooij, S. R., Entringer, S., . . . Schwab, M. (2017, July 28). *ScienceDirect*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 4, 2020, από www.sciencedirect.com: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0149763416307345?via%3Dihub>
- Watson, J. B., & Rayner, R. (1920). Conditioned emotional reactions. *Journal of Experimental Psychology*, 3(1), σσ. 1-14. Ανάκτηση Δεκέμβριος 11, 2020, από www.pubmed.ncbi.nlm.nih.gov: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/10743250/>
- World Health Organization. (1946, Ιούλιος 22). Ανάκτηση Δεκέμβριος 19, 2020, από www.who.int: <https://www.who.int/about/who-we-are/constitution>
- Ανδρεαδάκης, Ν., & Καδιανάκη, Μ. (2010). *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 16, 2020, από www.ojs.lib.uth.gr: <http://ojs.lib.uth.gr/index.php/tonima/article/view/208/153>
- Βορβολάκος, Θ. (2011). Αγχώδεις διαταραχές. Κομοτηνή.
- Δημητρόπουλος, Ε. Γ. (1994). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία της Επιστημονικής Έρευνας*. (Σ. Λέγγας, Επιμ.) Αθήνα: Έλλην.
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανάκτηση 2020, από <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/5826>
- Κιόχου, Ι. (2018). *Παίδων Αρωγή*. Ανάκτηση Νοέμβριος 22, 2020, από www.paidonarogi.gr: <https://www.paidonarogi.gr/index.php/articles/psychologia/item/65-paidikoi-fovoi-fovies>
- Κουγιουμουτζάκης, Γ. (Επιμ.). (1999). *Πρόοδος στην Αναπτυξιακή Ψυχολογία των πρώτων χρόνων* (3η Έκδοση εκδ.). Ηράκλειο, Κρήτη: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Κούτσου, Σ. (2007, Ιούνιος). *HELLANICUS*. (Α. Ζήση, Επιμ.) Ανάκτηση Δεκέμβριος 14, 2020, από www.hellanicus.lib.aegean.gr: <https://hellanicus.lib.aegean.gr/handle/11610/14539>
- Μόσχου, Α.-Μ. (2015). *Ψηφίδα*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 16, 2020, από www.dspace.lib.uom.gr: <https://dspace.lib.uom.gr/handle/2159/18579>
- Νασιάκου, Μ. (1999). Κλινική Ψυχολογία. Στο Μ. Νασιάκου, Α. Χαντζή, Μ. Φατούρου-Χαρίτου, & Σ. Βοσνιάδου (Επιμ.), *Εισαγωγή στην Ψυχολογία* (Τόμ. ΙΙ, σσ. 160-161). Αθήνα: GUTENBERG.
- Παπαδόπουλος, Γ. (1983). *Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών*. Ανάκτηση Δεκέμβριος 4, 2020, από www.didaktorika.gr: <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/23790>

- Παπαθεοδωρόπουλος, Κ. (2015). *Έννοιες στην Επιστήμη της Μνήμης, Σύντομη ανάλυση εννοιών, Φαινομένων και Μηχανισμών*. (Α. Μπίσιμπα, & Σ. Παπαβασιλείου, Επιμ.) Αθήνα, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράματα και Βοηθήματα.
- Παπανδρέου, Α. Π. (2001). *Μεθοδολογία της Διδασκαλίας* (2η εκδ.). (Ζ. Οδυσσέως, Επιμ.) Αθήνα: Γρηγόρη.
- Παρασκευόπουλος, Θ. Δ. (2005). *Συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Το συναίσθημα του φόβου*. Ατραπός.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (n.d.). *Εξελεγκτική ψυχολογία. Η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση. Προσχολική ηλικία* (Τόμ. 2). Αθήνα.
- Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (n.d.). *Εξελικτική ψυχολογία. Η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση. Προγεννητική περίοδος, βρεφική ηλικία* (Τόμ. 1). Αθήνα.
- Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Ε.-Α. (2008). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες και συνεντεύξεις. *Methology of qualitative research in social sciences and interviews. Open Education- The Journal for Open and Distance Education and Educational Technology*, 4(1).
- Πετροπούλου, Ο., Κασιμάτη, Κ., & Ρετάλης, Σ. (2015). *Σύγχρονες Μορφές Εκπαιδευτικής Αξιολόγησης Με Αξιοποίηση Εκπαιδευτικών Τεχνολογιών*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανάκτηση από <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/232>
- Σταματάκης, Α. (n.d.). *Η Νευροβιολογική Βάση των Συναισθημάτων*. Εργ. Βιολογίας-Βιοχημείας, Τμήμα Νοσηλευτικής, Σχολή Επιστημών Υγείας, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Τσιαντής, Γ. (2000). *Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας* (Τόμ. Α'). Αθήνα: Καστανιώτη.
- Τσιαντής, Γ., & Μανωλόπουλος, Σ. (Επιμ.). (2001). *Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής* (1η Έκδοση εκδ., Τόμ. 1). Αθήνα: Καστανιώτη.
- Φράγκου, Χ. Π. (1999). *Ψυχοπαιδαγωγική. Θέματα παιδαγωγικής ψυχολογίας παιδείας διδακτικής και μάθησης* (37η εκδ.). Αθήνα: Gutenberg Παιδαγωγική σειρά.
- Χρηστάκης, Ν. (2010). *Το πρόσωπο και οι άλλοι*. Αθήνα: Παπαζήση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

A. Δείγμα ερωτήσεων του οδηγού συνέντευξης

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Αγαπητοί συνάδελφοι, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου, με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των Μεταπτυχιακών μου σπουδών με τίτλο "Παιδαγωγικά μέσω Καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών Προσεγγίσεων», του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρονών.

Επιθυμώντας μια ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα αρχικά να σας ενημερώσω ότι η διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15 έως 20 λεπτά. Η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος, και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν, θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θελήσετε να αποχωρήσετε από την συνέντευξη, μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια.

Σας ευχαριστώ πολύ!

Βασικά στοιχεία συμμετεχόντων

Φύλο:.....

Ηλικία:.....

Μορφωτικό επίπεδο:.....

Εμπειρία σε έτη:.....

Πλαίσιο ερωτήσεων ημιδομημένης συνέντευξης

1. Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους; Θα θέλατε να αναφέρετε μερικούς; (αν η απάντηση είναι αρνητική τότε αναφέρω την έννοια του, «ο φόβος είναι μια αντίδραση προσαρμογής που έχει εξαιρετική σπουδαιότητα για την προστασία και την αυτοσυντήρηση του ατόμου. Φόβος, είναι η συναισθηματική αντίδραση σε κάποιον πραγματικό ή αναμενόμενο κίνδυνο. Είναι μια σφοδρή αρνητική θυμική αντίδραση, μια αψιθυμία, προς αντικείμενα, πρόσωπα ή καταστάσεις που αποτελούν απειλή- κίνδυνο για την ψυχοσωματική υπόσταση του ατόμου». (Παρασκευόπουλος Ι. Ν., σ. 130).
2. Ποιους παιδικούς φόβους έχετε συναντήσει από τα παιδιά στον Παιδικό Σταθμό;
3. Τι συναισθήματα σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;
4. Σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;
5. Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζετε σε μια παιδική συμπεριφορά, τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

6. Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο, ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί, μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μια σύντομη περιγραφή.
7. Στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό, εντάσσετε το θέμα του φόβου;
8. Με ποιες δράσεις συνήθως;
9. Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων; και ποιοι ήταν αυτοί;
10. Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μια εκδήλωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί. Πως εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του;
11. Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του, το φόβο του;
12. Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά την δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων; Κι αν ναι, περιγράψτε πως αντέδρασαν εκείνα;
13. Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των Τεχνολογιών της Πληροφορίας και της Επικοινωνίας (ΤΠΕ), μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;
14. Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;
15. Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε επί του θέματος;

Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο που μου αφιερώσατε!

B. ΑΠΟΜΑΓΝΗΤΟΦΩΝΗΜΕΝΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 1

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 40

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 16

Ημερομηνία : 23/12/2020

Ερευνήτρια : Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών, με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων, του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως το 6χροτών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα αρχικά να σας ενημερώσω ότι η διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15 έως 20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θελήσετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους από τους παιδικούς φόβους, θα θέλατε να αναφέρετε μερικούς;
Συνεντευξιαζόμενη 1: Οι φόβοι διαφοροποιούνται ανάλογα με την ηλικία συνήθως. Οι πιο συνήθεις φόβοι είναι για τους ξένους, το σκοτάδι, για δυνατούς θορύβους, φόβος για αποχωρισμό από γονείς, κεραυνούς, φαντάσματα, τέρατα και πολλοί άλλοι.

Ερευνήτρια : Ποιους παιδικούς φόβους έχετε συναντήσει από τα παιδιά στον παιδικό σταθμό;

Συνεντευξιαζόμενη 1: Συνήθως στον παιδικό συναντάμε το φόβο για το άγνωστο περιβάλλον και τα ξένα άτομα.

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματα σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 1: *Ανησυχία αρχικά. Προσπαθώ όμως με ηρεμία να το αναλύσω. Για να βοηθηθεί και εκείνο.*

Ερευνήτρια: Σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 1: *Όχι θεωρώ ότι πρέπει να είμαστε, να παραμένουμε ήρεμοι με σταθερό τόνο φωνής για να είμαστε υποστηρικτικοί απέναντί τους.*

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 1: *Συνήθως τα παιδιά αντιδρούν με κλάμα όταν κάτι τους ενοχλεί ή βγάζουν έντονο άγχος... παρατηρούμε στο σώμα ίσως δυσκαμψία, ...άλλα διαμαρτύρονται, άλλα απομακρύνονται ή φεύγουν.*

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιο παιδικό φόβο, ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 1: *Εεε, ναι. Υπήρχε ένα παιδάκι που την ώρα που παίζαμε κουκλοθέατρο, το παραμύθι το κλασικό ο λύκος με την κοκκινισκουφίτσα, έχοντας το παιδί λοιπόν άσχημο βίωμα από ένα σκύλο στο παρελθόν, έβαλε τα κλάματα τόσο που σταματήσαμε τη δράση αμέσως.*

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 1: *Συνήθως ναι.*

Ερευνήτρια: Με ποιες δράσεις συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη 1: *Μέσω θεατρικού παιχνιδιού κυρίως, ή παραμυθιού, κάποιας ιστορίας που μπορούμε να διαβάσουμε.*

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 1: *Όχι δεν έχω αντιμετωπίσει τέτοια κατάσταση. Συνήθως είναι πιο ήπιοι οι φόβοι σε αυτές τις ηλικίες.*

Ερευνήτρια: Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί. Δηλαδή πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του.

Συνεντευξιαζόμενη 1: *Αρχικά τον κατανόησα το φόβο, τον αξιολόγησα, τον έκανα πιο συγκεκριμένο, και έπειτα έβαλα το παιδί απέναντι στο φόβο του, το διαβεβαίωσα ότι δεν πρόκειται να κινδυνεύσει από αυτό. Βέβαια αυτό είναι κάτι που το παιδί δεν αφήνει εύκολα πίσω του. Οπότε πρέπει να το αναλύσουμε αρκετές φορές ώστε να νιώσει και αυτό ανακουφισμένο στο τέλος.*

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 1: Λοιπόν αυτό νομίζω ότι εξαρτάται από την ποιότητα της εμφάνισης του. Δηλαδή οι περισσότεροι φόβοι σε αυτές τις ηλικίες ξέρουμε ότι είναι παροδικοί. Όμως για να μην εξελιχθούν σε φοβίες και επηρεάσουν και γενικότερα και τη ζωή του παιδιού καλό θα ήταν να ζητηθεί αργότερα βοήθεια από κάποιον παιδοψυχολόγο ίσως.

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων; Και αν ναι περιγράψτε πως αντέδρασαν εκείνα.

Συνεντευξιαζόμενη 1: Ε ναι είχα στο παρελθόν αναφέρει ότι όταν ήμουνα και εγώ παιδί είχα κι εγώ φόβους και έμαθα σιγά-σιγά πώς να τους ξεπερνάω. Τα παιδιά ένιωσαν έκπληκτα γιατί δεν μπορούσαν να συλλάβουν το γεγονός ότι ήμουνα και εγώ κάποτε παιδί και είχα περάσει και εγώ από αυτό το στάδιο.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων ως αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 1: Ναι νομίζω με τα κατάλληλα τεχνικά μέσα και εφόσον το απαιτούν οι συνθήκες, μπορεί βέβαια.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 1: Φυσικά, εννοείται.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 1: Εεεε, να πω ότι θα ήθελα να αφουγκραζόμαστε και να παρατηρούμε πιο πολύ συμπεριφορές των παιδιών μας. Και να είμαστε εκεί.

Ερευνήτρια: Σας ευχαριστώ πολύ για τη χρήσιμη συμβουλή σας.

Συνεντευξιαζόμενη 1: Να 'στε καλά.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 2

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 41

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 19

Ημερομηνία : 23/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των

μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρόνων. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα αρχικά να σας ενημερώσω ότι η διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15 έως 20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θελήσετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να μου απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους τους παιδικούς φόβους; Θα θέλατε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Συνήθως τους φόβους που βλέπουμε στα παιδιά είναι σε κάποιους δυνατούς ήχους, θορύβους, σε ξένους, στον αποχωρισμό από τους γονείς τους. Φοβούνται ίσως κάποια μεγάλα αντικείμενα, εεε, ζώα, έντομα, τέρατα, φαντάσματα. Συνήθως αυτές τις φοβίες μας εκδηλώνουν έως 6 χρονών...στο σκοτάδι στον ύπνο δημιουργούνται έτσι κάποιες φοβίες.

Ερευνήτρια: Ποιους παιδικούς φόβους έχετε συναντήσει από τα παιδιά στον παιδικό σταθμό;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Έχω συναντήσει να φοβάται κάποιο παιδί τα μπαλόνια, τις μάγισσες, φόβο αποχωρισμού από τους γονείς, κυρίως στην περίοδο της προσαρμογής,..... σε κάποια έντομα. Αυτά.

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματα σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Προσπαθώ να είμαι και εγώ ήρεμη στο να μπορέσω να διαχειριστώ τους φόβους του παιδιού... και μέσα από το παιχνίδι, να μπορέσουμε να διώξουμε αυτές τις φοβίες που έχουν εκδηλωθεί.

Ερευνήτρια: Σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Ναι βεβαίως, εννοείται ότι επηρεάζομαι και προσπαθώ να το διαχειριστώ μέσα στην τάξη και πιο ήρεμα κάποια,.. αναλόγως η φοβία που έχει εκδηλωθεί μέσα στα παιχνίδια να μην αναφέρομαι πάνω σε αυτά, γιατί μπορεί το παιδάκι να στεναχωρηθεί από τη φοβία αυτή.

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζετε σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Αυτό το παιδάκι αρχίζει να απομονώνεται εκεί που μπορεί να είναι πάρα πολύ εκδηλωτικό να μαζεύεται,..... να μη θέλει να συμμετάσχει ίσως σε κάποιες

δραστηριότητες που γίνονται μέσα στην ομάδα, να μη θέλει να έρθει σχολείο, να μη θέλει να μπει στο τμήμα.

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 2: Παίζαμε κάποιο παιχνίδι με μπαλόνια και το συγκεκριμένο παιδί είχε απομονωθεί σε μια γωνία, παρατηρούσε και δεν ήθελε καθόλου να συμμετάσχει στη δράση. Μετά από συζήτηση στην αρχή μου έλεγε δικαιολογίες, Δεν θέλω να παίξω, πιο μεγάλο παιδί ήταν γύρω στα 4,5 χρόνων, δεν θέλω να παίξω... Ποιο είναι το πρόβλημα, μετά από μεγάλη συζήτηση μου είπε ότι φοβάμαι πάρα πολύ όταν σπάνε τα μπαλόνια και αν παίξω στο παιχνίδι μπορεί να σκάσει το μπαλόνι μου και εγώ φοβάμαι.

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Συνήθως όχι. Αυτό βγαίνει μέσα από τα θέματα που μπορεί να προκύψουν από κάποιες φοβίες των παιδιών και να γίνουν κάποιες συζητήσεις. Πριν πολλά χρόνια δηλαδή μέσα από κάποια παραμύθια εκδηλώθηκε ότι κάποιο άλλο παιδί είχε φοβίες στις μάγισσες και προσπαθήσαμε να λύσουμε το πρόβλημα αυτό μέσα από τις δράσεις, ώστε να μην του δημιουργούνται επιπλέον φοβίες από τις δραστηριότητες. Πως μπορούμε να καταπολεμήσουμε τις μάγισσες δηλαδή πατήσαμε σε αυτό ώστε να δουλέψουμε και τις φοβίες του παιδιού .

Ερευνήτρια: Θυμάστε με ποιες δράσεις το αντιμετωπίσατε;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Προσπαθήσαμε να διώξουμε, να νικήσουμε τη φοβία μας, είτε να την αποφύγουμε, ότι δεν χρειάζεται να έρχεται κάτι τέτοιο στη ζωή μας, ότι το νικάμε, μέσα από ιστορίες δηλαδή μπόρεσε το ίδιο το παιδί να νικήσει τη φοβία του. Να νικήσει τη μάγισσα και να μην τον φοβίζει. Προσπαθήσαμε να υποτιμήσουμε το συγκεκριμένο πράγμα που τον φόβιζε. Να το ενθαρρύνουμε ώστε να νιώσει ασφάλεια, ώστε να πατήσει στα πόδια του και να μπορέσει να ανταπεξέλθει σε όλο αυτό . Πολλές φορές κοροϊδεύουμε τις φοβίες μας δηλαδή, Γιατί να φοβάσαι τη μάγισσα, Κοίτα πόσο αστεία είναι

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων, και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Αν έγινε κάτι τέτοιο και μου διέφυγε μπορεί να ήταν και κάποια οικογενειακά θέματα. Δηλαδή πράγματα που δεν θα μπορούσαμε εμείς στον παιδικό σταθμό να ανταπεξέλθουμε και να ήταν καθαρά κομμάτι του σπιτιού. Να μην μπορούσε να το φέρει το παιδί στο σχολείο, να ήταν κάτι που έπρεπε να διαχειριστεί η οικογένεια.

Ερευνήτρια: Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί. Πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Το παιδί που είπα παραπάνω, που φοβόταν τις μάγισσες, φτάσαμε στο σημείο να ζωγραφίζει μάγισσες, να φτιάχνουμε, να κατασκευάζουμε και να παίζει πάρα πολύ μέσα από αυτό, να εκδηλώνεται μέσα από αυτό το παιχνίδι μέσα από τις μάγισσες.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Θεωρώ ότι αναλόγως πόσο βαθιά το έχει βάλει μέσα του, δηλαδή μπορεί να είναι μία απλή φοβία που να μπορέσει να την διαχειριστεί πιο μεγάλο, και κάτι άλλο που να μην το δει. Είναι θέμα προσωπικότητας και χαρακτήρα του παιδιού.

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων; Και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα.

Συνεντευξιαζόμενη 2: Όχι δεν έχει τύχει.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων Όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας (ΤΠΕ) μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Δεν το έχω σκεφτεί, ότι θα μπορούσε να συμβεί κάτι τέτοιο.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Ναι βεβαίως.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θέλετε να προσθέσετε επί του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 2: Όχι, ευχαριστώ πολύ.

Ερευνήτρια: Εγώ σας ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο που μου αφιερώσατε.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 3

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 43

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 20

Ημερομηνία : 24/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητή συνάδελφος, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και

Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με το παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρόνων. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα αρχικά να σας ενημερώσω ότι η διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θελήσετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα να απαντήσετε ειλικρινά. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους, θα θέλατε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιζόμενη 3: *Ναι. Γνωρίζω τους παιδικούς φόβους όπως για παράδειγμα του αποχωρισμού δηλαδή όταν τα παιδάκια φοβούνται ότι δεν θα επιστρέψει η μαμά του τον παιδικό σταθμό για να τα πάρει. Επίσης όπως για τα έντομα που έχει συμβεί ως τώρα στην εμπειρία μου, τι άλλο, φόβος για το σκοτάδι δεν ξέρω αν αυτό είναι φοβία βέβαια. Αυτά τώρα μου έρχονται.*

Ερευνήτρια: Ποιους παιδικούς φόβους έχετε συναντήσει εσείς από τα παιδιά στον παιδικό σταθμό;

Συνεντευξιζόμενη 3: *Α, μάλιστα, εγώ έχω συναντήσει το φόβο στα έντομα και συγκεκριμένα στις μύγες, σε βαθμό που ένα κοριτσάκι πάθαινε πανικό όταν το πλησίαζε ένα έντομο όταν πετούσε τριγύρω του και έβαζε τα κλάματα. Επίσης έχει προκύψει παιδάκι να φοβάται τη φωνή του λύκου ή αν ακούει κάποιο ζώο που κάνει ένα βρυχηθμό έντονο και σε περιπτώσεις που έχουμε στο σχολείο κάποια θεατρική παράσταση έχουν εμφανίσει τα παιδιά φόβο πάλι με κάποιες φωνές, με κάποιους ηθοποιούς, με ξένα πρόσωπα και με και με τους δυνατούς ήχους.*

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματα σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναίσθημα του φόβου;

Συνεντευξιζόμενη 3: *Φυσικά δεν είναι ευχάριστο, είναι από αμήχανο, δυσάρεστο γιατί εκείνη τη στιγμή διαταράσσεται το πρόγραμμα, η εύρυθμη λειτουργία, καλείσαι να ανταπεξέλθεις και να καλύψεις συναισθηματικά το παιδί που βιώνει τη φοβία, το φόβο, όποτε χρειάζεται να αναπροσαρμόσεις ενδεχομένως την διδακτική σου, την δραστηριότητά σου, την δράση που εκείνη τη στιγμή κάνεις. Ακόμα κι αν είναι στη ρουτίνα του παιδικού σταθμού πάλι πρέπει να σκύψεις στο παιδάκι αυτό και να αφήσεις κάτι άλλο, οπότε οπωσδήποτε τα συναισθήματά για μένα είναι αμηχανία, ενόχληση, δυσαρέσκεια, ανησυχία.*

Ερευνήτρια: Σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε και στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 3: *Με επηρεάζουν βέβαια γιατί μιλάμε για πολύ μικρές ηλικίες στον παιδικό σταθμό. Οπότε ο ενήλικας είναι αυτός που πρέπει να βοηθήσει το παιδί να ανταπεξέλθει αν όχι να ξεπεράσει, που μπορεί να χρειαστεί και την ειδική παρέμβαση και περισσότερο χρόνο, αλλά στην παρούσα φάση που αυτό διαδραματίζεται, οφείλει να το αντιμετωπίσει ο παιδαγωγός οπότε φυσικά και επηρεάζομαι όταν συμβαίνει.*

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζετε σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 3: *Τα σημάδια θα μπορούσα να πω ότι είναι η αποστροφή προς το πράγμα, αντικείμενο, στο πρόσωπο, ή ότι είναι αυτό, το κλάμα, η γκρίνια, οι έντονες εκφράσεις του προσώπου, οι μορφασμοί και οι σπασμοί που κάνει ένα παιδί όταν φοβάται, και μπορώ να πω και η εφίδρωση, γιατί όταν ειδικά είναι αγόρι μπορείς να διακρίνεις στο μέτωπο όταν υπάρχουν σημάδια ιδρώτα, οπότε εικάζεις ότι το παιδί νιώθει δυσάρεστα και συνδυάζεις και αν έχεις παρατηρήσει και το φαινόμενο που του προκαλεί αυτή τη δυσαρέσκεια, έρχεται και δένει με το σημάδι.*

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 3: *Εε, ναι, ο φόβος προς τα ζώα, αφού πρώτα το ανιχνεύουμε όπως σας είπα από το θέατρο, ή όπως το διάβασμα ενός παραμυθιού που ως παιδαγωγός καλούμαι να αλλάξω τη φωνή μου, εκεί έχει εμφανιστεί κυρίως στα άγρια ζώα, της ζούγκλας, έχουν εμφανιστεί φόβοι του παιδιού.*

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 3: *Βεβαίως, πέρα από την πλούσια, το πλούσιο εποπτικό τα βιβλία που υπάρχουν στην βιβλιοθήκη του σταθμού μας, συνήθως μέσα από τα projects τα μηνιαία, τα ετήσια προσπαθούμε τους φόβους να τους στηλιτεύουμε, να τους διακωμωδούμε, να τους μάθουμε, να παίζουμε, να τους ξορκίζουμε, με λίγα λόγια ακόμα αν μπορώ να χρησιμοποιήσω αυτή τη λέξη*

Ερευνήτρια: Έχετε να μου πείτε και κάποιες άλλες δράσεις συμπληρωματικά με ότι αναφέρατε μέχρι στιγμής;

Συνεντευξιαζόμενη 3: *Εεεε, όχι... Δεν μου έρχεται κάτι στο μυαλό, βέβαια να προσθέσω ότι δεν μίλησα για τα οικόσιτα ζώα, για το σκύλο ας πούμε που ζει, δεν είναι άγριο ζώο, δεν είναι ο φόβος των παιδιών μόνο για τα άγρια ζώα, μου έχει αφηγηθεί και παιδί δάγκωμα από σκύλο και γρατζούνισμα από γάτα τα οποία είδα μετά ότι του είχαν μείνει σαν φοβία μετά από αυτό το ζώο σαν φόβο.*

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων, και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 3: Όχι, ... δεν μου έχει συμβεί κάτι ακραίο που να παρέμεινε και να μην αντιμετωπίστηκε. Είναι λίγο πολύ συνηθισμένοι φόβοι που τους συναντάμε δηλαδή στην ανάπτυξη του παιδιού.

Ερευνήτρια: Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβο από κάποιο παιδί πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σχέση με το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 3: Αρχικά πρωτίστως είμαι ψύχραιμη. Παραμένω εγώ ψύχραιμη και οποιαδήποτε προσπάθεια προς το παιδί για να αντιμετωπίσουμε από κοινού τον φόβο του, είναι με ήρεμη φωνή έτσι ώστε να μην εντείνω την ανησυχία του. Έχω προσπαθήσει και με τη σωματική επαφή. Δηλαδή όταν δεν ανταποκρίνεται το παιδί πρώτα με τη φωνή και με το λόγο, ε τότε προσπαθώ με τη σωματική επαφή, δηλαδή το παροτρύνω, έλα να σε αγκαλιάσω, δώσε μου το χέρι σου, του χαϊδεύω τα μαλλιά, έτσι ώστε αυτό να απαλύνει σιγά σιγά. Έτσι συνήθως συνέρχονται όλες οι περιπτώσεις που κάτι διαταράσσει το παιδί και εκείνη την στιγμή καλούμαι να αντιμετωπίσω. Τώρα μου ήρθε ένα παράδειγμα ακόμα, στην τουαλέτα που συνοδεύουμε τα παιδιά, υπήρξε μία έντονη δυσαρέσκεια του παιδιού για τη διάρκεια που καθόταν στη λεκάνη. Δεν ξέρω αν ήταν φοβία για το προϊόν που αποχωριζόταν, αλλά το παιδί υπέφερε οπότε έπρεπε να σκύψω μπροστά από το παιδί αυτό, να του κρατήσω τα ποδαράκια, να του κρατήσω τους ώμους μετά, τα χεράκια, για να νιώσει ασφάλεια ότι είναι κάποιος δίπλα του για να τελειώσει, να ολοκληρώσει αυτό που έκανε.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 3: Από μόνο του νομίζω ότι είναι κάτι που δεν μπορώ να το παρατηρήσω. Θέλει διάρκεια για να το παρατηρήσω. Πρέπει να είναι κάτι επαναλαμβανόμενο, να το αφήσουμε εντελώς αβοήθητο, για να πούμε ναι, κατάφερε να το ξεπεράσει. Επειδή παρεμβαίνει ο παιδαγωγός και εγώ μιλώντας για μένα προσωπικά, σίγουρα παρεμβαίνω με ρόλο διευκολυντικό, διαμεσολαβητικό, βοηθώ δηλαδή να το ξεπεράσει το παιδί, δεν μπορώ να ξέρω αν θα το ξεπεράσει από μόνο του. Και τώρα μου ήρθε ακόμα μια φοβία, αν μπορώ να την προσθέσω, των φαρμάκων αυτών που τους δίνουμε τις πρώτες βοήθειες όταν χτυπάνε. Όταν γίνεται ένα τραύμα τα παιδιά συνήθως τσιρίζουν όταν πας να τους βάλεις μπεταντίν, που κι αυτό γίνεται με παιγνιώδη τρόπο, και σε ανύποπτη στιγμή αργότερα με τραγούδι προς το γιατρό, παραμύθι για το γιατρό, για τις πρώτες βοήθειες, και για τα εμβόλια που τα παιδιά φοβούνται τη σύριγγα, για αυτό και παίζουμε πολύ θεατρικό και δραματικό παιχνίδι και παίζουμε το γιατρό στον ασθενή. Οπότε από μόνο του λοιπόν, ότι δεν μπορώ να το πω με βεβαιότητα γιατί χρειάζεται να υπάρξει μια φοβία που θα την παρατηρήσουμε πολύ καιρό, και αναπτυξιακά με το

πέραςμα του χρόνου τα παιδιά βοηθούνται από το περιβάλλον της οικογένειας και του σχολείου και κάποια πράγματα απαλύνονται, όχι όμως μόνα τους.

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων, και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα;

Συνεντευξιαζόμενη 3: Εεεμ, ...δε μου έρχεται κάποιο παράδειγμα αυτή τη στιγμή στο μυαλό συγκεκριμένο. Γενικά δεν επιλέγω στα παιδιά να εκφράζω πάντα τα συναισθήματά μου. Κι επειδή μία ημέρα στο παιδικό σταθμό είναι μία καθημερινή, είμαστε άνθρωποι και έχουμε όλες τις αδυναμίες μας, δεν είναι όλες οι μέρες ίδιες, άλλες μέρες είναι ίδιες και υπάρχουν μέρες που νιώθουμε καλά, άλλες λιγότερο καλά. Οπότε σίγουρα ασυνείδητα έχω εκφράσει στα παιδιά κάποια φοβία μου και κάποια ανησυχία μου κάποιες φορές. Αλλά συνειδητά να έχω αναφέρει κάποιο γεγονός δεν το έχω κάνει. Συνήθως παραδειγματίζομαι καλές πρακτικές για να έχουνε παράδειγμα προς μίμηση, όχι προς αποφυγή.

Ερευνήτρια: Θυμάστε εάν αφορούσε κάποιο τέτοιο παράδειγμα κάποιον παιδικό φόβο ή και πώς αντέδρασαν τα παιδιά;

Συνεντευξιαζόμενη 3: Όχι δεν αφορούσε τον παιδικό φόβο. Όσον αφορά το παιδικό φόβο όπως είπα και πριν ότι εκφράζομαι και να αναφέρομαι στις εμπειρίες μου στα παιδιά στα πλαίσια της αφήγησης και με αφορμή διάφορα γεγονότα, αλλά συγκεκριμένα για παιδικό φόβο δεν μπορώ να θυμηθώ κάτι που να το περιέγραψα και να αφορούσε κάτι δικό μου.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων, όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων ;

Συνεντευξιαζόμενη 3: Προσωπικά η ως τώρα ενασχόλησή μου με τα ΤΠΕ δε μου έχει δείξει κάποιο συγκεκριμένο λογισμικό που θα μπορούσε να βοηθήσει. Όμως αν το σκεφτώ εντελώς ελεύθερα και με την τεχνολογία που έχω, θα μπορούσε η κάθε παιδαγωγός να κατασκευάσει με τη βοήθεια της τεχνολογίας διάφορα προϊόντα ως προς τα πω έτσι, που θα μπορούσαν να βοηθήσουμε στη διαχείριση του φόβου. Το πολύ απλό του μπορώ να σκεφτώ είναι ένα powerpoint με εικόνες και κείμενο που θα μπορούσε ενδεχομένως με τη φωτογραφία ενός ζώου, ενός σκύλου, τον ήχο και μετά κάποιες εικόνες που με παιγνιώδες τρόπο, με ένα γλυκούλι σκυλάκι που τα παιδιά το χαϊδεύουν και είναι όλα χαρούμενα, με κάποιον τρόπο έτσι της τεχνολογίας γιατί η εικόνα είναι πολύ ισχυρό μέσο, θα μπορούσε να βοηθήσει ή να συμπληρώσει την προσπάθεια διαχείρισης των φόβων των παιδιών.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 3: Γηράσκω αεί διδασκόμενος. Οπότε οτιδήποτε αφορά τα παιδιά με ενδιαφέρουν ως επιμόρφωση. Πόσο μάλλον ένα τόσο λεπτό θέμα που δεν είναι και

εύκολο ανιχνεύσιμο, και υπάρχει και λίγο ενδεχομένως ταμπού να το αναφέρεις στο γονιό, γιατί δεν ξέρεις και τη δική του αντίδραση και δεν ξέρεις κι αν θα το λάβει κι ως ενοχή, ή δική του ανεπάρκεια ή παράλειψη που το παιδί του έχει αναπτύξει κάποιο φόβο. Οπότε ναι, φυσικά απαντώ ότι θα με ενδιέφερε μία τέτοια σχετική επιμόρφωση.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 3:Νομίζω δεν έχω κάτι να προσθέσω. Δεν ξέρω αν εσείς θέλετε κάποια επεξήγηση, είμαι στη διάθεσή σας .

Ερευνήτρια: Εμένα με καλύψατε πάρα πολύ, ήταν πάρα πολύ χρήσιμα όλα αυτά που μου είπατε όλες οι εμπειρίες σας και οι απόψεις σας και δεν μένει παρά να σας ευχαριστήσω πολύ για το χρόνο που αφιερώσατε.

Συνεντευξιαζόμενη 3: Παρακαλώ και ευχαριστώ πολύ. Ήταν πολύ ενδιαφέρουσα αυτή η συνέντευξη και σας εύχομαι καλή επιτυχία στην διπλωματική σας εργασία.

Ερευνήτρια : Ευχαριστώ πάρα πολύ. Γεια σας.

Συνεντευξιαζόμενη 3: Γεια σας.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 4

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 53

Μορφωτικό επίπεδο: ΠΕ Νηπιαγωγός

Εμπειρία σε έτη: 30

Ημερομηνία : 24/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών, με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων, του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρόνων. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα αρχικά να σας ενημερώσω ότι διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15 έως 20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θελήσετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη, μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνειά. Σας ευχαριστώ πολύ.

Ερευνήτρια: Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους, αν θέλετε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Συνήθως είναι η φοβία για το σκοτάδι, πρόσφατα άκουσα για τα ζόμπι, πιο πολύ διάφορα φαινόμενα βροχή, αέρας, μερικές φορές τα ζώα, σκυλιά. Ως επί το πλείστον όμως ο φόβος είναι για το σκοτάδι και το βράδυ πιο πολύ .

Ερευνήτρια: Εσείς ποιούς παιδικούς φόβους έχετε συναντήσει από τα παιδιά στον παιδικό σταθμό;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Σε δεδομένη συζήτηση που έγινε με τα παιδιά, πιο πολλοί μου είπαν το σκοτάδι. Μου ανέφεραν τα ζόμπι σε συγκεκριμένο παράδειγμα, μου ανέφεραν το σκυλί, μου ανέφεραν τη βροχή και τα μπουμπουνητά, τους κεραυνούς, αυτά από όσο θυμάμαι.

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματά σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Νιώθω κάπως περίεργα,..... προσπαθώ να μπω στη θέση του. Γιατί και εγώ μικρή φοβόμουν το σκοτάδι και άφηνα πάντα ένα φωτάκι ανοιχτό το βράδυ. Προσπαθώ να έρθω στη θέση του και προσπαθώ να δω πως μπορώ να το βοηθήσω ώστε να μη φοβάται.

Ερευνήτρια: Σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Όχι..... δε με επηρεάζει σε κάποιο βαθμό. Ίσα ίσα μένω αρκετά ψύχραιμη και προσπαθώ με την κουβέντα, με τη συζήτηση πιο πολύ, να έρθω στη θέση του και να το ρωτήσω τι το ενοχλεί, τι είναι αυτό που φοβάται. Να δώσω ένα παράδειγμα, όταν ένα παιδάκι μου είπαν ότι φοβάται τα ζόμπι, το ρώτησα τί ακριβώς είναι τα ζόμπι για σένα.

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Τα παιδιά δεν εκδηλώνονται εύκολα. Και για να εκδηλώσουν το φόβο τους, πιο πολύ θα πρέπει να τον αντιμετωπίζουν στο σχολείο. Το σχολείο δεν έχει σκοτάδι για να αντιμετωπίσουν το φόβο τους, όμως έχει τύχει κάποιο παιδί να φοβάται τη βροχή, τον πολύ αέρα, κι εκεί τον έχει εκδηλώσει τον φόβο του στο σχολείο..... Εκεί προσπαθείς να το καθησυχάσεις το παιδί.

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 4: Όχι. Μερικές φορές τα παιδιά μπορεί να φοβηθούνε όταν τους διηγείσαι για τον πόλεμο, εεε, ή όταν τους διηγείσαι εθνικά θέματα για την 28η ή την 25η Μαρτίου, όμως παρόλ' αυτά άμα εξηγήσεις στα παιδιά με πολύ όμορφο τρόπο θα

καταλάβουν ότι δεν έχουν να φοβηθούν κάτι. Ότι όλα αυτά είναι ιστορία, και ότι όλα ανήκουν στο παρελθόν.

Ερευνήτρια: Εσείς στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Τον εντάσσουμε γιατί θεωρώ ότι είναι κάτι που απασχολεί πάρα πολύ τα παιδιά. Ειδικά τα παιδιά που αντιμετωπίζουν τους φόβους τους, έχουμε ειδικές δραστηριότητες, να δώσω ένα παράδειγμα, κάποια στιγμή δώσαμε μια φωτοτυπία στα παιδιά, το φοβόσακο. Έναν σάκο δηλαδή που ζητήσαμε από τα παιδιά τι ήταν αυτό που τα φόβιζε πιο πολύ, ώστε να το κλείσουμε μέσα και να το αφήσουμε. Και ήταν καλή δραστηριότητα, θεωρώ απέδωσε.

Ερευνήτρια: Έχετε και κάποιες άλλες δράσεις συμπληρωματικά, εκτός από αυτή που μου αναπτύξατε μέχρι στιγμής, να μου πείτε;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Γενικώς με τα συναισθήματα. Πιο πολύ δουλεύουμε με το τι μας κάνει χαρούμενους, τι μας κάνει λυπημένους, τι μας κάνει να είμαστε φοβισμένοι, εκεί εντάσσεται κι ο φόβος. Αν δηλαδή δουλεύουν γενικώς τα συναισθήματα, θα βγει κι ο φόβος. Γιατί τα παιδιά δε λένε γενικώς το φόβο τους. Εάν δε δοθεί μια αφορμή, δεν θα ρθουν και θα πουν ααα εγώ φοβάμαι αυτό...Πρέπει πρώτα να εντοπιστεί ο φόβος, δηλαδή να δοθεί κάποια αφορμή και να βγει ο φόβος ποιος είναι.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων, και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί ;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Όχι στα τόσα χρόνια που δουλεύω δεν μου έχει τύχει κάτι που να μην ήταν αντιμετωπίσιμο. Ακόμα και το ζόμπι που άκουσα και μου φάνηκε περίεργο ύστερα κι αυτό λύθηκε. Δεν είχα κάτι το πολύ περίεργο.

Ερευνήτρια: Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Δεν είχα κάποια πολύ τραγική συμπεριφορά.... δηλαδή ένα παιδάκι που εμφάνισε φόβο εκείνη την ώρα που έβρεχε και μπουμπουνίζε δυνατά, ήτανε το πιο σωστό ήτανε να του εξηγήσω τι συμβαίνει. Τι συμβαίνει όταν ακούει αυτό το μπουμπουνητό, τι συμβαίνει όταν ακούει τον κεραυνό. Όλα αυτά και θεωρώ ότι το βοήθησα και θεωρώ ότι δεν είχε θέμα μεγάλο. Ίσα ίσα που μετά είδαμε τη βροχή, το καταλάβαμε, το συζητήσαμε με όλα τα παιδιά, και πήγε πολύ καλά, πήγε πάρα πολύ καλά .

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Όχι, θεωρώ ότι θέλει βοήθεια το παιδί. Πρέπει πρώτα να τον αναγνωρίσει, να δει ποιος είναι ο φόβος. Και μετά πρέπει να τον αντιμετωπίσει και να τον συζητήσει, να τον εκφράσει.

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα.

Συνεντευξιαζόμενη 4: Ναι τους είχα πει πως κι εγώ μικρή φοβόμουν το σκοτάδι, και για να τον λύσω τον φόβο μου και να μη φοβάμαι, έβαζα ένα μικρούλη φωτάκι ώστε να βλέπω και το σκοτάδι δεν είναι και τόσο τρομερό. Ότι είναι μέρος της καθημερινότητάς μας. Τη νύχτα έχει σκοτάδι.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Θεωρώ ότι μπορεί. Εφόσον τώρα πια η τεχνολογία έχει εξελιχθεί τόσο πολύ θεωρώ ότι με κατάλληλα είτε παιχνίδια είτε και δραστηριότητες, είτε και ηλεκτρονικά μέσω κομπιούτερ μπορούν να βοηθήσουν.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Θα με ενδιέφερε να μάθω πώς μπορώ να βοηθήσω ένα παιδί πιο πολύ. Να βοηθήσω να ξεπεράσει αυτό που του συμβαίνει.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε επί του θέματος ;

Συνεντευξιαζόμενη 4: Όχι αυτό που θέλω να παρατηρήσω είναι ότι εάν δεν δώσεις την αφορμή και δεν δημιουργήσεις κάποια κατάσταση δεν θα εκδηλωθούν τα παιδιά για να πουν το φόβο τους. Εμείς δώσαμε την αφορμή είτε με την συγκεκριμένη φωτοτυπία, είτε ένα παιδάκι φοβήθηκε εκείνη την ώρα, πρέπει να υπάρχει κάποια αφορμή, ώστε τα παιδιά να μπορούν να εκδηλώσουν το φόβο τους, και μετά να γίνει ανάλογη κουβέντα, έστω κι ένα παιχνίδι για να μπορούν να το ξεπεράσουν.

Ερευνήτρια: Πολύ ωραία, πολύ ωραία σας ευχαριστώ πάρα πολύ, ήταν πολύτιμες οι συμβουλές σας και οι απόψεις σας. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο που αφιερώσατε

Συνεντευξιαζόμενη 4: Κι εγώ ευχαριστώ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 5

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 40

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 12

Ημερομηνία : 24/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε σε διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρόνων. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα θα ήθελα αρχικά να σας ενημερώσω ότι η διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θελήσετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη, μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους θα θέλατε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Σίγουρα γνωρίζω αρκετούς λόγω επαγγέλματος, κάποιοι από αυτούς οι πιο γνωστοί και οι πιο συχνοί είναι ο φόβος της εγκατάλειψης, είναι το σκοτάδι, έχει να κάνει με τους δυνατούς θορύβους, με τις μεταμφιέσεις, τα τέρατα, τα ζώα και γενικά πράγματα τα οποία μέσα στο μυαλό τους δεν μπορούν να τα εξηγήσουν και υπάρχει αυτός ο φόβος του άγνωστου.

Ερευνήτρια: Ποιους παιδικούς φόβους έχετε συναντήσει από τα παιδιά στον παιδικό σταθμό;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Εεεε, η πιο συχνή εμφάνιση λόγω του ότι ασχολούμαι με βρεφικά τμήματα κυρίως σε όλα αυτά τα χρόνια, οπότε οι ηλικίες είναι αρκετά μικρές, ο πιο συχνός φόβος είναι ο φόβος της εγκατάλειψης. Μετά από κει και πέρα είναι οι φόβοι ενδεχομένως για τέρατα για κάποια ζώα, όπως ο λύκος και όλα αυτά τα οποία μέσα στο μυαλό τους ενδεχομένως έχουν περάσει κάπως διαφορετικά,.... τις μεταμφιέσεις, φοβούνται μεταμφιέσεις, τους κλόουν γενικά στο θέατρο και τέτοια έχω παρατηρήσει κυρίως εκεί εστιάζεται ο φόβος τους.

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματα σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 5: το πρώτο πράγμα που νιώθω είναι η ανάγκη να το καθησυχάσω. Σίγουρα έχω και μία μικρή αγωνία μέσα μου αν θα τα καταφέρω να το καθησυχάσω, συμπάσχω μαζί του κατανοώ κατά κάποιο τρόπο μπαίνω στη θέση του μπορώ να καταλάβω πώς νιώθει και σίγουρα θυμάμαι και τον εαυτό μου και τις δικές μου

τις φοβίες. Οπότε κατά κάποιο τρόπο προσπαθώ, εννοώ συναισθηματικά, συμπάσχω, αυτό που μου δημιουργείται είναι η ανάγκη, πλέον ως ενήλικας, να του το εξηγήσω όσο το δυνατόν καλύτερα για να το καταλάβει με το δικό του το μυαλό να το καθησυχάσω .

Ερευνήτρια: Τα δικά σας αυτά τα συναισθήματα που μου περιγράψατε, σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Πιστεύω σε ένα βαθμό ναι. Γιατί σίγουρα με αυτό που νιώθω εγώ και το γεγονός ότι μπορώ να μπω στη θέση του και να θυμηθώ τα δικά μου, κατά κάποιο τρόπο του συμπεριφέρομαι θεωρώ, όπως θα ήθελα και πιστεύω ότι θα ήθελα εγώ να μου συμπεριφερθούν, εάν ήμουν στη θέση του. Οπότε ναι σίγουρα επηρεάζομαι.

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 5: μμμ... πρώτα από όλα το κλάμα. Το κλάμα, η ανησυχία όταν βλέπω ότι το παιδί είναι σε μία εγρήγορση, δεν μπορεί να ηρεμήσει, το βλέπω ότι στις κινήσεις του συνόλου τη συμπεριφορά είναι την ανήσυχο. Επίσης η προσπάθεια να αποφύγει κάποιες δραστηριότητες και να εκτεθεί σε αυτό που του προκαλεί φόβο, μπορεί να έχει κάποια ιδιαίτερη προσκόλληση σε κάποιο ρούχο, σε κάποιο αντικείμενο, πράγμα που δείχνει ότι νιώθει ανασφάλεια. Τέτοια πράγματα .

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 5: Οι εκπαιδευτικές δράσεις μέσα από τις οποίες κυρίως εγώ έχω παρατηρήσει να εκδηλώνονται κάποιοι φόβοι έχει να κάνει κυρίως με τις θεατρικές παραστάσεις, το κουκλοθέατρο, τα παραμύθια, σε αυτές τις περιπτώσεις το οποίο θεωρώ ότι έχει να κάνει και με τη μεταμπίηση. Αυτό που λέμε ότι με το που βλέπει μία μορφή την οποία δεν την έχει συνηθίσει και το τρομάζει, και μετά μέσα από τα παραμύθια κυρίως ότι έχει να κάνει με τα ζώα με τα τέρατα, μέσα από τέτοιες δράσεις κυρίως.

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Προσπαθώ όσο μπορώ κυρίως μέσα από τα παραμύθια και τη συζήτηση μέσα από κάποια εναύσματα που μπορεί να μας δοθούν. Μέσα από παραμύθια κυρίως εντάσσεται όλο αυτό είναι πολύ ξαναλέω ότι είναι ηλικίες με τις οποίες δουλεύω που βιωματικά μου είναι πάρα πολύ δύσκολο να χειριστώ ένα τέτοιο θέμα διαφορετικά.

Ερευνήτρια: Μόλις μου απαντήσατε και την επόμενη ερώτηση που θα σας ρώταγα με ποιες δράσεις αλλά πολύ ωραία μου είπατε με το παραμύθι. Έχετε υπόψη σας και κάτι άλλο, θέλετε συμπληρωματικά να συμπληρώσετε και κάποια άλλη δράση εκτός από παραμύθι;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Όχι, όχι.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβο από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Θεωρώ πως όχι, αλλά σίγουρα υπάρχουν φόβοι για τους οποίους δεν μπορείς να τους αντιμετωπίσεις εκείνη τη στιγμή που εκδηλώνεται με το να το παρηγορήσεις το παιδί,.... αλλά υπάρχουν και κάποιες άλλες φοβίες για παράδειγμα μπορεί ένα παιδί να φοβάται ότι θα ρθει να το φάει ο κακός ο λύκος για οτιδήποτε, υπάρχουν κάποιοι φόβοι όπου αν αυτοί έχουν ξεκινήσει και τροφοδοτούνται μέσα από το σπίτι και το οικογενειακό περιβάλλον, ναι μεν εσύ θα το αντιμετωπίσεις τη στιγμή που εκδηλώνεται, αλλά σίγουρα παίζουν πάρα πολλοί παράγοντες ρόλο ως προς το πώς θα αντιμετωπίσεις και πόσο καλά θα αντιμετωπίσεις ένα φόβο.

Ερευνήτρια: Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβο από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με αυτό το φόβο;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Αυτό το πράγμα που κοιτάω να κάνω είναι να δείξω κατανόηση για όλα αυτά που αισθάνεται, να το πάρω μία αγκαλιά να του δείξω ότι το καταλαβαίνω και να προσπαθήσω να του εξηγήσω και να καταλάβω ακριβώς από πού πηγάζει όλος αυτός ο φόβος, όλη αυτή η αντίδραση και η συμπεριφορά. Θα του εξηγήσω με απλά λόγια όσο μπορώ, χωρίς να πω ψέματα, χωρίς να το κάνω να αισθανθεί ότι είναι χαζό που αισθάνεται έτσι, το βασικότερο που θα κάνω θα είναι να του δείξω ότι είμαι εκεί και ότι το καταλαβαίνω και θα προσπαθήσω να του εξηγήσω. Με αυτό τον τρόπο προσπαθώ να το χειριστώ. Τώρα ποιο ήταν το δεύτερο σκέλος;

Ερευνήτρια: Πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με αυτό το φόβο;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Την επόμενη φορά που ενδεχομένως θα ένιωθε πάλι το ίδιο φόβο ή την ίδια αναστάτωση, την ίδια ανασφάλεια, θα αναζητούσε εμένα για να τον παρηγορήσω. Σιγά σιγά όλο αυτό το πράγμα και με τον καιρό και ωριμάζοντας το παιδί και θέλω να πιστεύω και μέσα από τη δική μου συμπεριφορά οι φόβοι άρχισαν να μειώνονται και σε ένταση και σε συχνότητα.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του ;

Συνεντευξιαζόμενη 5:εξαρτάται από το από το φόβο θεωρώ. Εντάξει κάποιοι περιστασιακοί φόβοι ή στιγμιαίοι ή οτιδήποτε ενδεχομένως ναι. Αλλά σίγουρα χωρίς την ενήλικη βοήθεια θεωρώ ότι είναι δύσκολο να τους ξεπεράσει το παιδί μόνο του, γιατί δεν καταλαβαίνει τον κόσμο όπως εμείς και σίγουρα δεν ξέρει και τον τρόπο να το διαχειριστεί όλο αυτό το πράγμα, δεν ξέρει πώς να το διαχειριστεί . Οπότε είναι δική μας δουλειά των ενηλίκων να το βοηθήσουμε πρώτα από όλα να κατανοήσει τι νιώθει και έπειτα να βρει

τρόπους να το διαχειριστεί. Ναι μόνο του στο τέλος θα το διαχειριστεί, αλλά τον τρόπο θα πρέπει να του το δείξουμε εμείς.

Ερευνήτρια: Έχετε ποτέ αναφέρει στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Ναι έχουν υπάρξει φορές που το έχω κάνει ειδικά σε λίγο πιο μεγάλες ηλικίες και σε μικρές ακόμα και αν δεν πολύ καταλαβαίνουν, εγώ πάντα μιλάω. Έχει συμβεί σε κάποιους φόβους έχω πει και δικές μου, δικά μου προσωπικά έτσι βιώματα, άλλες φορές τα παιδιά έδειχναν ενδιαφέρον έκαναν ερωτήσεις και φαινόταν να τα ηρεμούσε το γεγονός ότι και κάποιος άλλος έχει ζήσει αυτό δεν είμαι μόνη μου σε όλο αυτό, και κάποιος άλλος το έχεις το έχει βιώσει άρα ξέρει. Κάποιος άλλες φορές ήταν σαν να μην το έλεγα. θεωρώ όμως ότι πιστεύω ότι εκεί είχε να κάνει με το γεγονός ότι το παιδί δεν ήταν στην κατάλληλη στιγμή να το καταλάβει ήταν σε πανικό, δεν μπορούσε να ακούσει ούτε να δεχτεί αυτά που του έλεγα.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ δηλαδή, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Η αλήθεια είναι πως δεν έχω ασχοληθεί πάρα πολύ με όλο αυτό και δεν μπορώ να γνωρίζω επακριβώς τι, τους τρόπους και όλα αυτά, αλλά σίγουρα όσο η παιδαγωγική επιστήμη προχωράει μπροστά είναι όφελος και θεωρώ ότι ναι ακόμη και σε αυτό θα μπορούσε να βοηθήσει. Όφελος είναι. Οτιδήποτε προχωράει μπροστά είναι προς όφελος των παιδιών και της ψυχικής τους υγείας.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 5: Ναι αν μπορούσα να το κάνω. Ναι πάρα πολύ .

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε επί του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 5:αυτό που θα ήθελα να πω και θεωρώ πολύ βασικό για τους παιδικούς φόβους και γενικά για την ψυχοσύνθεσή του παιδιού σε ότι έχει να κάνει με αυτό, είναι ότι κατά τη γνώμη μου είναι πάρα πολύ σημαντικό να μην κοροϊδεύουμε το παιδί όσο ανόητοι και αν φαντάζουν οι φόβοι τους για μας, γιατί για εκείνο είναι πραγματικοί, το πρώτο, και να μην του λέμε ψέματα, να μην του ενισχύουμε την ανασφάλεια, να ξέρει το παιδί ότι ακόμα και αν κάτι μπορεί να είναι άσχημο ή να φαίνεται άσχημο, να είναι τρομακτικό, να ξέρει ότι μπορεί να το αντιμετωπίσει. Χωρίς να λέμε ψέματα, χωρίς να το κοροϊδεύουμε και πάντα με συζήτηση και κατανόηση, να έχει ένα περιβάλλον δηλαδή ασφαλείας και εμπιστοσύνης, για να μπορέσει αργότερα να μπορεί να στηριχθεί και μόνο του. Αυτό.

Ερευνήτρια: Πολύ ωραία, πολύ ωραία, σας ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο που μου αφιερώσατε .

Συνεντευξιαζόμενη 5: *Ευχαριστώ .*

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 6

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 47

Μορφωτικό επίπεδο: ΠΕ Νηπιαγωγός

Εμπειρία σε έτη: 17

Ημερομηνία : 26/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε σε διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρονών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα θα ήθελα αρχικά να σας ενημερώσω ότι η διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν, θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη, μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους αν θέλετε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 6: *Ε ναι, οι φόβοι που γνωρίζω είναι ο φόβος στο σκοτάδι, ο φόβος στο σκάσιμο του μπαλονιού, και στο μπαλόνι, ο φόβος προς τον κλόουν, γενικότερα τους ανιματέρ και φόβοι σε διαφορετικές δραστηριότητες από αυτές που έχουν συνηθίσει τα παιδιά. Ας πούμε, στους έντονους θορύβους, ή στις έντονες εκφράσεις. Αυτούς τους φόβους συνήθως συναντάμε σε παιδιά που ανήκουν στο φάσμα του αυτισμού.*

Ερευνήτρια: Ποιους παιδικούς φόβους έχετε συναντήσει από τα παιδιά στον παιδικό σταθμό; Ήδη μου απαντήσατε στην προηγούμενη ερώτηση υπάρχει κάποιος άλλος που θα θέλατε να προσθέσετε;

Συνεντευξιαζόμενη 6: *Νομίζω ότι αυτό που έχω συναντήσει στον παιδικό σταθμό και νομίζω ότι δεν σας το ανέφερα πριν, είναι στα πλαίσια της δραστηριότητας του κουκλοθέατρου. Ο φόβος ως προς το λύκο.*

Ερευνήτρια: Εσάς τι συναισθήματα σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 6: *..... ότι είναι κάτι φυσιολογικό, και ότι είναι κάτι το οποίο πρέπει σαν παιδαγωγοί να το αντιμετωπίσουμε γιατί είναι στα πλαίσια της δουλειάς μας .*

Ερευνήτρια: Αυτά τα συναισθήματα που εσείς αισθάνεστε σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 6: *Με επηρεάζουν και εντείνεται το δικό μου το συναίσθημα αν δεν είναι το συναίσθημα του παιδιού εύκολα διαχειρίσιμο και αυτό επηρεάζει και την τάξη μου.*

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 6: *Το σύνηθες είναι να αρχίσει να κλαίει. Μόλις δει κάτι που του δημιουργεί μία στρεσογόνο κατάσταση. Έτσι κάτι άλλο το πιο απλό είναι να το πει. Όταν τον ρωτήσεις επίσης αλλά επειδή σε αυτές τις ηλικίες η λεκτική επικοινωνία δεν καθίσταται απόλυτα ικανή, συνήθως το αντιλαμβάνεσαι μέσα τη γλώσσα του σώματος, δηλαδή μπορεί να κλείσει τα αυτιά του, μπορεί να κλείσει τα μάτια του, μπορεί να σκύψει και να με θέλει να δει, μπορεί να μαζευτεί και να γυρίσει στο πρόσωπό του. Ή μπορεί να θέλει να φύγει από κει που βρίσκεται .*

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 6: *Μέσα από την εκπαιδευτική δράση... πολύ σπάνια έχει, στα πλαίσια μιας δράσης ας πούμε που μπορεί να έχει έρθει ένα θέατρο στο παιδικό σταθμό, ...εκεί μπορεί να υπάρχει φόβος ως προς τους ηθοποιούς όταν αυτοί είναι ντυμένοι. Αν δηλαδή κάποιος είναι ντυμένος λύκος, αν δεν έχουν ξαναπάει να δουν θέατρο και δουν κάποιον να ντυθεί εντυπωσιακά, και δεν είναι με την καθημερινή ενδυμασία του, που είναι γνώριμη σε εκείνο .*

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσετε εσείς το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 6: *Συνήθως όταν δω ότι ένα παιδί αντιμετωπίζει δυσκολίες σε κάποια θέματα τότε το εντάσσω. Ούτως ή άλλως μέσω της εκπαιδευτικής δράσης, για να αντιληφθείς κάτι, αν δεν είναι κάτι πολύ απλό, όπως είναι ένας θόρυβος, μέσα από τις δράσεις συνήθως αντιλαμβάνεσαι ότι υπάρχει φόβος σε κάτι.*

Ερευνήτρια: Αναφερόμενη στις δράσεις όπως λέτε, είναι τώρα και η επόμενη ερώτηση. Με ποιες δράσεις συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη 6: *Αντιλαμβανόμαστε το φόβο?*

Ερευνήτρια: Με ποιες δράσεις συνήθως εντάσσετε αυτό το θέμα του φόβου στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό;

Συνεντευξιαζόμενη 6: Συνήθως οι δράσεις είναι κοινωνικο- συναισθηματικού χαρακτήρα, γιατί και ο φόβος συναίσθημα είναι. Οπότε αυτό που κάνεις επί της ουσίας είναι ένα πρόγραμμα συναισθηματικής νοημοσύνης, όσο μπορείς να κάνεις τα παιδιά για να αντιληφθούν αυτό που αισθάνονται και να μπορέσουμε να καταλάβουν ότι είναι κάτι που συμβαίνει σε όλους μας, όταν φοβόμαστε και από κει και πέρα να μπορέσουν και τον αντιμετωπίσουν ανάλογα με το πόσο σοβαρό είναι αυτό.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβο από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί ;

Συνεντευξιαζόμενη 6: Οι φόβοι που είναι δύσκολο να αντιμετωπιστούν είναι αυτοί που εκδηλώνουν τα παιδιά που έχουν διαφορετικές έχουν ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Δηλαδή ένας φόβος επειδή μου έτυχε να έχω παιδιά στο φάσμα του αυτισμού, τα οποία εκδήλωναν πολύ έντονες αντιδράσεις, ας πούμε και φόβο στο τραγούδι, στο παραμύθι, στον έντονο θόρυβο, στα παλαμάκια ας πούμε. Δεν μπορούσαμε να τραγουδήσουμε το τραγούδι των γενεθλίων γιατί το παιδί θα έβαζε τα κλάματα, δεν μπορούσαμε να χτυπήσουμε παλαμάκια γιατί τρόμαζε, έκλεινε τα αυτιά και φοβόταν. Αυτοί είναι οι πιο δύσκολοι διαχειρίσιμο φόβοι, γιατί εκεί πρέπει να υπάρχει ένα συνολικό πρόγραμμα και με τους εκπαιδευτές του παιδιού. Εφόσον υπάρχουν και εφόσον έχει γίνει αξιολόγηση. Οπότε για να τους αντιμετωπίσεις θα πρέπει να δουλεύεται παράλληλα το παιδί από τους θεραπευτές του και να έχεις συνολική αντιμετώπιση του θέματος. Αν δεν..... αν το παιδί δεν έχει, δεν βρίσκεται σε τέτοιες διαδικασίες δεν έχει αξιολογηθεί, δεν βρίσκεται σε καθεστώς θεραπείας τότε εκεί υπάρχει πρόβλημα . Είναι πολύ πιο δύσκολο να το αντιμετωπίσεις εσύ .

Ερευνήτρια: Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 6: Ανάλογα με το πόσο έντονη είναι η εκδήλωση του παιδιού, είναι ανάλογη και η αντίδραση μας. Επειδή στους παιδικούς σταθμούς συνήθως είμαστε δύο άτομα αυτό που συνήθως συμβαίνει όταν αντιλαμβανόμαστε ότι ένα παιδί φοβάται, ανάλογα και με την πηγή του φόβου, συνήθως το προσεγγίζει ένας από τους δύο για να μπορεί ο άλλος να είναι με το υπόλοιπο μέγεθος της τάξης. Τώρα ανάλογα με την εκδήλωση του και το μέγεθος της είναι ανάλογη και η αντίδρασή μας αν το παιδί δηλαδή είναι σε καθεστώς που δεν μπορεί να βρίσκεται εκεί γιατί κλαίει, γιατί έχει τρομάξει υπερβολικά, συνήθως με ένα πολύ γλυκό τρόπο η μια παιδαγωγός παίρνει το παιδί και το απομακρύνει από την πηγή του φόβου για να προσπαθήσει καταρχήν να το ηρεμήσει.

Δηλαδή ο στόχος ούτως ή άλλως είναι να ηρεμήσει το παιδί. Αν το μέγεθος της αντίδρασης είναι τέτοιο που απλά να χρειάζεται μια αγκαλιά, ή ένα χάδι, ή να κάτσεις δίπλα του για να ηρεμήσει, αυτό θα είναι και το μήνυμα που θα δώσουμε εμείς.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 6: Όχι. Θα το ξεπεράσει δηλαδή κάποια στιγμή, απλά δεν είναι σίγουρο το πόσο γρήγορα θα γίνει αυτό, εντάξει,... Και με ποιο τρόπο ακριβώς θα το κάνει. Σίγουρα είναι πολύ πιο υποστηρικτικό ένα περιβάλλον γιατί όταν το παιδί φοβάται, ο καθένας μας όταν φοβάται νιώθει ανασφάλεια. Άρα θα πρέπει πρώτα να του παρέχεις ασφάλεια να αισθανθεί ασφαλές για να μπορέσει μετά να αντιμετωπίσει τα συναισθήματά του.

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων; Και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα .

Συνεντευξιαζόμενη 6: Εεεε, ναι την έχω αναφέρει, γιατί και εγώ φοβόμουν το σκοτάδι όταν ήμουν παιδί. Μάλιστα αρκετά μεγάλο παιδί, και του έκανε εντύπωση. Απλά είδαν ότι σε όλους είναι κάτι που συμβαίνει. Το εντυπωσιακό είναι πως ένας μεγάλος άνθρωπος, γιατί έχουν την εικόνα ενός μεγάλου ανθρώπου, φοβόταν το σκοτάδι. Δεν μπορούν να κάνουν αντίστροφη να αντιληφθούν ότι αυτός ο μεγάλος άνθρωπος κάποτε ήταν μικρός, συνήθως γελάνε. Αλλά αυτό είναι θετικό γιατί βλέπουμε αν αυτό είναι ένα παγόβουνο ας πούμε σπάει, αν ο φόβος τους είναι ένα παγόβουνο τότε σπάει.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 6: Πιστεύω πως ναι γιατί η εικόνα είναι πάρα πολύ σημαντική, για παράδειγμα η μορφή του λύκου είναι τρομακτική γιατί ακούστηκε μία φωνή τρομακτική. Θα ήταν πολύ αστειό να έβαζες τα παιδιά μαζί στον υπολογιστή για παράδειγμα να αλλάξουν την εικόνα του. Να κάνουν ένα λύκο γλυκό, καλοσυνάτο, να το ζωγραφίσουμε πιο όμορφα χρώματα, είναι να αλλάξουν τη φωνή του και να γίνει μία πολύ γλυκιά φωνή . μέσα από τέτοιες δράσεις δημιουργικές νομίζω ότι θα μπορούσες να αντιμετωπίσεις και να εξαλείψεις αυτό που τόσο πολύ τα βασανίζει.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 6: Ναι θα με ενδιέφερε.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 6: Όχι.

Ερευνήτρια: Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο που μου αφιερώσατε, ήταν πάρα πολύ χρήσιμα όλα όσα μου είπατε, ευχαριστώ πάρα πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 7

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 40

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 17

Ημερομηνία : 27/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρονών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα να σας ενημερώσω τη διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους αν θέλετε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 7: *Μάλιστα γνωρίζω, έναν πολύ συχνό είναι ο φόβος του θανάτου, Ο φόβος για το σκοτάδι. Έχω συναντήσει φόβο για το σεισμό, για τους κλέφτες και γενικά για όλες αυτές τις δύσκολες καταστάσεις που μπορεί να συμβούν.*

Ερευνήτρια: Πέρα από αυτούς που μου αναφέρατε μέχρι στιγμής, έχετε συναντήσει και κάποιους άλλους από τα παιδιά συγκεκριμένα στον παιδικό σταθμό;

Συνεντευξιαζόμενη 7: *Ναι, ... στο παιδικό σταθμό έχει συμβεί να νιώσουν τα παιδάκια φόβο για τις αστραπές, για έναν εργάτη που κρατούσε ένα κομπρεσέρ μου έχει τύχει. Επίσης φόβος κατά τη διάρκεια παραμυθιού και τραγουδιού για το λύκο. Ε αυτά έχω συναντήσει ως τώρα.*

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματα σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 7: Το βασικό συναίσθημα που μου δημιουργείται είναι μία διάθεση ενσυναίσθησης, να προσπαθήσω να βοηθήσω το παιδάκι αυτό που νιώθει εκείνη την ώρα φόβο και να προσπαθήσω να το κάνω να νιώσει καλύτερα. Αυτό είναι το βασικό το αισθάνομαι .

Ερευνήτρια: Σας επηρεάζουν αυτά τα συναισθήματα στον τρόπο που θα διαχειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 7: Με επηρεάζουν τώρα πια. Παλιότερα δεν με επηρεάζαν αλλά τώρα πια που έχω υιοθετήσει μία πιο ενσυναισθητική διάθεση απέναντι στο παιδαγωγικό μου έργο με επηρεάζουν και επηρεάζουν και το πρόγραμμά μου. Προσπαθώ και σκέφτομαι να κάνω κάτι να προσαρμόσω το πρόγραμμά μου έτσι ώστε να βοηθήσω κάποιο παιδάκι που αισθάνεται φόβο ώστε να μην το νιώθει.

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 7: Υπάρχουν και τα λεκτικά σημάδια, έχει τύχει παιδάκια να μου πουν ότι φοβάμαι. Όσον αφορά τα μη λεκτικά διακρίνω ένα τρόμο στα μάτια μία ανησυχία και τα παιδάκια κλαίνε. Δηλαδή και όσες φορές μου έχει τύχει κλαίνε.

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 7: Έχει τύχει όπως ανέφερα και παραπάνω, για το λύκο κατά τη διάρκεια εξιστόρησης παραμυθιού και κατά τη διάρκεια τραγουδιού που αναφερόταν απλά η λέξη λύκος και μου εκδήλωσε λεκτικά το παιδί ότι δεν θέλω να συνεχίσεις γιατί φοβάμαι το λύκο .

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 7: Αν και θα έπρεπε η αλήθεια είναι πως δεν το έχω εντάξει δομημένα, όχι δεν το έχω εντάξει. Όμως είναι στα άμεσα σχέδιά μου να το κάνω γιατί έχω ξεκινήσει την τελευταία δύο χρόνια και δουλεύω, προσπαθώ να δουλεύω κοινωνικό συναισθηματικές δεξιότητες οπότε η απάντησή μου είναι πως όχι αλλά σίγουρα θα συμπεριληφθεί ο φόβος μέσα στο πρόγραμμά μου άμεσα.

Ερευνήτρια: Δεν έχετε σκεφτεί με κάποιες δράσεις, με ποιες ίσως, ενδεχομένως σκέφτεστε κάτι;

Συνεντευξιαζόμενη 7: Όχι ακόμα δεν το έχω πολύ σκεφτεί. Ωστόσο σίγουρα θα ενέτασσα ιστορίες, παραμύθια, κουκλοθέατρο, τραγούδια, προς το παρόν αυτά έχω κατά νου.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι ήταν αυτοί ;

Συνεντευξιαζόμενη 7: *Ναι υπήρξε. Ήταν ο φόβος που ανέφερα παραπάνω σχετικά με τον εργάτη που κρατούσε το κομπρεσέρ και ακούστηκε κιάλας κατά τη διάρκεια του μαθήματος. Γιατί συνέβαιναν κάποιες εργασίες στον παιδικό σταθμό, ήταν ένα παιδάκι το οποίο ανήκει στο φάσμα του αυτισμού και αυτό το παιδί δεν μπορούσα να το ηρεμήσω αλλά λόγω του προβλήματος που έχει με τον αυτισμό για αυτό το λόγο δεν μπορούσα γιατί χρειαζόταν άλλη παρέμβαση .*

Ερευνήτρια: Περιγράψτε μου τώρα τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή που διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβο από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του ;

Συνεντευξιαζόμενη 7: *Ωραία θα περιγράψω αυτό που μου έχει κάνει εμένα αυτά τα χρόνια περισσότερη εντύπωση. Ήξερα ότι ένα κοριτσάκι φοβόταν πολύ τη βροχή και τις αστραπές, κάποια στιγμή λοιπόν κατά τη διάρκεια της ημέρας που ήταν στον παιδικό σταθμό ξεκίνησε να βρέχει και να χτυπούν αστραπές, βροντές. Και εκείνη τη στιγμή με τη συνάδελφό μου, αποφασίσαμε να παίξουμε ένα κουκλοθέατρο που είχε να κάνει με αυτό, και επειδή ήταν ένα πολύ ώριμο παιδάκι προνήπιο τότε, που είχαμε τα προνήπια, σταμάτησε να κλαίει και μάλιστα μετά με συζήτηση που έκανε με τους γονείς της, μου είπαν ότι τη βοήθησε πάρα πολύ αυτό το πράγμα, αυτή η παρέμβαση δηλαδή που κάναμε τη βοήθησε πάρα πολύ στο να ξεπεράσει και να εξομαλυνθεί αυτό που ένιωθε .*

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 7: *Ναι το πιστεύω, το έχω δει και στα δικά μου τα παιδιά. Πιστεύω ότι αναπτυξιακά κάποια πράγματα που σε μικρότερη ηλικία τους φαίνεται πολύ διογκωμένα, περνώντας ο χρόνος αυτά μαλακώνουν, και πιστεύω ότι ναι μπορούν να ξεπεράσουν μόνα τους. Ωστόσο πάντα μία συμπληρωματική έτσι παρέμβαση από τους γονείς ή από τους παιδαγωγούς σίγουρα έχει καλύτερο αποτέλεσμα αλλά η απάντησή μου στην ερώτηση αν πιστεύω μόνα τους, το πιστεύω γιατί το έχω δει να συμβαίνει.*

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα στην τάξη .

Συνεντευξιαζόμενη 7: *Όχι δεν έχει χρειαστεί να το κάνω στην τάξη. Στα δικά μου τα παιδιά όμως που το έχω κάνει τους φάνηκε ότι δεν μπορούσαν να πιστέψουν έτσι ότι η μαμά τους κάποτε φοβόταν. Ωστόσο μπήκαν στη θέση μου και κατάλαβαν τελικά ότι ίσως αυτό που αισθάνονταν εκείνη τη στιγμή, δηλαδή που φοβόντουσαν εκείνη τη στιγμή το σκοτάδι, ή που φοβόντουσαν το θάνατο ότι τελικά μάλλον συμβαίνει σε περισσότερους από ότι στον εαυτό τους. Οπότε λίγο το γενίκευσα με το ότι το αισθανόμουν και εγώ στο παρελθόν αυτό και πιστεύω ότι τους έκανε καλό.*

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 7: Πλέον πιστεύω πάρα πολύ τη συμβολή των ΤΠΕ και συγκεκριμένα χρησιμοποιώ στην τάξη μου το βίντεο και το ηχητικό. Δηλαδή μπορούμε ηχητικά ερεθίσματα, μπορώ να δώσω στα παιδιά να καταλάβουν αυτό που θέλω να τους πω με άλλον τρόπο π.χ. με ένα παραμύθι ας πούμε αλλά έτσι ηχητικά. Αλλά όπως το βίντεο που φτιάχνω και εγώ η ίδια βίντεο να πιστεύω ότι μπορούν να συμβάλουν σε αυτό.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 7: Ναι θα με ενδιέφερε πάρα πολύ, όπως επίσης θα με ενδιέφερε γενικότερα όχι μόνο για το φόβο, για όλα τα συναισθήματα και τις κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 7: Ναι αυτό που θα ήθελα να προσθέσω είναι ότι συνειδητοποιώ στα 17 χρόνια της εργασιακής μου εμπειρία ότι πολλοί συνάδελφοι συνήθως αναλώνουν το πρόγραμμά τους σε κατασκευές, χειροτεχνίες, και λιγότερο στις κοινωνικό συναισθηματικές δεξιότητες. Οπότε θεωρώ ότι αυτό που θα ήθελα να αναφέρω είναι ότι, θα ήταν πολύ καλό να ευαισθητοποιηθούν όλες οι βρεφονηπιοκόμοι και να δουλεύουν λίγο πιο στοχευμένα αυτού του είδους τις δεξιότητες, δηλαδή τις κοινωνικές και τις συναισθηματικές. γιατί στην ηλικία αυτή που έχουμε, τα παιδάκια δηλαδή που αναλαμβάνουμε, οι κοινωνικο-συναισθηματικές δεξιότητες νομίζω ότι εδραιώνονται.

Ερευνήτρια: Ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο που μου αφιερώσατε και πολύ χρήσιμα όσα μας είπατε .

Συνεντευξιαζόμενη 7: Ευχαριστώ και εγώ για την εμπιστοσύνη και εύχομαι να πάνε όλα καλά με τη διπλωματική σας εργασία.

Ερευνήτρια: Ευχαριστώ πολύ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 8

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 37

Μορφωτικό επίπεδο: ΔΕ Βοηθός Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 18

Ημερομηνία : 27/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρονών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα να σας ενημερώσω τη διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους αν θέλετε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Ναι το σκοτάδι, οι φωνές, οι άγνωστοι άνθρωποι, πολλές φορές στο γιατρό.

Ερευνήτρια: Εσείς ποιους παιδικούς του φόβους έχετε συναντήσει από τα παιδιά στον παιδικό σταθμό;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Πολλές φορές φωνές, να φοβούνται φωνές και στις αρχές όταν έρχονται τα παιδιά εμάς δε μας γνωρίζουν, και πολλές φορές το γιατρό που έρχεται να τα εξετάσει.

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματά σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Στεναχώρια και ανησυχία.

Ερευνήτρια: Σας επηρεάζουν αυτά τα συναισθήματα στον τρόπο που θα διαχειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Ναι, αναλόγως το φόβο, προσέχω πιο πολύ δηλαδή.

Ερευνήτρια 8: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Σε περίπτωση που μπορεί να υψώσουμε λίγο τη φωνή σε κάποιο παιδάκι, παρατηρώ πολλές φορές κάποιο άλλο ότι μπορεί να κλείσει τα αυτιά του με τα χεράκια του ή μπορεί να κλάψει.

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή .

Συνεντευξιαζόμενη 8: Ναι μια φορά που μιλούσαμε για το σώμα, είχαμε βάλει στο τζάμι μια ακτινογραφία, και φαινόταν ο σκελετός ουσιαστικά, κάποιο παιδάκι άρχισε να κλαίει, και

τις επόμενες μέρες έκλαιγε. Του προκαλούσε φόβο αυτό που έβλεπε. Ακουμπούσε τα χέρια του, το σώμα του, φαινόταν πολύ έντονα ο φόβος του για αυτό που έβλεπε και για το πως είναι το σώμα του από μέσα. .

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Ναι.

Ερευνήτρια: Με ποιες δράσεις συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Συνήθως μέσα από βιβλία και παραμύθια .

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί ;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Όχι δεν μου έχει τύχει κάτι.

Ερευνήτρια: Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Συνήθως με αγκαλιά και περισσότερη προσοχή και τη συζήτηση. Αυτό...

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του ;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Όχι.

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα.

Συνεντευξιαζόμενη 8: Ναι έχω αναφέρει κάποια φορά, τους εξήγησα πως μπόρεσα να ξεπεράσω το φόβο μου και μου έκαναν πολλές ερωτήσεις σχετικά με το πως κατάφερα να το κάνω αυτό, πως το ξεπέρασα. υπήρχε δηλαδή ενδιαφέρον.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Ναι, πιστεύω πως ναι.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων ;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Ναι.

Ερευνήτρια: Υπάρχει και κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε του επί του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 8: Όχι.

Ερευνήτρια: Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο που μου αφιερώσατε .

Συνεντευξιαζόμενη 8: Παρακαλώ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 9

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 34

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 13

Ημερομηνία : 28/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρονών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα να σας ενημερώσω τη διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους αν θέλετε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 9: Ναι φόβος του αποχωρισμού, της τιμωρίας, σε φιγούρες από παραμύθια, όπως ο λύκος και πολύ συχνά για το γιατρό.

Ερευνήτρια: Εσείς ποιους παιδικούς που τους έχετε συναντήσει από τα παιδιά στον παιδικό σταθμό ;

Συνεντευξιαζόμενη 9: Σίγουρα φόβο για καινούργια πρόσωπα ακόμα και μετά την πάροδο της προσαρμογής, όταν έρχονται εξωτερικοί συνεργάτες, όπως ο μουσικός ή η χορεύτρια που τους κάνει χορό πάντα τις πρώτες φορές κάποια κλαίνε πολύ και αρνούνται να συμμετέχουν. Στα θεατρικά, που πάλι έχει να κάνει με τα καινούρια πρόσωπα και τις στολές, και με το γιατρό πάλι.

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματα σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 9: Συμπόνια σίγουρα, διάθεση και ενδιαφέρον να μάθω τι είναι αυτό που το φοβίζεται . Να το πάρω αγκαλιά να το ηρεμήσω ώστε να το βοηθήσω και να το ξεπεράσει.

Ερευνήτρια: Σας επηρεάζουν αυτά τα συναισθήματα στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού ;

Συνεντευξιαζόμενη 9: *Εννοείται και παρακολουθώντας κάθε παιδί με ενδιαφέρει τι συναισθήματα εκδηλώνουν πάνω στις δράσεις ή σε κάποιο άλλο άτομο το έχω πάντα στο μυαλό μου και φροντίζω να αισθάνεται καλά, το κάθε παιδάκι.*

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 9:..... το έντονο κλάμα, η ανάγκη να χωθεί στην αγκαλιά του ενήλικα και να κρυφτεί. Να κλείνουν τα αυτιά τους, να αρνούνται να συμμετέχουν σε κάτι, αυτά...

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 9: *Στην εκπαιδευτική δράση πάντα δουλεύοντας με θεματικές ενότητες ή διαβάζοντας κάποια παραμύθια πάνω στη συζήτηση. Σίγουρα κάποια συναισθήματα θα εκδηλωθούν και κάποια παιδιά θα θέλουν να μιλήσουν για πράγματα που νιώθουν ή και αισθάνονται. Οπότε σίγουρα συμβαίνει .*

Ερευνήτρια: Εσείς στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 9: *Εννοείται, υπάρχει και σε θεματική προσέγγιση στη και σε συναισθηματική αγωγή που πιάνοντας διάφορα συναισθήματα, μιλάμε και για το φόβο.*

Ερευνήτρια: Με ποιες δράσεις συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη 9: *Εεε, με βιωματικά παιχνίδια, με παραμύθια, με συζήτηση.*

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 9: *Είχε υπάρξει μία χρονιά μία έντονη αντίδραση ενός παιδιού και μόνιμη όλο το χρόνο συγκεκριμένα παράπονα για το μπαμπά του, και είχαμε καταλάβει ότι επειδή ήταν στα πλαίσια ενδοοικογενειακής βίας δεν ήταν η μαμά συνεργάσιμη, ώστε να το αντιμετωπίσουμε.*

Ερευνήτρια: Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 9: *Πάντα στην πρώτη αντίδραση της εκδήλωσης το παίρνω αγκαλιά για όσο χρόνο χρειάζεται .Το ηρεμώ, προσπαθώ να συζητήσω μαζί του, κι αν όχι εκείνη τη στιγμή, κάποια άλλη στιγμή που θα είναι πιο ήρεμο θα το πάρω ξέχωρα από τα υπόλοιπα παιδάκια για να συζητήσουμε. Και άμα μου δείξει και εκείνο ανοιχτό στη συζήτηση*

προσπαθώ μέσα από τη συζήτηση να το κατευθύνω και να το ηρεμήσω ώστε την επόμενη φορά να είναι όσο το δυνατόν πιο ήρεμο.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 9: Όχι σίγουρα δεν μπορεί από μόνο του, χρειάζονται πολλά πράγματα για να το ξεπεράσει είτε στο σχολείο η δασκάλα, είτε στο σπίτι η μαμά και ο μπαμπάς, με πάρα πολλή συζήτηση και αυτοί από τη μεριά τους, να φροντίσουμε να τονώσουν την αυτοπεποίθησή του.

Ερευνήτρια: Εσείς έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα.

Συνεντευξιαζόμενη 9: Ναι εννοείται ότι έχω αναφέρει γιατί πάλι μέσα από τις θεματικές δράσεις ή στα παραμύθια όπως αναφέρουμε παραδείγματα από τα παιδιά, αναφέρω και εγώ από τον εαυτό μου όντας ως παιδί. Κάποιες φορές εκπλήσσονται ευχάριστα γελάνε και φαίνεται στα πρόσωπά τους η σιγουριά και ο θαυμασμός ότι και στη δασκάλα τους συμβαίνει αυτό, οπότε δεν είναι κακό.

Ερευνήτρια: Πιστεύεται ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ δηλαδή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 9: Ναι εννοείται. Υπάρχει πολύ καλή ενημέρωση. Οπότε βοηθάει σίγουρα.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων ;

Συνεντευξιαζόμενη 9: Επειδή είναι ένα θέμα που το αντιμετωπίζουμε καθημερινά, δουλεύοντας με παιδιά θεωρώ ότι ένα σεμινάριο θα ήταν πολύ εποικοδομητικό και βοηθητικό.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε επί του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 9: Στα πλαίσια του σχολείου όσο γίνεται να υπάρχει πολύ καλή συνεργασία με τους γονείς. όταν αντιμετωπίζουμε κάποιο σοβαρό σύμπτωμα φόβου, Στα πλαίσια και της ενδοοικογενειακής βίας που ανέφερα θα πρέπει θα πρέπει όλοι συνεργάτες, ψυχολόγος, διεύθυνση να είναι θετικοί ώστε να βοηθήσουμε το παιδάκι και να μην κρύβουμε καταστάσεις, για να μη δυσανεστήσουμε τον πελάτη.

Ερευνήτρια: Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο που μου αφιερώσατε.

Συνεντευξιαζόμενη 9: Εγώ ευχαριστώ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 10

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 40

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 12

Ημερομηνία : 28/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρονών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα να σας ενημερώσω τη διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους αν θέλετε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 10: *Εεε,..... φόβος του αποχωρισμού, φόβος του ξένου προσώπου.... κυρίως αυτά .*

Ερευνήτρια: Εσείς στον παιδικό σταθμό ποιους παιδικούς φόβους έχετε συναντήσει από τα παιδιά;

Συνεντευξιαζόμενη 10: *Του αποχωρισμό και του θορύβου στο βρεφικό .*

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματά σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου ;

Συνεντευξιαζόμενη 10: *Πώς να το βοηθήσω το παιδάκι αυτό να το ξεπεράσει.*

Ερευνήτρια: Αυτά τα συναισθήματα σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 10: *Ναι πολύ.*

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 10: *Εντάξει, στην αρχή το κλάμα όταν βλέπουν τη μαμά να αποχωρεί κλαίει, όταν απομακρύνεται. Επίσης μου έχει τύχει αλλά δεν το έχω διασταυρώσει, όταν μιλάμε πιο έντονα, κάποια παιδάκια να μαζεύονται, κοιτάνε σα να φοβούνται, και εκεί υπάρχει μία υποψία μήπως συμβαίνει κάτι στο σπίτι, αν υπάρχει θέμα υγείας, χωρίς να το ξέρω . Κάποια τέτοια συμπεριφορά στο σπίτι.*

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη: *Όχι. Μου έχει τύχει στην πρακτική μου να μου πούνε συνάδελφοι, όχι όμως να το έχω δει εγώ, για συγκεκριμένο παιδάκι, ότι έμπαινε μέσα στο ντουλάπι για να απομονωθεί. και μου είπανε ότι ήτανε ο τρόπος που τον τιμωρούσαν στο σπίτι το παιδί.*

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σας σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 10: *Όχι, αλλά άμα δω από κάποιο παιδάκι μετά την περίοδο προσαρμογής, ότι έχει κάποιους φόβους, ή κάποιες τύπου εμμονές, θα προσπαθήσω να κάνω κάτι παραπάνω. Όχι όμως να μπω πολύ βαθιά στο θέμα φόβος, αλλά σαν εκπαιδευτικός.*

Ερευνήτρια: Ποιες δράσεις σας βοηθούν σε αυτήν την τοποθέτηση;

Συνεντευξιαζόμενη 10: *Εμείς κάνουμε πάρα πολύ παιχνίδι. Παιχνίδι ελεύθερο, γωνιές οργανωμένες. Δεν έχουμε μέσα στο παιδικό που είμαι, αλλά προσπαθούμε να φτιάχνουμε ότι καλύτερο μπορούμε, και ανάλογα και τα παιδάκια τι ζητάνε κάθε χρονιά.*

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβο από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 10:..... *Όχι δεν είχα έντονες φοβίες..... Οπότε δεν είχα πρόβλημα με κάποιο παιδάκι ούτε χρειάστηκε να επιμείνω.*

Ερευνήτρια: Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού.

Συνεντευξιαζόμενη 10: *Στην αρχή που έχουμε τα κλάματα, με ότι μπορούμε στην αρχή, με αγκαλιές, θέλει μόνο του να ηρεμήσει, κοιτάμε τι ζητάει το παιδί στην αρχή. Και ανάλογα με τη συμπεριφορά του παιδιού, ακολουθούμε κι εμείς. Τα περισσότερα με αγκαλίτσα και με το να είναι δίπλα μας, πολύ γρήγορα το ξεπερνάνε. Δεν έχει χρειαστεί να κάνουμε κάτι διαφορετικό, πιο έντονο, πιο συγκεκριμένο.*

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 10: *Δύσκολο, πρέπει να νιώσει μια σιγουριά. Κάποιος πρέπει να του τη δώσει τη σιγουριά αυτή. Είτε οι γονείς να βοηθήσουν και να μιλήσουν, είτε ο εκπαιδευτικός, δεν μπορεί μόνο του θεωρώ.*

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά την δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων. Κι αν ναι πως αντέδρασαν εκείνα.

Συνεντευξιαζόμενη 10: Στα παιδάκια στον παιδικό δεν το έχω κάνει, αλήθεια είναι. Το έχω κάνει όμως με το δικό μου παιδάκι. Ήταν η απορία ζωγραφισμένη στο πρόσωπό του. Φοβόταν και η μαμά? Και τώρα γιατί δε φοβάται πια? Άρα μπορώ κι εγώ.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 10: Πιστεύω πως ναι. Υπάρχουνε πολλά εργαλεία πλέον στο διαδίκτυο ακόμα και παραμυθάκια απλά που έχουν όμως εικόνες, κίνηση βοηθάνε. Πόσο μάλλον σε κάποιες άλλες εφαρμογές που φτιάχνουν εκπαιδευτικοί, ψυχολόγοι, φτιάχνουνε διαδραστικά παιχνιδάκια, ανάλογα την ηλικία, το φόβο... πιστεύω βοηθάνε πολύ. Δεν το έχω χρησιμοποιήσει, αλλά πιστεύω θα βοηθήσουν πάρα πολύ.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων ;

Συνεντευξιαζόμενη 10: Επειδή τελευταία παρακολουθώ οτιδήποτε έχει σχέση με παιδάκια προσχολικής δεν έχω κοιτάξει για φόβους και ναι θα με ενδιέφερε.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε επί του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 10:Ότι πριν τη συνέντευξη δεν είχα σκεφτεί αυτό το κομμάτι .Το θεωρούσα ότι είναι απλά ένας φόβος αποχωρισμού σε αυτή την ηλικία. Και δεν είχα σκεφτεί και τους υπόλοιπους,.....θα ήθελα να το κοιτάξω.

Ερευνήτρια: Οπότε δόθηκε τροφή για σκέψη.

Συνεντευξιαζόμενη 10: Ναι ναι ναι....

Ερευνήτρια: Χαίρομαι λοιπόν για αυτό. Ωραία σας ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο που αφιερώσατε.

Συνεντευξιαζόμενη 10: Κι ευχαριστώ καλή επιτυχία και καλό πτυχίο.

Ερευνήτρια: Ευχαριστώ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 11

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 42

Μορφωτικό επίπεδο: ΔΕ Βοηθός Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 21

Ημερομηνία : 29/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρονών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα να σας ενημερώσω τη διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους αν θέλατε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 11: Ναι γνωρίζω εγώ μερικούς παιδικούς φόβους .Ο φόβος για το γιατρό, παιδίατρο για τις σκάλες, για το ύψος, για τον αποχωρισμό του παιδιού των γονιών του όταν έρχεται στο χώρο του σχολείου για πρώτη φορά, κάποιο δυνατό θόρυβο. Ίσως κλείσιμο πόρτας, φόβος στην ηλεκτρική σκούπα....

Ερευνήτρια: Εσείς ποιους παιδικούς φόβους έχετε συναντήσει από τα παιδιά στον παιδικό σταθμό;

Συνεντευξιαζόμενη 11: Όλα αυτά που ανέφερα στην προηγούμενη ερώτηση τα έχω αντιμετωπίσει σε όλα αυτά τα χρόνια .

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματά σας προκαλούνται εσάς όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 11: Τώρα πια μετά από τόσα χρόνια εμπειρίας μέσα στους παιδικούς σταθμούς δεν αγχώνομαι γιατί στην αρχή οφείλω να ομολογήσω ότι αγχωνόμουν νομίζοντας ότι δεν μπορώ να βοηθήσω το παιδί. Τώρα όμως σιγά-σιγά με την εμπειρία των χρόνων δεν τα χάνω, νομίζω ότι άμα το πάρεις μία αγκαλιά του μιλήσεις γιατί για μένα το σημαντικότερο όλων είναι να μιλήσεις σε κάποιον και να του εξηγήσεις πράγματα, νομίζω ότι έχεις αποτελέσματα.

Ερευνήτρια: Τα συναισθήματά σας, σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού ή αν σας επηρέαζαν στο παρελθόν;

Συνεντευξιαζόμενη 11: Στο παρελθόν μπορεί και να με είχαν επηρεάσει δεν το θυμάμαι αυτή τη στιγμή καλά. Τώρα όμως νομίζω ότι κρατάω μία στάση, ότι δεν πρέπει να φοβόμαστε πρέπει να το αντιμετωπίσουμε οποίο φόβο έχουμε. Και αν τυχόν δεν βρίσκουμε το φόβο ακριβώς το τι συμβαίνει, μπορεί να είναι και κάτι από πίσω από το

οικογενειακό περιβάλλον, μπορεί να μην είναι τόσο απλό, δηλαδή ένας φόβος, αλλά μπορεί να είναι και κάτι πάρα πολύ απλοϊκό που τα έχει αυτή η ηλικία στον παιδικό σταθμό.

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού χώρου;

Συνεντευξιαζόμενη 11: ποια είναι...

Ερευνήτρια: ...τα σημάδια εξωτερικά μπορεί να βλέπετε μία συμπεριφορά δηλαδή του παιδιού ...

Συνεντευξιαζόμενη 11: Αα να είναι μαζεμένο, να είναι διστακτικό, να δείχνει φοβισμένο, να λέω γιατί δεν ανοίγεται, να είναι κουμπωμένο παιδί, να μην ξέρω για ποιους λόγους μπορεί να είναι έτσι μέσα στην τάξη, δεν το αντιλαμβάνεσαι από την αρχή, για το λόγο ότι είναι πολύ μεγάλος ο φόρτος όταν έρχονται στην αρχή όλα τα παιδιά και κλαίνε, και πρέπει να τα ηρεμήσεις. Αλλά σιγά-σιγά όταν αρχίζει αυτό και μπαίνει σε μία σειρά, βλέπεις αν το παιδί ανοίγεται ή δεν ανοίγεται αν αισθάνεται καλά μέσα στην τάξη, ή δεν αισθάνεται και προσπαθείς να παρέμβεις. Σιγά-σιγά παρακολουθήσεις στην αρχή, μπορεί να πάρει και μεγάλο χρονικό διάστημα αυτό το να παρατηρείς...

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 11: Όχι δεν το χω συναντήσει τόσο πολύ έντονα μέσα από κάποιο παιχνίδι, ή κάποιο παραμύθι,.... δηλαδή να διαβάζω κάτι και να πω κάτι για το λύκο και να σταματήσουν τα πάντα γιατί είπα για το λύκο. Δεν το έχω παρατηρήσει. Είναι πράγματα που το κουβαλάνε τα παιδιά, το έχουν μέσα τους και προσπαθούμε να βρούμε τι είναι. Όσο θυμάμαι δεν έχω αντιμετωπίσει κάτι τέτοιο.

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σας σχεδιασμό εντάσσεται το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 11: Επειδή είμαι σε ηλικία παιδιών μικρούλικα σχετικά, 1 1/2 χρόνων μέχρι 2 1/2 χρονών, μπορεί να μην έχουμε θέμα να συζητήσουμε για το φόβο, γιατί μπορεί να μην εκλαμβάνεται καλά από τα παιδιά. Όμως το ότι μπορεί να υπάρχουν παραμύθια είτε δικά μου είτε στο σχολείο και ότι μπορεί να τα διαβάσουμε, τα διαβάζουμε. Ή αν τυχόν μας τύχει κάτι με κάποιο παιδάκι, φοβηθεί ας πούμε με ένα κλείσιμο της πόρτας, γιατί μου έχει τύχει και είχα παιδί τέτοιο, άκουγε την πόρτα που τη φυσούσε ο αέρας και την κουνούσε και ακουγόταν, και φοβότανε, εκείνη την ώρα σταματούσα αυτό που έκανα και προσπαθούσα να εξηγήσω ότι αυτό το κάνει ο αέρας, που ακούς την πόρτα και την χτυπάει. Πάνω σε τέτοια πράγματα όχι όμως να υπάρχει ειδικό σχέδιο για αυτήν την ηλικία να κάνω.

Ερευνήτρια: Εκτός όπως είπατε πριν ότι θα χρησιμοποιήσετε παράδειγμα το παραμύθι, είπατε εάν συμβεί, μπορείτε να σκεφτείτε και κάποιες άλλες δράσεις που θα μπορούσατε να χρησιμοποιήσετε σχετικά με το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 11: Ίσως κάποιο παιχνίδι που θα μπορούσα να κάνουμε να κρυφτούμε να... ξέρω γω να κάνουμε κάτι και να κάνουμε.....

Ερευνήτρια: Δεν πειράζει θα προχωρήσουμε... Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 11: "Ένα πράγμα που είχε τύχει πριν δύο χρόνια στο σχολείο δεν ξέρω αν ήταν φόβος πραγματικός, προσπαθούσα κι εγώ να το καταλάβω... είχα ένα παιδάκι το οποίο δεν έτρωγε. Δεν έτρωγε φαγητό σε στερεά μορφή όμως και το αλεσμένο που τύχαινε να το δώσουμε ούτε αυτό το έτρωγε. Γιατί προσπαθώ και εγώ να καταλάβω τι φταίει. Προσπάθησα πάρα πολύ για αυτό το παιδί μιλούσα πάρα πολύ με τους γονείς και ιδίως με τη μαμά. Μου μετέφερε ότι δεν έχουν κάτι στο σπίτι, ναι την παιδεύει στο σπίτι να φάει αλλά όχι όπως το έκανε στο σχολείο. Εγώ πιστεύω ότι υπήρχε κάτι βαθύτερο σε αυτό το παιδί γενικότερα, δεν ξέρω, φοβόταν το κουτάλι. Δεν μπορούσα να καταλάβω... έβαζε την μπουκιά στο στόμα ίσα-ίσα ακουμπούσε τα χείλια. Μου έκανε τρομερή εντύπωση, δε μου είχε ξανασυμβεί κάτι παρόμοιο. Βέβαια μέχρι το τέλος της χρονιάς είχα καταφέρει να τρώει χωρίς να είναι αλεσμένο το φαγητό, παραπάνω από το μισό πιάτο. Όπου αυτό η μαμά δεν το πίστευε ότι το καταφέραμε στο σχολείο. Με ρώταγε και με ξανά ρώταγε όμως εκεί πέρα πιστεύω ότι υπήρχε κάτι βαθύτερο κάπου είχε τρομάξει το παιδί δεν ξέρω τι ήταν αυτό ήταν φόβος της μαμάς και το έχει μεταφέρει στο παιδί ποτέ δεν μου λύθηκε αυτή η απορία και ακόμη το σκέφτομαι. Δηλαδή έχουν περάσει δύο χρόνια και λέω τελικά τι να γινότανε με αυτό το παιδί. Έχω δει την εξέλιξη του ότι έχει πάει σε παρακάτω τάξη και επειδή υπάρχει ακόμα στον παιδικό σταθμό βλέπω ότι έχει εξελιχθεί καλά. Κι ότι το δύσκολο κομμάτι, ήταν τότε που το είχα εγώ. Που ήταν 1,5 προς τα 2. Αυτό μπορώ να πω τι μου είχε τύχει και δεν ξέρω αν ήταν ακριβώς φόβος, δικός του φόβος, φοβόταν το κουτάλι, δεν ξέρω τι ακριβώς ήταν. Ούτε μπορούσε κάποιος να μου εξηγήσει. Γιατί δεν έκανε εκείνη την ώρα ένας γιατρός ένας παιδίατρος, ένας σχολίατρος που έχουμε στο σχολείο για να μπορέσει να μου το πει και να μου το εξηγήσει. Άρα το άφησα έτσι. Αλλά την προσπάθεια μου την έκανα.

Ερευνήτρια: Περιγράψτε λοιπόν τώρα τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 11: Είχα παιδάκι στο σχολείο το οποίο φοβόταν να ανέβει και να κατέβει σκάλες. Πολύ έντονα όμως γιατί ήταν μεγάλο παιδί και ψηλό και μεγαλόσωμο. Αλλά το είχαν μάθει οι γονείς πολύ με αγκαλιά ανέβα-κατέβα αγκαλιά δεν το άφηναν να προχωρεί να περπατήσει μόνο του να ανέβει για να κατέβει σκαλοπάτια. Δεν του δίνανε πρωτοβουλία καθόλου. Υπήρχε μία γιαγιά η οποία ήτανε, μη θα πέσεις, μη θα κάνεις, μη θα χτυπήσεις, και όλο αυτό του δημιουργούσε μεγάλο φόβο του παιδιού και

αντιμετωπίσαμε στην καθημερινότητά μας, γιατί η τάξη μας για να βγούμε από την τάξη και να μπορούμε, ανεβαίνουν και κατεβαίνουν δύο σκαλιά και να το αντιμετωπίζαμε πολύ μεγάλο πρόβλημα σε όλο αυτό καθημερινώς. Και μιλούσα με τη μαμά οπότε την έβλεπα ότι δώστε του πρωτοβουλίες, αφήστε τον, τον βλέπω φοβισμένο. Εμείς στο σχολείο, σε μένα σιγά-σιγά άρχιζε επειδή του έδινα την πρωτοβουλία ότι θα ανέβεις μόνος σου, είμαι δίπλα σου, σε προσέχω, άρχισε και το ξεπερνούσε. Όμως όταν έβλεπε τη μαμά του ή τη γιαγιά του γινότανε πάλι μωρό. Έφευγε με τον ίδιο τρόπο και ερχόντουσαν με τον ίδιο τρόπο. Σε μένα ήξερε ότι δεν παίρνει άλλο ότι πρέπει να το καταφέρει άρα σημαίνει ότι είμαστε δίπλα στο φόβο του παιδιού και ότι το βοηθάμε να το ξεπεράσει και να του δώσουμε θάρρος κουράγιο ότι μπορεί να το κάνει, ότι είναι μεγάλο, έτσι νομίζω

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 11: Μόνο του χωρίς βοήθεια, ούτε γονιού, ούτε δασκάλου, ούτε κανενός...νομίζω ότι επειδή δεν έχουνε την ώριμη σκέψη είναι μικρά παιδάκια και φοβούνται με το παραμικρό κάποια. Νομίζω ότι χρειάζεται τη δική μας βοήθεια, είτε του δασκάλου, είτε του γονιού, της γιαγιάς, του παππού και να μπορέσουμε να μη μεταδώσουμε το δικό μας το φόβο γιατί κι εμείς μπορεί να φοβόμαστε για κάτι. Απλά να είμαστε ενθαρρυντικοί στο ότι θα το καταφέρεις και θα το προσπαθήσεις, μάλλον το προσπαθείς πρώτα και μετά το καταφέρνεις, και έτσι το βοηθάμε. Άρα πιστεύω ότι θέλει τη βοήθεια ενός μεγάλου για να πιστέψει ότι θα ξεπεράσει το φόβο του.

Ερευνήτρια: Έχετε εσείς αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα;

Συνεντευξιαζόμενη 11: Όχι,..... νομίζω ότι δεν έχω δεν έχω ποτέ αναφέρει στα παιδιά.... Απλά όταν μιλάω στα παιδιά, μιλάω πάντα στο πρώτο ενικό, είμαι μαζί τους. Εμείς Δηλαδή. Εμείς που είμαστε παιδιά, βάζω και τον εαυτό μου μέσα, δεν τους λέω εσείς, και εγώ απέξω.... Δεν έχω μεταφέρει κάτι. Απλά με αυτό τον τρόπο του να τους μιλάω με το πρώτο πληθυντικό, νομίζω ότι τα κάνω ότι είμαι δίπλα τους και ότι είμαι ένα παιδί μαζί τους .

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 11: Μιλάμε για το κομπιούτερ και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης?

Ερευνήτρια: Εκτός από το κομπιούτερ μπορεί να είναι το κινητό, μπορεί να είναι το τάμπλετ, αλλά τα προϊόντα και τα εργαλεία που διατίθεται να χρησιμοποιήσεις με αυτά, με αυτές τις συσκευές. Αυτές οι συσκευές είναι τα όργανα είναι ο τρόπος που χρησιμοποιούμε την τεχνολογία μέσω δηλαδή κάποιοι υπολογιστή μέσω

κάποιου tablet μέσα κάποιο τελοσπάντων, αντικειμένου συσκευής τεχνολογίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί λοιπόν όσο στην αντιμετώπιση των παιδικών φόβο με κάποιο εργαλείο;

Συνεντευξιαζόμενη 11: *Εγώ γενικότερα δεν είμαι πολύ με τα μέσα αυτά, να κάνω τη δουλειά μου. Βλέπω όμως ότι τα χρόνια περνάνε και εξελίσσονται κάποια πράγματα. Δεν το έχω κάνει καθόλου εγώ. Εγώ είμαι πολύ του να τους μιλάω και να είναι εικόνες από παραμύθι και τέτοια. Βέβαια τώρα που το σκέφτομαι σαν ερώτηση που μου κάνετε, μπορεί πολύ πιθανόν κάποιες εικόνες μέσα από ένα κομπιούτερ, ένα laptop, να βοηθούσε αλλά από τη στιγμή που δεν το έχω κάνει δεν ξέρω να σας πω όντως ναι, ισχύει και δουλεύει.*

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων ;

Συνεντευξιαζόμενη 11: *Βεβαίως, πάντα πρέπει να είμαστε ανοιχτοί στο να μαθαίνουμε και να ακούμε καινούργια πράγματα δεν έχω καμία αντίρρηση σε αυτό.*

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε επί του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 11: *Όχι νομίζω το έχουμε εξαντλήσει, ότι ήταν να πω δηλαδή, δεν έχω ξεχάσει κάτι .*

Ερευνήτρια: Σας ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο που μου αφιερώσατε. Να είστε καλά .

Συνεντευξιαζόμενη 11: *Ευχαριστώ, επίσης . Καλή χρονιά.*

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 12

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 40

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 15

Ημερομηνία : 30/12/2020

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη

γέννηση έως 6 χρονών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα να σας ενημερώσω τη διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους θα θέλατε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Συνήθως ο φόβος του αλέκτα και ο φόβος, αυτά που έχω εντοπίσει τα τελευταία χρόνια, της σχολικής εγκατάλειψης, κυρίως στα πρώτα χρόνια της παιδικής ηλικίας 2,5 - 3, πιο σπάνια περιστατικά φόβος στο να πιάσουν τα παιδιά τους στο χέρι δαχτυλομπογιές, να πιάσουν πλαστελίνη πιο σπάνια...*

Ερευνήτρια: Εσείς στους παιδικούς σταθμούς ποιους παιδικούς φόβους έχετε συναντήσει από τα παιδιά;

Συνεντευξιαζόμενη: *Πιο έντονα το φόβο στις παραστάσεις.*

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματα προκαλούνται σε εσάς όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Στην αρχή της επαγγελματικής μου πορείας λίγο τρόμο, το πως θα το αντιμετωπίσω. Μετά επειδή το είχα δει πολλές φορές, πολύ απλά έκανα ότι έκανα σε κάθε τέτοια περίπτωση και ανάλογα με το παιδί που αντιμετώπιζα διαφορετικά.*

Ερευνήτρια: Αυτά τα συναισθήματά σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Επειδή εντόπισα ότι ο δικός μου ο φόβος μεταφέρεται και στο παιδί, προσπάθησα να το αποβάλλω. Αυτό συνέβη στην αρχή. Οπότε όσο πιο σίγουρη είσαι και πιο ασφαλής νιώθεις εσύ, αυτό περνάς και στο παιδί. Οπότε όχι δε με επηρεάζουν πλέον.*

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Το κλάμα είναι το πρώτο, μπορεί να τρέμει. Η τσιρίδα, η φωνή. Ανάλογα το παιδί και το πώς θα αντιδράσει, κάθε παιδί είναι διαφορετικό.*

Ερευνήτρια: Έχετε ποτέ εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Φοβότανε να βουτήξει το χέρι στην τέμπερα, στην δαχτυλομπογιά. Αυτό είναι το πιο συνηθισμένο. Πολλά παιδιά φοβούνται, που δεν έχουν κλάψει, αλλά αρνούνται να βάλουν το χέρι στην μπογιά γιατί φοβούνται. Μέχρι να γνωρίσουν το υλικό.*

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σας σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Ναι, κυρίως με το να διαβάζουμε βιβλιαράκια σχετικά με αυτό, ή να το συζητάμε ανάλογα με την ηλικία που απευθυνόμαστε. Αν είναι πιο μικρές ηλικίες προσεγγίζουμε και μέσω του γονιού, να συζητήσουμε με το γονιό το πώς μπορεί να έχει προκληθεί αυτή η φοβία, αν έχουμε εντοπίσει κάτι στο σπίτι, το πώς αντιμετωπίζουν αυτοί και σε συνεργασία το αντιμετωπίζουμε και στο σχολείο .*

Ερευνήτρια: Άλλες δράσεις σχετικά με το θέμα του φόβου όσον αφορά τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό έχετε υπόψη σας να μου αναφέρετε;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Όταν ένα παιδάκι φοβάται κατά τον εκπαιδευτικό σχεδιασμό, στην καθημερινή, εάν φοβάται τι κάνουμε.....;*

Ερευνήτρια: Πάνω στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό στο πρόγραμμα δηλαδή που βγάζετε, που εντάσσεται όπως μου είπατε το θέμα του φόβου και μου αναφέρατε πριν ότι συνήθως μπορεί να διαβάζετε και κάποια σχετικά βιβλία. Άλλες δράσεις εκτός από την ανάγνωση ενδεχομένως κάποιου παραμυθιού, θυμάστε να μου αναφέρετε;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Κυρίως η αντιμετώπιση του φόβου είναι με έκθεση και συζήτηση. Η συζήτηση πάντα δεν μπορεί να δουλέψει ανάλογα και την ιδιοσυγκρασία του κάθε παιδιού άλλες φορές μπορεί να δουλέψει μέσα από την ιστορία και το παραμύθι, ή από κάποιο κουκλοθέατρο, που να κάνουν οι δασκάλες για να μεταφέρουν το μήνυμα που θέλουνε στα παιδιά ή από κει και πέρα τώρα αν δεν υπάρχει λύση και με αυτά τα δύο, που μπορούμε να δοκιμάσουμε, η έκθεση στο φόβο με μικρές συχνότητες. Δηλαδή όταν ένα παιδάκι μπορεί να φοβάται την θεατρική παράσταση, το παίρνουμε αγκαλιά, το κρατάμε λίγο, προχωρούμε λίγο, πάμε στην τάξη, ξαναπηγαίνουμε μετά από λίγο, μπορούμε στο τέλος της παράστασης να το πάμε πίσω από τα σκηνικά να δει λίγο ότι αυτό είναι κάτι φτιαχτό, αλλά και πάλι εξαρτάται από το παιδί και το πόσο μπορεί να αντέξει. Αλλά σίγουρα η αντιμετώπιση ενός φόβου είναι η έκθεση.*

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβο από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Υπήρχε, το αντιμετωπίσαμε, αλλά σε βάθος χρόνου. Το παιδάκι είχε κάποιες αναπτυξιακές διαταραχές, οι οποίες φάνηκαν με διάγνωση στην πορεία. Αρνιόταν να μπει στην τάξη. Εκεί δυσκολευτήκαμε και μαζί με το συνεργασία με τους θεραπευτές που είχαν αναλάβει το παιδί έξω, μας είχαν συμβουλέψει ότι θα μπαίνει με το ζόρι και ας κλαίει και ας χτυπιέται. Είχαμε περάσει αρκετά δύσκολα, γιατί έπρεπε κάποιος να είναι στην πόρτα για να μην μπορεί να φύγει. μπορεί να ακούγεται βάνουσο, αλλά αυτό έγινε μέχρι να συνηθίσει το παιδί.*

Ερευνήτρια: Περιγράψτε μου τώρα τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβο από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Κυρίως με αγκαλιά και απομάκρυνση από την πηγή του φόβου, όταν είναι αρχή μέχρι να διαπιστώσουμε τι ακριβώς φοβάται. Μετά ακολουθεί συζήτηση, αν δεν υπάρξει λήξη του φόβου, ξανά προσέγγιση στο αντικείμενο του φόβου, συνεργασία με τους γονείς, κι από κει και πέρα ανάλογα το χειριζόμαστε. μπορεί βέβαια, και να μην το εκθέσουμε ποτέ το παιδί. Αν δηλαδή ένα παιδί ας πούμε, αρνιέται να βάζει το χέρι μέσα στις δαχτυλομπογιές για τους χι ψι λόγους και δεν έχει λυθεί δε θα πιάσω ποτέ το παιδί, θα το κάνει όταν θα είναι έτοιμο. Αφού έχουμε δοκιμάσει ότι μπορούμε να δοκιμάσουμε.*

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Νομίζω ότι όσο μεγαλώνει και ωριμάζει κι αν υπάρχει και συνεργασία από το σπίτι και δεν υπάρχουν άλλοι παράγοντες ανατρεπτικοί που να είναι κάποιο ψυχιατρικό πρόβλημα ή κάτι άλλο, πιστεύω ότι ναι μπορεί .*

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Το χω..... το έχω κάνει κυρίως όταν συμβαίνει το περιστατικό, έλα μη φοβάσαι και εγώ το έχω αυτό έχω πάθει, κάτι άλλο ή φοβόμουν κάτι άλλο, εκείνη την ώρα δεν πιάνει και πάρα πολύ . Αναλόγως βέβαια το παιδί, το πόσο συνεργάσιμο είναι δηλαδή. Αν βρίσκεται σε πανικό ότι και να του πεις δεν υπάρχει περίπτωση να σε ακούσει την στιγμή του πανικού. Θα πρέπει πρώτα να ηρεμήσει. Κάποιες άλλες στιγμές οι οποίες είναι πιο ήρεμες, τότε μπορείς να μεταφέρεις το μήνυμα αυτό. Ναι το έχω κάνει αυτό.*

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Ναι όταν εντοπίσουμε το τι είναι ακριβώς αυτό που φοβάται το παιδί πιστεύω ότι με μία έρευνα μέσω ιντερνέτ μπορείς να αποδομήσεις το φόβο του δείχνοντας του ακριβώς τι είναι αυτό που φοβάται και το πώς λειτουργεί.*

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων ;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Ναι εννοείται.*

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε επί του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Όχι.*

Ερευνήτρια: Ωραία. Σας ευχαριστώ πολύ για το χρόνο που αφιερώσατε.

Συνεντευξιαζόμενη 12: *Να είστε καλά, καλή επιτυχία.*

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 13

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 41

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 15

Ημερομηνία : 1/1/2021

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρονών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα να σας ενημερώσω τη διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους θα θέλατε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Ναι γνωρίζω, το πιο συνηθισμένο είναι ο φόβος για το σκοτάδι, φόβος επίσης για τα ξένα πρόσωπα κυρίως για τα μικρά παιδιά της προσχολικής ηλικίας που εργάζομαι εγώ, ειδικά στην προσαρμογή. Αστυνομία έχω ακούσει, φαντάσματα έχω ακούσει, μέσα από τα παραμύθια, το λύκο πολύ συχνά, αυτά μου έρχονται στο μυαλό τώρα.*

Ερευνήτρια: Έχετε συναντήσει κάποιους άλλους εκτός από αυτούς που αναφέρεται στον παιδικό σταθμό;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Έχω παρατηρήσει κάποια παιδιά ότι φοβούνται και τους έντονους θορύβους, είτε από αστυνομία να ακούσουμε τη σειρήνα, ή αν έρθει κάποιος μάστορας κι ακούσουν έντονο θόρυβο.... όχι κάτι άλλο, δεν έχω παρατηρήσει κάτι άλλο.*

Ερευνήτρια: Τι συναισθήματα σας προκαλούνται εσάς όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Τι συναισθήματα προκαλούνται εμένα?*

Ερευνήτρια: Ναι.

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Αγωνία να προσπαθήσω να το βοηθήσω να το ενθαρρύνω και τι τρόπο πρέπει να χρησιμοποιήσω. Αυτό βασικά.*

Ερευνήτρια: Αυτά τα συναισθήματά σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Ναι με επηρεάζουν. Πιστεύω ότι με πειράζουν για τον τρόπο που θα το διαχειριστώ, να δημιουργήσω ένα θετικό κλίμα και τι τρόπους θα χρησιμοποιήσω.*

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Συγγνώμη επαναλαμβάνετε ποια είναι ...*

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Ναι... μπορεί να είναι το... τρώνε τα νύχια τους έντονα κάποια παιδιά, το κλάμα, και κυρίως αυτό το αντιλαμβάνομαι και μέσα από τη συζήτηση μέσα από το παιχνίδι. Μέσα από αυτούς τους τρόπους συνήθως αντιλαμβάνομαι ότι το παιδί φοβάται κάτι.*

Ερευνήτρια: Πολύ ωραία, γιατί τώρα θα σας ρώταγα και το εξής, αν έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση αν έχετε μία μικρή περιγραφή να κάνετε.

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Λοιπόν η κυριότερη δράση στο μυαλό τώρα, και που είναι συνηθισμένη είναι το παραμύθι δεν μπορώ να σκεφτώ... κυρίως με το λύκο ας πούμε, αυτό που μου έρχεται στο μυαλό. Πολλά παιδιά φοβούνται το λύκο μέσα από τα παραμύθια. Ή το σκοτάδι, όταν διαβάζουμε σχετικό παραμύθι, ποιος φοβάται το σκοτάδι, τώρα μου έρχεται στο μυαλό, που είναι συνηθισμένο, και αμέσως βλέπουμε ότι πολλά παιδιά έχουν αυτό το φόβο. Δε θέλουν να κοιμηθούν στο κρεβάτι τους, φοβούνται το σκοτάδι, κοιμούνται με τους γονείς τους. Και σε αυτή την περίπτωση τα συζητάμε, ή διαβάζουμε ένα άλλο παραμύθι, ή το αντίστροφο, παράδειγμα πριν με το λύκο, τα «Τρία μικρά λυκάκια», ώστε να μην νιώθουν τόσο έντονο φόβο.*

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσεται το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Τον εντάσσω μόνο όταν προκύπτει κάποιο πρόβλημα. Αν το παιδί παρουσιάσει έντονα αυτό το συναίσθημα θα το εντάξω σε κάποια δράση ώστε να περιοριστεί ο φόβος, να το ενθαρρύνουμε, να το βοηθήσουμε, και να αντιμετωπίσει το φόβο του, όσο μπορούμε ακόμα και να καλέσουμε τους γονείς να το συζητήσουμε.*

Ερευνήτρια: Με ποιες δράσεις συνήθως ;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Θα πω πάλι το παραμύθι, για την ηλικία αυτή είναι νομίζω ότι είναι κατάλληλο το παραμύθι ώστε να αντιμετωπιστεί ο φόβος. Όπως σας είπα, και με το παιχνίδι μπορεί να γίνει, με το συμβολικό παιχνίδι. Τα βοηθάει τα παιδιά.*

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Μου έρχεται στο μυαλό τώρα ένα παιδί πέρσι που είχε έντονες φοβίες με το λύκο συγκεκριμένα και μάλιστα μας έλεγε ότι, ο λύκος έρχεται στο σπίτι μου ότι κοιμάται στο κρεβάτι μου. Το συζητήσαμε και κατόπιν κάλεσα τους γονείς του και κατάλαβα ότι όλο αυτό το ενθάρρυναν οι γονείς και γενικά το οικογενειακό περιβάλλον είχε παίξει ρόλο και δεν μας βοήθησε ώστε να το αντιμετωπίσουμε αποτελεσματικά.*

Ερευνήτρια: Περιγράψτε μου τώρα και τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του.

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Πάλι θα πω την ίδια περίπτωση με αυτό το παιδί που φοβόταν, τέλος πάντων το λύκο και είχε μπει τόσο έντονα στη ζωή του. Αρχικά ήταν ότι προσπαθήσαμε και οι δύο παιδαγωγοί να το προσεγγίσουμε, να του μιλήσουμε αρχικά, να μας εκφράσει τα συναισθήματά του για να καταλάβουμε από που προέρχεται όλο αυτό. Του μιλήσαμε, διαβάσαμε παραμύθια, το συζητήσαμε και στην ομάδα με τα υπόλοιπα παιδιά, να πουν κι εκείνα την γνώμη τους και να δει ότι και άλλα παιδιά φοβούνται το λύκο και να δούνε με ποιο τρόπο μπορούν να το αντιμετωπίσουμε όλο αυτό. Μετριάστηκε άλλα δεν αντιμετωπίστηκε όπως έπρεπε γιατί υπήρχαν οικογενειακοί παράγοντες που το επηρέαζαν.*

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Όχι δεν θεωρώ ότι μπορεί να το ξεπεράσει από μόνο του. Νομίζω ότι χρειάζεται συνδρομή του ενήλικα, του γονιού, του παιδαγωγού, να το βοηθήσει, να τον αντιληφθεί, τους λόγους και να το συζητήσει. Να το κατανοήσει το παιδί να το ενθαρρύνει και γενικά να ενισχύσει την αυτοπεποίθησή του και να αντιμετωπίσει τις φοβίες του.*

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα.

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Ναι, σε μία συζήτηση μάλιστα, σε ένα παραμύθι είχα πει ότι κι εγώ φοβόμουν το σκοτάδι όταν ήμουν μικρή και τους άρεσε πολύ και με ρωτούσαν, έδειξαν ενδιαφέρον πάρα πολύ και η συζήτηση ανοίχτηκε.*

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Νομίζω ότι ναι, μπορεί να συμβάλει θετικά και με διάφορα προγράμματα γιατί η τεχνολογία έχει εξελιχθεί, και τα παιδιά επηρεάζονται και με τη συμβολή του ενήλικα μπορεί να τα βοηθήσει σαφώς ναι, θετικά.*

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Βεβαίως οτιδήποτε μαθαίνουμε είναι καλό και θα ήθελα ένα πιο επιμορφωτικό σεμινάριο, θα με ενδιέφερε φυσικά.*

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Όχι με καλύψατε με τις ερωτήσεις .*

Ερευνήτρια: Τέλεια. Ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο που μου αφιερώσατε.

Συνεντευξιαζόμενη 13: *Ευχαριστώ και εγώ πολύ.*

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 14

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 48

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 20

Ημερομηνία : 1/1/2021

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρονών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα να σας ενημερώσω τη διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους θα θέλετε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Ναι ναι, γνωρίζω κάποιους φόβους. Ένας από αυτούς είναι ο φόβος αποχωρισμού από τη μητέρα, τον γονέα γενικότερα το άτομο του οικείου του περιβάλλοντος. Ένας άλλος που έχω συναντήσει στους παιδικούς σταθμούς είναι να μην λερωθούν, να μην έχουν επιπτώσεις στο σπίτι, και κάποιος άλλος είναι να μην μείνουν μόνα τους μέσα στην τάξη. Αυτά έχω εντοπίσει όσον αφορά το σχολείο. Γιατί αν θυμάμαι κι από τον εαυτό μου από πολύ μικρή είχα υψοφοβία.*

Ερευνήτρια: Από τους παραπάνω φόβος που μου αναφέρατε, είναι αυτοί που έχετε συναντήσει όπως μου είπατε στον παιδικό σταθμό, υπάρχουν και κάποιοι άλλοι εκτός από αυτούς, θυμάστε και κάποιους ακόμα;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Στον παιδικό σταθμό κυρίως ο φόβος του αποχωρισμού. Δεν έχω συναντήσει παιδιά που να φοβούνται πάρα πολύ ιδιαίτερα. Κυρίως αυτά.*

Ερευνήτρια: Εσάς τι συναισθήματα σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Καταρχήν συμπάθεια, δηλαδή θέλω να το αγκαλιάσω να το υποστηρίξω, να νιώθει ότι είμαι εκεί και ότι είναι ασφαλές, αυτά κυρίως. Πολύ συμπόνια και αγάπη.*

Ερευνήτρια: Σας επηρεάζουν λοιπόν αυτά τα συναισθήματα στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Ναι. Περισσότερο το προσέχω, όχι εις βάρος των άλλων παιδιών, αλλά κοιτάω να νιώθει ασφαλής, να νιώθει ήρεμο μέσα στην τάξη, να θέλει να είναι κοντά μου. Τα προσέχω αυτά για να μπορεί να εξελιχθεί και να προχωρήσει.*

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Πρώτα από όλα έντονο κλάμα. Φαίνεται κατευθείαν, βλέπεις το παιδί εκδηλώνει το φόβο του με έντονο κλάμα. Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό είναι το έντονο βλέμμα, η απομόνωση και το να προσπαθούν να κρυφτούν.*

Ερευνήτρια: Έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Αν θέλετε μία σύντομη περιγραφή .

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Μέσα από εκπαιδευτική δράση όσον αφορά μέσα από ένα βιβλίο που μου έχει τύχει. Διαβάζοντας τους “Σαράντα εφιάλτες”, εκεί φάνηκε κάποιο παιδάκι το οποίο μίλησε έντονα για το όνειρο που είχε δει. Ή πιο σύνηθες όταν κάνω κάποια δραστηριότητα με τα παιδιά, και να είναι με μπογιές, κυρίως στις πιο μικρές ηλικίες, γύρω στα 3 - 2,5 που δεν θέλουν να λερωθούν. Με την μπογιά, τον πηλό, το ζυμάρι.*

Ερευνήτρια: Εσείς στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εντάσσετε το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Όπως είπα και πριν, συνήθως μιλάει για τα όνειρα και προσπαθώ να εξηγήσω αν κάποια παιδιά φοβούνται βλέποντας όνειρα.*

Ερευνήτρια: Εκτός από την συζήτηση και την κουβέντα, όπως αντιλαμβάνομαι στα πλαίσια του εκπαιδευτικού σχεδιασμού, χρησιμοποιείται και κάποιες άλλες δράσεις όσον αφορά το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Τώρα αυτό που με ρωτάς είναι για το αν φτιάχνω κάποιο project ώστε να ξεπεράσουν τα παιδιά κάποιες φοβίες;*

Ερευνήτρια: Ίσως να είναι και κάτι τέτοιο, θα μπορούσε. Γενικά έτσι ποιες δράσεις σε βοηθούν ίσως να το ξεπεράσεις και να το εντάξεις όλο αυτό το θέμα;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Η πιο κύρια είναι το ανάγνωσμα βιβλίου το οποίο λύνει πάρα πολλές απορίες, και ίσως απομυθοποιεί κάποια πράγματα, γιατί δεν ξέρεις πως μπορεί να το έχει βάλει το παιδί στο μυαλό του. Και σίγουρα αν δω ότι κάποιο παιδάκι φοβάται ας πούμε το να λερωθεί με τις μπογιές, συνεχίζω, το πλησιάζω, προσπαθώ να συνεχίσει αυτή τη δράση μόνο του, να πλησιάσει το υλικό. Δεν σταματάω, συνεχίζω να κάνω τις δραστηριότητες. Αλλά συγκεκριμένα με το φόβο έχω ασχοληθεί μόνο με τα όνειρα. Δεν θυμάμαι κάτι άλλο.*

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβο από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων, και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Ναι ναι, μου έχει τύχει. για το φόβο του αποχωρισμού, ένα παιδί που ήρθε το Μάιο, δεν μπόρεσε ποτέ να προσαρμοστεί. Ποτέ να νιώσει άνετα στο σχολείο, οι παράγοντες που το επηρέασαν δε γνωρίζω, το σχολείο λειτουργούσε κανονικά όπως και τις προηγούμενες φορές, με τον ίδιο τρόπο.*

Ερευνήτρια: Περιγράψτε τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση του παιδικού φόβου από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *Τα συναισθήματα που μου προκαλεί η εκδήλωση του παιδιού είναι η συμπόνια, οπότε τα παίρνω στην αγκαλιά μου τα ηρεμώ, τα χαλαρώνω, προσπαθώ να είναι πιο ήρεμο. Βέβαια πρέπει να παραμείνει στο σχολείο ή να συνεχίσουμε την δραστηριότητα, όσον αφορά το φόβο του αποχωρισμού ή το να φοβάται μη λερωθεί, συνεχίζω και δεν σταματάω. Παραμένω σταθερή, ήρεμη και επεξηγηματική και παραμένω σταθερή στο σκοπό ότι πρέπει το παιδί να προσαρμοστεί και να παραμείνει στο σχολείο και να κάνει κάποια δραστηριότητα. Επιμένω δηλαδή στη στάση μου, με ήρεμο και σταθερό τρόπο.*

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του ;

Συνεντευξιαζόμενη 14: *.....Δύσκολη ερώτηση. Δύσκολη ερώτηση. Αν κοιτάξουμε από τους εαυτούς μας, όχι, θέλει να δουλέψεις. Αν κοιτάξω τώρα ως παιδαγωγός στο σχολείο να πιο μαζεμένο παιδάκι, ένα παιδάκι το οποίο είναι λίγο πιο εύκολο, πιο επιρρεπής στους*

φόβους, δεν είναι εύκολο να μπορέσει να το ξεπεράσει, θέλει δουλειά όλο αυτό. Βέβαια μεγαλώνοντας και έχοντας τα παιδιά καλύτερη αντίληψη του κόσμου γύρω τους, σαφώς κάποια πράγματα τους φαίνονται πιο χαζά και δεν τα φοβούνται. Αλλά μπορεί αυτοί οι φόβοι αργότερα να είναι για μεγαλύτερες ηλικίες δεν ξέρω. Να αλλάζουν και να μετατρέπονται.

Ερευνήτρια: Έχει τύχει ποτέ να αναφέρεται στα παιδιά την δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων; Και αν ναι περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα.

Συνεντευξιαζόμενη 14: Διαβάζοντας αυτό το βιβλίο τους «Σαράντα εφιάλτες», τους ρώτησα, έχετε δει κακό όνειρο, τα περισσότερα λέγανε τις προσωπικές τους ιστορίες και κάποια βάζανε και πιο πολύ φαντασία. Οπότε φτάνοντας η δικιά μου σειρά, τους μίλησα και για το δικό μου όνειρο. Το οποίο το θυμάμαι από την παιδική ηλικία. Τα μάτια τους ήτανε διάπλατα, μου έκαναν ερωτήσεις επεξηγηματικές, τους προκάλεσε πολύ ενδιαφέρον. Παρόλ' αυτά, μετά την εξήγηση ότι το όνειρο είναι όνειρο και δεν συμβαίνει στην πραγματικότητα, σαφώς τα είδα πιο καθησυχασμένα. Όμως πολύ ενδιαφέρον, τους άρεσε πάρα πολύ, τους εξίταρα.

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 14: Τώρα επειδή δεν γνωρίζω ακριβώς το αντικείμενο των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων, και των σύγχρονων τεχνολογιών, δεν μπορώ να εκφράσω άποψη συγκεκριμένη και επιστημονικά τεκμηριωμένη. Σαν γνώμη απλή, μπορώ να πω ότι σίγουρα όσο πιο σύγχρονα είναι τα πράγματα, όσο περισσότερες έρευνες γίνονται, τόσο περισσότερη εξέλιξη έχουμε. Καλύτερα αντιμετωπίζουμε όλα αυτά τα ζητήματα, όπως και του φόβου, θεωρώ ότι θα έπρεπε να υπάρχει μια συνεχόμενη διαδικασία τέτοια, μια διαδικασία εξέλιξης και σύγχρονων προσεγγίσεων. Σαφώς το βλέπω θετικό.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 14: Ναι γιατί συνήθως ότι έχουμε είναι από κάποια πράγματα στο σχολείο που δε γνωρίζουμε, κάποια από τη σχολή, ή ότι θυμόμαστε, ή δηλαδή απλά εμπειρικά.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε του θέματος ;

Συνεντευξιαζόμενη 14: Όχι όχι. Εντάξει.

Ερευνήτρια: Τέλεια, σας ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο που μου αφιερώσατε.

Συνεντευξιαζόμενη 14: Να είστε καλά, κι εγώ ευχαριστώ.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ 15

Προφίλ συνεντευξιαζόμενης

Φύλο: Γυναίκα

Ηλικία: 48

Μορφωτικό επίπεδο: ΤΕ Βρεφονηπιοκόμος

Εμπειρία σε έτη: 18

Ημερομηνία : 2/1/2021

Ερευνήτρια: Αγαπητέ συνάδελφε, θα ήθελα να συμμετέχετε στη διαδικασία της έρευνας μου με τη μέθοδο της συνέντευξης. Η έρευνα διεξάγεται στα πλαίσια των μεταπτυχιακών σπουδών με τίτλο Παιδαγωγικά μέσω καινοτόμων Τεχνολογιών και Βιοϊατρικών προσεγγίσεων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής και με σκοπό την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας, σχετικά με τον παιδικό φόβο από τη γέννηση έως 6 χρονών. Επιθυμώντας μία ζεστή ατμόσφαιρα, θα ήθελα να σας ενημερώσω τη διάρκεια της συνομιλίας εκτιμάται περίπου στα 15-20 λεπτά, η διαδικασία της συνέντευξης είναι ανώνυμη, θα καταγραφεί μόνο ο ήχος και τα δεδομένα που θα συγκεντρωθούν θα αναλυθούν στην πορεία μόνο για το σκοπό της έρευνας. Αν σε οποιαδήποτε στιγμή θέλετε να αποχωρήσετε από τη συνέντευξη μπορείτε να το δηλώσετε. Θα σας παρακαλούσα πολύ να απαντήσετε με ειλικρίνεια. Σας ευχαριστώ πολύ.

Γνωρίζετε κάποιους παιδικούς φόβους θα θέλατε να αναφέρετε μερικούς;

Συνεντευξιαζόμενη 15: *Ναι τον αποχωρισμό από το σπίτι και τους γονείς του παιδιού.*

Ερευνήτρια: Εσείς στον παιδικό σταθμό έχετε συναντήσει από τα παιδιά και κάποιους άλλους παιδικούς φόβους, εκτός από αυτόν που μου αναφέρατε;

Συνεντευξιαζόμενη 15: *Ναι ένας φόβος έχει να κάνει με το πως θα αποδεχτούν το ίδιο το παιδί οι συνομήλικοι του.*

Ερευνήτρια: Εσάς τι συναισθήματα σας προκαλούνται όταν ένα παιδί εκδηλώνει συναισθήματα φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 15: *.....Η αλήθεια είναι, θα ήθελα πάρα πολύ να μπορέσω να δημιουργήσω τέτοια κατάσταση ώστε να ξεπεράσουν το φόβο και όσον αφορά την τάξη μου και τον χώρο που συναντιόμαστε καθημερινά από 3 έως 8 ώρες.*

Ερευνήτρια: Αυτά τα συναισθήματα τα δικά σας δηλαδή, σας επηρεάζουν στον τρόπο που θα χειριστείτε στην πορεία το συναίσθημα του παιδιού;

Συνεντευξιαζόμενη 15: *.....Προσπαθώ να μην με πειράζουνε, αλλά να με ευαισθητοποιούν και να χρησιμοποιώ δράσεις που μπορούν να βοηθήσουν.*

Ερευνήτρια: Ποια είναι τα σημάδια που εντοπίζεται σε μία παιδική συμπεριφορά τα οποία σας παραπέμπουν σε συναίσθημα παιδικού φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 15: Μπορεί να είναι κάποια εκδήλωση με όλο τους το σώμα δηλαδή να μαζεύονται, να απομονώνονται, να σπρώχνουν όταν πας να τα αγκαλιάσεις εσύ, να τους μιλήσεις. Να φωνάζουν δυνατά και να διαμαρτύρονται, ως και να είναι επιθετικά απέναντί και σε συνομήλικους τους.

Ερευνήτρια: Εσείς έχετε εντοπίσει κάποιον παιδικό φόβο ο οποίος να αποκαλύφθηκε από το παιδί μέσα από κάποια εκπαιδευτική δράση; Μία σύντομη περιγραφή.

Συνεντευξιαζόμενη 15:.....Προσπαθώ να το σκεφτώ.....

Ερευνήτρια: Κάποιο γεγονός, να σας βοηθήσω λίγο, κάποια δραστηριότητα... Ίσως Καθημερινή, ή κάποια επίσκεψη από κάποιον άλλον δηλαδή....

Συνεντευξιαζόμενη 15:Η αλήθεια είναι θα μπορούσα να γράψω την επίσκεψη ενός ατόμου που έχει ντυθεί Άγιος Βασίλης.

Ερευνήτρια: Μπράβο, ωραία.

Συνεντευξιαζόμενη 15: Ή να έχει διαλέξει μεταμφίεση σε περίοδο καρναβαλιού, και το παιδί να αντιδράσει έντονα προς το ξένο, που συναντά για πρώτη φορά.

Ερευνήτρια: Στον εκπαιδευτικό σχεδιασμό εσείς εντάσσεται το θέμα του φόβου;

Συνεντευξιαζόμενη 15: Ναι.

Ερευνήτρια: Με ποιες δράσεις συνήθως;

Συνεντευξιαζόμενη 15:.....Προσπαθώ να δημιουργήσω έτσι, ένα δημοκρατικό περιβάλλον. Να υπάρχει επικοινωνία με το παιδί που φοβάται, ή που προκαλεί φόβο σε άλλους, για να μάθει συναισθηματικά να εκφράζει το φόβο του αλλά και να τον αποβάλλει ταυτόχρονα.

Ερευνήτρια: Υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων, και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί;

Συνεντευξιαζόμενη 15: Λοιπόν, θα πάω λίγο στο προηγούμενο για να το αναλύσω. Ας πούμε σε σχέση με τον Άγιο Βασίλη, ή με κάποιον γιατρό που έχει έρθει επίσκεψη σε μας, όταν ένα παιδάκι κλαίει και προσπαθεί να απομακρυνθεί από το πρόσωπο, τον επισκέπτη, τότε η αλήθεια είναι ότι έχω μία αγκαλιά, έχω τη δυνατότητα, αλλά και την και την διάθεση να του εξηγήσω, για το άτομο αυτό που μας επιστρέφεται, την ιδιότητά του, για το ποσό θα καθίσει, για ποιο λόγο βρίσκεται μαζί μας. Ή όταν θέλει να γίνει αποδεκτό από ένα παιδάκι ή από άλλα παιδάκια, ότι δεν χρειάζεται να δοκιμάζει τρόπους που φοβίζει τα άλλα παιδιά, αλλά να συμπεριφέρεται σαν εκείνα για να μπορεί να αποτελέσει μέρος της παρέας, ή της τάξης μας. Να δει δηλαδή ότι ένα παιδάκι πονάει, αν του επιτεθεί, ότι όταν γελάει όταν το παιδάκι μαζεύεται και στεναχωριέται, ότι δεν θέλει να μοιραστεί ένα παιχνιδάκι μαζί του

μόνο και μόνο για να είναι χαρούμενο το ίδιο. Να μοιράζεται και να περιμένει. Αυτό θα ήθελα να πω και να συμπληρώσω. Η επόμενη ερώτηση ποια ήταν?

Ερευνήτρια: Εάν υπάρχει κάποια περίπτωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί που δεν καταφέρατε να αντιμετωπίσετε λόγω άλλων παραγόντων και ποιοι μπορεί να ήταν αυτοί.

Συνεντευξιαζόμενη 15:.....Δεν μου έρχεται κάτι.....

Ερευνήτρια: Η επόμενη ερώτηση θα δείτε ότι έχει πολλά κοινά σημεία με αυτά που ήδη μου είπατε, με τον τρόπο δηλαδή που διαχειρίζεστε μία κατάσταση. Αλλά αξίζει να σας την πω γιατί μπορεί να θέλετε να συμπληρώσετε και κάτι ακόμα. Περιγράψτε λοιπόν τον τρόπο που διαχειριστήκατε ή διαχειρίζεστε μία εκδήλωση παιδικού φόβου από κάποιο παιδί και πώς εξελίχθηκε η συμπεριφορά του παιδιού σε σχέση με το φόβο του.

Συνεντευξιαζόμενη 15: Μάλιστα..... Για ποιον φόβο να μιλήσω τώρα;

Ερευνήτρια: Γενικά... Οποιαδήποτε εκδήλωση....

Συνεντευξιαζόμενη 15: Ότι τρομάζουν με έναν επισκέπτη, ή κάποιον μεταμφιεσμένο;...

Ερευνήτρια: Όποια θέλετε εσείς. Όποια σας έρχεται στο μυαλό. Ίσως και κάποια βήματα φαντάζομαι μπορεί να είναι κοινά σε κάποιες περιπτώσεις έτσι δεν είναι;

Συνεντευξιαζόμενη 15: Έτσι είναι.....

Ερευνήτρια: Ωραία...

Συνεντευξιαζόμενη 15: Θα προτιμούσα να μιλήσω για κάτι που έλεγα και πριν, για το πως συμπεριφερόμαστε μέσα στην τάξη αν θέλουμε να μας αποδεχτούν, αν αυτό είναι απόρροια του φόβου, μήπως μας διώξουν και δεν ανήκουμε στην παρεούλα. Λοιπόν γίνονται κάποιες δράσεις όπως να δώσω μια ζωγραφική για όλους, που καθένας μπορεί να καθίσει να συμμετέχει, με όρια. Δηλαδή να μην ζωγραφίσει το χαρτί του διπλανού του, να μην τραβήξει τα μαλλιά του για να καθίσει εκείνο να κάνει τη ζωγραφική, να καταλάβει ότι έχει και ο άλλος αισθήματα και αντιδράει. Δηλαδή όταν κάποιο παιδάκι θα παραφερθεί απέναντι σε ένα άλλο, τότε και το άλλο δικαίως θα φοβάται να κάνει παρέα μαζί του. Να το βάλω σε μια καρεκλίτσα της σκέψης για να μπορέσει να δει πώς συμπεριφέρονται τα άλλα παιδάκια για να μπορεί και εκείνο να συμπεριφερθεί ανάλογα, για να μπορεί να συνεχίσει να είναι στο παιχνίδι. Να προσπαθήσω να του δώσω να καταλάβει ότι τα συναισθήματα που έχει έχουν να κάνουν με τη επιλογή της συμπεριφοράς τους, που αποδέχονται και εισπράττονται από τα άλλα παιδάκια .

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι ένα παιδί μπορεί να ξεπεράσει από μόνο του το φόβο του;

Συνεντευξιαζόμενη 15:..... Νομίζω ότι είναι δύσκολο αυτό, πιστεύω ότι είναι η συγκυρία στις αλληλεπιδράσεις που το βοηθούνε να ξεπεράσει το φόβο του οποιοσδήποτε κι αν είναι.

Ερευνήτρια: Έχετε αναφέρει ποτέ στα παιδιά τη δική σας προσωπική εμπειρία των παιδικών σας φόβων; Και αν ναι, περιγράψτε πώς αντέδρασαν εκείνα.

Συνεντευξιαζόμενη 15 :..... Δεν ξέρω αν ήταν φόβος... αλλά έχω μοιραστεί κάποια εμπειρία μαζί τους. Η αλήθεια είναι ότι με ακούγανε με προσοχή .

Ερευνήτρια: Πιστεύετε ότι η συμβολή των σύγχρονων παιδαγωγικών προσεγγίσεων όσον αφορά συγκεκριμένα τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας ΤΠΕ, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προς την αντιμετώπιση των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 15: Μπορεί να χρησιμοποιηθεί.... Γιατί μπορούν τα παιδάκια να δούνε τον εαυτό τους μέσα από ένα ρόλο που θα δείξει ένα βίντεο, ένα στιγμιότυπο, από μία εικόνα, οτιδήποτε έχουμε να παρουσιάσουμε. Ίσως ακόμα και συναισθηματικά να βιώσουν και να καταλάβουν το πρόβλημά τους ή και τη λύση στο πρόβλημα που μπορούν να έχουνε. Ή και παιδάκια που προκαλούν προβλήματα ή άγχος σε άλλα παιδάκια, με την συμπεριφορά τους, να λυπηθούν που συμπεριφέρονται έτσι. Ή και ακόμα αυτό που θα παρουσιάσουμε με το τεχνολογικό μέσο, να λειτουργήσει σαν καθρέφτης στις πράξεις τους και να μην τους αρέσει αυτό που κάνουν οι ίδιοι.

Ερευνήτρια: Θα σας ενδιέφερε κάποια σχετική επιμόρφωση σχετικά με το θέμα των παιδικών φόβων;

Συνεντευξιαζόμενη 15: Ναι, θα με ενδιέφερε.

Ερευνήτρια: Υπάρχει και κάτι άλλο που θα θέλατε να προσθέσετε επί του θέματος;

Συνεντευξιαζόμενη 15 : Θα ήθελα να προσθέσω ότι αυτή η συνέντευξη ήταν η αφορμή ώστε να σκεφτώ ξεκάθαρα για τους φόβους. Αλλά δε θα κρύψω το γεγονός ότι λίγο με δυσκόλεψε.

Ερευνήτρια: Είναι καλό αυτό, και χαίρομαι γιατί μας βάζει σε καινούργια μονοπάτια οπότε να αναζητήσουμε τη γνώση. Εε, δεν συμφωνείτε; Και να δούμε τελικά που είναι το πρόβλημα, εκεί που μπερδευόμαστε ή που θεωρούμε ότι κάποιο εμπόδιο συναντάμε... Εε; Χαίρομαι πάρα πολύ για αυτό.

Συνεντευξιαζόμενη 15: Η αλήθεια είναι ότι πολλές φορές όχι μόνο γνώσης αλλά και εμπειρίας, διακρίνουμε τη διαφορά στη συμπεριφορά, βλέπουμε στοιχεία ίσως και φόβου. Μπορεί να δημιουργούμε προϋποθέσεις και δράσεις για να μπορέσουν να αποφευχθούν αλλά δεν το έχουμε δουλέψει ξεχωριστά σαν θέμα, και αυτό σκεφτόμουν ότι αποτέλεσε τη δυσκολία στο άκουσμα του θέματος της συνέντευξης .

Ερευνήτρια: Πολύ ενδιαφέρουσα προσέγγιση αυτή που μόλις μοιραστήκατε μαζί μου. Ευχαριστώ πάρα πολύ για το χρόνο σας. Σας ευχαριστώ πάρα πολύ πραγματικά.

Συνεντευξιαζόμενη 15: Και εγώ ευχαριστώ πολύ που με ακούσατε.

